

T. C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

NESNE-İNSAN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA HALDUN
TANER'İN ÖYKÜLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Müge OCAKTAN

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Alphan Yusuf AKGÜL

İSTANBUL
2019

T. C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**NESNE-İNSAN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA HALDUN
TANER'İN ÖYKÜLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Müge OCAKTAN

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Alphan Yusuf AKGÜL

İSTANBUL
2019

T. C.

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 010115YL08 numaralı Müge OCAKTAN'ın hazırladığı “*Nesne-İnsan İlişkisi Bağlamında Haldun Taner'in Öyküleri*” konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 30/05/2019 günü 11:00 – 12:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Alphan Yusuf AKGÜL
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Ayşe Emel KEFELİ
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Baki ASİLTÜRK
Marmara Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Müge OCAKTAN

30.05.2019

ÖZ

NESNE-İNSAN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA HALDUN TANER'İN

ÖYKÜLERİ

Haldun Taner'in öykülerinde yer alan karakterler hakkında yapılan incelemelerde çoğunlukla karakterlerin kişilik özelliklerinden yola çıkılarak değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çalışmada, öykülerde yer alan nesnelere karakterler arasındaki etkileşim incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda, karakterlerin kişilik özelliklerine, çevre ile olan ilişkilerine ve statülerine etki eden nesnelere tespit edilmiştir. Nesnelere karakterler arasında kurulan ilişki toplumsal ve bireysel etkenlerden oluşmaktadır. Toplumsal etkenler, ağırlıklı olarak nesnelere iktisadî boyutuyla ilişkilendirilmiş ve bu ilişki "meta fetişizm" kavramıyla açıklanmıştır. Bireysel etkenlerin ağırlıklı olduğu nesne-insan ilişkisinde ise "özdeşleşim" kavramına ve nesnelere cinsel çağrışımla ilgili olarak "fetişizm" kavramına değinilmiştir. Bunun yanı sıra, bireyin kendi benliğine ilgisinin (narsist birey) yansıması olarak seçtiği nesneyle karakter arasındaki ilgi analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Haldun Taner, nesne-insan, fetişizm, narsisizm, özdeşleşme

ABSTRACT

THE STORIES OF HALDUN TANER IN THE CONTEXT OF OBJECT-HUMAN RELATIONS

Reviews of the characters in Haldun Taner's stories were mostly based on the personality traits of the characters. In this study, the interaction between object and characters in stories was investigated. As a result of this investigation, objects that affect the personality characteristic of the characters, their relationships with the environment and their status were determined. The relationship between object and characters consist of social and individual factors. Social factors are mainly related to the economic dimension of objects and this relationship is explained by the concept of "meta fetishism". In object-human relations, where individual factors are predominant, the concept of "Einfühlung" and "fetishism" are mentioned in relation to sexual associations n objects. In addition, the interest between the object and the character chosen as the reflection of individual's own self (narcissistic individual) has been examined.

Keywords:

Haldun Taner, object-human, fetishism, narcissism, identification.

ÖNSÖZ

Öykü içerisinde yer alan her unsurun, öykü analizine ve karakter tahliline dair destekleyici bir niteliği vardır. Karakter tahlili yapılırken karakterlerin davranış biçimleri ve psikolojileri belirleyici olabildiği gibi kullandıkları nesnelere de karakterler hakkında bilgiler verebilmektedir. Bu çalışmada, Haldun Taner'in öykülerinde yer alan karakterlerin nesnelere olan ilişkilerini inceleyeceğiz. Hem karakter psikolojisini yansıtmaya hem de toplumsal sorunları göstermeye yardımcı olan nesnelere, yazar tarafından öykülerde hangi sebeplerle var olduklarını belirleyeceğiz. Bu noktada, öykülerde yer alan en sıradan nesnenin bile öykü kurgusu açısından bir önem taşıdığını görmekteyiz. Bu açıdan öyküleri ele aldığımızda öykü analizine farklı bir perspektiften bakabilmekte ve öykülerin içerdiği mesajları belirleme konusunda nesnelere etkisini görebilmekteyiz. Çalışmada üzerinde durulan temel nokta, Haldun Taner'in gözlemlediği insan hâllerini kurgularken belli başlı sorunları da bu kurgu içinde yansıtmış olmasıdır. Bunu sağlarken de yazar, öykülerinde birbirinden farklı karakterler ve nesnelere kullanmıştır. Karakterlerle nesnelere arasındaki bütünleşmeyi incelediğimizde, sadece karakter analizi yapmış olmakla kalmayıp hem bireyin hem de toplumun sorunlarını yazarın gözünden görmemiz kolaylaşacaktır.

Tezde ilk olarak öykülerde yer alan karakterlerle nesnelere ilgisi sonucu belirlediğimiz kavramları analiz edeceğiz. Bu noktada ele alacağımız kavramlar “meta fetişizm”, “cinsel fetişizm”, “narsisizm” ve “özdeşleşim” kavramları olacaktır. Kapitalizmin bir getirisi olan meta tutkusunu ve bu tutkunun bireyi yabancılaştırmasına neden olan bir sorunsal olduğunu, bu sorunsalın da öykülerde yazar tarafından nasıl ele alındığını belirleyeceğiz. “Cinsel fetişizm”, “narsisizm” ve “özdeşleşim” kavramlarının ise birey psikolojisiyle olan doğrudan etkileşimini ve bu etkileşimin nesne algısındaki etkisini inceleyeceğiz. Tezin ikinci bölümünde, Haldun Taner'in öyküleri içerisinde nesne-insan ilişkisinin belirgin olduğu öyküler seçilerek bu öyküleri birinci bölümde belirlediğimiz kavramlar çerçevesinde analiz edeceğiz.

Tez sürecim boyunca her zaman yanımda olan ve desteğini esirgemeyen, bana bir eğitimcinin nasıl olması gerektiğini gösteren, anlayışıyla ve sabrıyla kendisiyle çalıştığım süre boyunca şanslı hissettiğim çok değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Alphan Yusuf AKGÜL'e gönülden teşekkür ederim. Lisans eğitimim boyunca

gösterdiği yaklaşımla bana her zaman cesaret veren ve beni ailemden biri gibi destekleyen Dr. Öğr. Üyesi Arzu ERDOĞAN ÖZTÜRK'e ve her zaman yanımda olan anneme, aileme ve dostum Seda ALKILIÇ'a teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
BEYAN.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	iv
GİRİŞ	1
BÖLÜM I	9
NESNE-İNSAN İLİŞKİSİNDE ELE ALINAN KAVRAMLAR	9
1. Nesnelerin İktisadî Boyutu “Meta Fetişizmi”	10
2. Nesnelerin Cinsel Boyutta Anlamlandırılması: “Fetişizm”	14
3. “Narsist” Kişilik ile Oluşan Nesne Algısı.....	16
4. Nesne ile Özdeşleşme: “Özdeşleyim” Kuramı.....	19
BÖLÜM II	22
HALDUN TANER’İN ÖYKÜLERİNDE NESNE-İNSAN İLİŞKİSİ	22
1. Seçme Özgürlüğü ve Seçilen Nesnelerin Dünyası: <i>Artırma</i>	23
2. <i>Kooperatif</i> İçinde Yaşayan İnsanların Değişim Süreci	30
3. Doğaya Müdahaleye Karşı Tepki Gösteren Kavak Ağacı	33
4. Fetiş Nesneleri: <i>Eller</i> ve <i>Eldiven</i>	38
5. Nesneye Bakıştaki Algı Farklılıkları: <i>Ayak</i>	43
6. Narsisizm Göstergesi Olan Nesne: <i>Heykel</i>	49
7. Zamanın ve Yaşamın Farkındalığını Sağlayan Nesne: <i>Saatler</i>	53
8. Yaşam ile Özdeşleşen Nesne: <i>PiliçMakinesi</i>	56
9. Saat ile Bireyin <i>Karşılıklı</i> Etkileşimi	60
10. Toplumsal Gerçekliğin Yansıtıcısı Olan Nesne: <i>Dürbün</i>	66
SONUÇ	70
KAYNAKLAR	75
ÖZGEÇMİŞ	79

GİRİŞ

Haldun Taner'in öykülerini incelediğimizde karakter analizi yapılırken atlanmaması gereken ana ögenin öykülerde yer alan nesnelere olduğu görülmektedir. Öykülerde yer alan nesnelere, karakterler üzerinde birtakım etkilere sahiptir. Nesnelere, tek başlarına ele alındığında sadece kavramsal olarak açıklanırken karakterlerle bütünleşmiş bir şekilde incelendiğinde, karakter psikolojisini daha ayrıntılı bir şekilde yansıtır. Bunun yanı sıra nesnelere, toplumda var olan sorunların da göstergesi olabilmektedir. Bu çalışmada, Haldun Taner'in öyküleri içinden belirlediğimiz on öyküyü nesne-karakter ilişkisi açısından inceleyeceğiz. Bu öyküleri seçmemizde, nesnelere öyküler içerisinde belirgin olması ve karakterler üzerinde etken rol oynaması belirleyici olmuştur. Haldun Taner'in öykülerindeki karakter çeşitliliği, olay zenginliği ve yazarın kullandığı anlatım teknikleri de bu incelemeye oldukça destek sağlamıştır.

Haldun Taner'in öykülerine bakıldığında, yazarın bireyin çeşitli hâllerini yansıtan konuları ele aldığı görülmektedir. Yazar, birbirinden farklı insan tiplerini öykülerine yansıtmıştır. "Haldun Taner toplumun tüm kesimlerini öykülerinde sergiler. Lüks bir yaşantı süren üst gelir düzeyi insanlarıyla en düşük gelir düzeyine sahip alttakileri yan yana getirir çoğu zaman."¹ Gözlem gücünden oldukça faydalanan yazar, öykülerinde ele aldığı konuları ve insan tiplerini çevresinde gördüğü kişilerin bir yansıması olarak oluşturur. Bu yüzden Haldun Taner'in öyküleri, toplumda var olan sorunları gerçekçi bir üslupla okuyucuya yansıtır.

Haldun Taner, sadece hikâye ve tiyatro oyunu yazarı değildir. Çünkü Taner, mesajı olan bir yazardır. O, Türk yazarının en büyük görevlerinden birinin okuyan, eleştiren ve yetişmiş bir okuyucu yaratmak ile uğraştığı kadar kültürel faaliyetlerle de ilgilenmiştir.²

Yazar, öykülerinde ironi tekniğini sıkça kullanır ve toplumda var olan sorunlara karşı yönelttiği eleştirilerini, ironik bir söylem ile aktarır. İroni yazara özgürlük katar. İroni yoluyla, iletmek istediği mesajın algılanmasını okuyucuya bırakır. Haldun Taner anlatımlarında kullandığı ironi tekniğini şöyle ifade eder:

¹Âlim Kahraman, *Edebiyatın İç Yapısı: Tanpınar'dan Günümüze Öykü, Deneme ve Şiirin Penceresinden*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2008, s.54.

² Ömer Lekeşiz, *Yeni Türk Edebiyatında Öykü*, İstanbul: Kaktüs Yayınları, 1998, s. 364.

Önemli sayılan çok şeyin önemsizliğini, ağırlık sayılan çok şeyin hafifliğini, zorbalığın, fanatizmin, megalomaninin, bilgiçliğin, budalalığın, ikiyüzlülüğün, kendini aldatışın, dalkavukluğun, batıl koşullanmaların ipini pazara çıkarıcı, ama bunu bağırgranlıkla değil, usul usul yapan ince bir alay.³

“Taner’in öykülerinden bahsedildiğinde “mizah”, “hiciv”, “eleştirelilik”, “humour” gibi kavramlar anahtar özelliği taşır.”⁴ Yazar, mizahı ve hicvi bir arada kullanarak dile getirilmeyen sorunları kendine has üslubuyla okuyucuya aktarır. İnsanlık halleri üzerinden kurguladığı öykülerinde mizah unsurunu da insan hallerinin gülünç yanlarına yöneltir. Fakat insan odaklı kurguladığı öykülerinde topluma yönelik de eleştiriler bulunur. Yazar, bu eleştirilerini doğrudan dile getirmek yerine mizahın güldürücü yönüyle harmanlayıp öykülerine yansıtmıştır. Mehmet Kaplan, mizah unsurunun edebi eserlerdeki önemini ve Haldun Taner’in mizahı eserlerine uygulamadaki başarısını şu sözlerle belirtmiştir:

Güldürücü hikâye, tiyatro veya romanlar, bu nevilere düşündürücü veya ağırlatıcıları kadar, hayal ve yaratma gücü isterler. Onlarda da yapı ve üslup, dünya görüşü ve muhteva kadar önemlidir. Türk edebiyatında mizah, belki küçük görüldüğü için, onu “yüksek sanat eseri” seviyesine çıkarmaya çalışanların sayısı çok azdır. Cumhuriyet devrinde Ahmet Hamdi Tanpınar Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı romanı ve bazı küçük hikâyeleriyle mizahı şiir, musiki ve resim gibi “yüksek sanat eseri” haline getirmiştir. Fakat Tanpınar, asıl şahsiyetini şiirde, lirik hikâye ve romanda aramıştır. Haldun Taner ise hemen hemen bütün hayatını “yüksek sanat eseri” vasfını taşıyan hikâye ve piyeslere vermiştir. Bunu yaparken o da yazdığı eserlerin kompozisyonu ve üslubu üzerinde büyük bir dikkatle durmuştur.⁵

Modernizmin edebiyata getirdiği yenilikleri öykülerinde uygulayan Haldun Taner, karakterlerin iç dünyalarını yansıtırken bilinç akışı ve iç konuşma tekniklerinden faydalanmıştır. Böylece, karakterlerin psikolojisine etki eden sebepleri birinci ağızdan anlatım ile oluşturarak karakterlerin daha iyi çözümlenebilmesini ve daha ayrıntılı ifadeler oluşturulmasını sağlamıştır. Modern anlatım tekniklerini kullanmasına rağmen

³ Nüket Esen, *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 156.

⁴ Abdullah Harmanlı, “Haldun Taner’in Öykülerinde Sanatçıların Dünyası”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8 (2012): 53.

⁵ Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1984, s.238.

dilde yeniliğe gitmeyen yazar, günlük konuşma dilini tercih etmiş ve kimi öykülerinde de karakterlerini konuştukları şiveler ile yansıtmıştır.

Taner, modern öykünün geldiği yeri, imkânları iyi bilmesine karşın geleneksel anlayışa sıkı sıkıya bağlıdır. Ne biçimsel anlamda yenilik arayışı içerisinde ne de dilde bir gerilim, şiirsellik peşindedir. Çoğunlukla düz, sade bir anlatımı yeğler. Öykülerinde nakilci tavır baskındır. Bu anlamda onun öykücülüğünü bağımsız, özgün bir adacık olarak nitelenebilir. O, seçkin edebiyat anlayışının dışında, halka inen, çok okunan bir edebiyatın peşinde olmuştur. (Tosun, 2011:10)⁶

Haldun Taner'in öykülerinde yer alan karakterler birbirlerinden farklı özelliklere sahiptir. Bu farklılıkların oluşmasında ise karakterlerin buldukları mekân, kültürel değerler ve kişisel özellikler etkili olmuştur. Toplum ile o toplumun içerisinde yaşayan insanlar birbirlerini karşılıklı olarak etkilemektedir. Haldun Taner de öykülerinde hem toplumun bireye olan etkisinden doğan sorunları hem de bireysel sebeplerin ağırlıklı olduğu sorunları ele alır. Böylelikle yazar, öykülerin yazıldığı dönemde toplum içerisinde var olan sorunlara da ışık tutmuştur. "1945'ten bu yana bütün yaşadıklarımızı, yanlışıyla, doğrusuyla, bütün davranışlarımızın ince alaylı bir dille hikâyesini okumak isteyenlere verilebilecek tek ad Haldun Taner'dir."⁷

"Haldun Taner'in öykücülüğünün anlatmayı hedeflediği konular arasında "insan ve insani değerler, doğa, yaşam, zaman, psikolojik durumlar, insanların seçme yetisi, seçicilik özelliği, fetişizm, cinsellik, anormallik" gibi başlıklar yer alır."⁸ "Hikâyelerinin ilk döneminde olay ön planda iken, sonrakilerde hikmet kırıntıları ve kendince bir felsefi görüş ön plana geçer."⁹ Yazar, sorunlara karşı çözüm yolları aramaz. Yazarın amacı karakterlerin içinde bulunduğu durumu gözler önüne sererek okuyucuda farkındalık yaratmaktır.

Bireylerin gündelik yaşam içindeki sıradanlıklarını özellikle sosyal kimlikleri çerçevesinde vurgulayan yazar, çelişkileri/çatışmaları da sosyal tenkit bağlamında dile getirir. Haldun Taner, toplumsal yaşamda ne'liğini ve kim'liğini Avrupalı bir yaşam tarzı üzerinden kurgulayan bireyleri de sosyal çözülmenin yol açtığı yozlaşmalarla ele alır. Bununla birlikte kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden bireylerin trajikomik

⁶ Harmancı, "Sanatçıların Dünyası", s. 52.

⁷ Lekesiz, *Öykü*, s. 358.

⁸ Harmancı, "Sanatçıların Dünyası", s. 51.

⁹ Mustafa Miyasoğlu, *Haldun Taner*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s. 13.

durumları da Haldun Taner'in hikâyelerinde geniş bir perspektiften yansıtılır.¹⁰

Döneminin edebî topluluklarına bağlı kalmayarak kendine özgü dil ve edebiyat anlayışı benimseyen yazar, izlenimlerini kendi perspektifinden öykülere yansıtmış, kendine özgü bir dil anlayışı ve kurgu dünyası geliştirmiştir. “Sanatını gruplaşmanın, grup dayanışmalarının dışında tutmak ister. Batı özentili gruplaşmalar olarak nitelediği edebî grupları eleştirir.”¹¹

Haldun Taner, uzun zamana yayılan öykü serüveninde her zaman dönemsel akımlara, yazınsal gruplara mesafeli olmuştur. Taner'in yoğun olarak öykü kitapları yayımladığı dönem olan 1950'ler, ülkemizde varoluşçu-gerçeküstü anlayışa yaslanan öykülerin edebiyat dünyamıza hâkim olduğu bir zaman dilimidir. Vüs'at O. Bener, Nezihe Meriç, Ferit Edgü, Leyla Erbil, Bilge Karasu, Sevim Burak yenilikçi diyebileceğimiz bir öykü anlayışının ürünlerini verirler. Öte yandan o dönemdeki diğer önemli bir akım da sosyal gerçekçiliktir. Haldun Taner ise, hem “entelektüel hikâye tarzı”nı hem de sosyal gerçekçileri tasvip etmez. Çünkü o kendi deyimiyle “herkesin anlayabileceği halkçı bir üslup peşindedir.”¹²

Haldun Taner, öykülerinde birbirinden farklı insan tiplerini yansıttığı gibi çeşitli nesnelere de öykülerinde yer vermiştir. Nesnelere, öykülerde verilmek istenen mesajı destekçi nitelikteki unsurlardır. Yazarın öykülerinde, bireysel ve toplumsal sorunları yansıtırken oluşturulan karakterlerin ilgili oldukları nesnelere mevcuttur. Bu nesnelere karakterler ile ilişkisini ele almak kurguyu daha iyi anlamlandırmaya yararlı olduğu gibi toplum içerisindeki insanların nesnelere ile olan bağlarının altında yatan temel etkenleri belirlemeye de fayda sağlamaktadır. Çünkü yaşam içerisinde insanlar daima nesnelere ile iç içe bulunmaktadır. Bu ilişki, nesne ile özne arasında karşılıklı bağ yoluyla gerçekleşmektedir. Bu durum zamanla nesnenin özne tarafından algısında anlam değişikliğine yol açar ve özne için artık o nesne ayrılmaz bir parça haline alır.

İnsanlar kendi ihtiyaçları doğrultusunda nesnelere seçer ve onlara anlam yüklerler. Nesnelere ile kurduğumuz ilişkide bireysel etkenler ve ekonomik faaliyetler önemli yer taşır. Çünkü birey, bir nesneye anlam yüklerken bireysel özelliklerinin

¹⁰ Beyhan Kanter, “Haldun Taner'in Hikâyelerinde Sosyal Tenkit”, *Türk Dili Dergisi* 759 (2015): 111.

¹¹ Harmancı, “Sanatçıların Dünyası”, s. 52.

¹² Necip Tosun, “Haldun Taner Öykücülüğü ve Yalıda Sabah”, *Türk Dili Dergisi* 759 (2015): 79.

etkisinde olabildiği gibi, toplumun iktisadî durumuyla ilişkili olarak beliren nesnelere de dolaylı yoldan etkileşim haline geçebilmektedir. Özellikle 1950'lerden itibaren makinenin ve çalışma gücünün artması ile nesnelere verilen önem bir kat daha artmıştır. Çalışan kişinin emeğinden öte üretilen nesnenin değer kazandığı bir durum yaşanmaktadır. Buna bağlı olarak da toplum içerisinde iktisadî boyut arz eden nesnelere karşı ilgi doğmuştur. Bu ilgi ise, ekonomik düzeye bağlı olarak sınıf ayrılıklarına ve eşitsizliklere yol açmaktadır. Bu eşitsizliklerin bir göstergesi de statü göstergesi olan nesnelere dir. Nesnelere bir bakıma toplum içerisinde, insanların özelliklerini ve statülerini yansıtan bir araç hâlini almıştır. Hatta kişinin statüsü ve kişiliği hakkında kullandığı nesnelere üzerinden bilgi edinilebilmektedir. Nesnelere kendi öz değerlerinden uzaklaşarak insanlar arası ilişkilerle ölçülebilen bir değer yüklenir. Bu durumda nesnelere bir "meta" göstergesi konumuna gelir. "Meta, kapitalist üretim tarzının egemen olduğu toplumlarda zenginliğin "temel biçimidir". Buna göre, meta, nesnel bir olgu olarak zenginliğin tarihsel olarak aldığı belirli bir toplumsal biçimdir."¹³Marx'ın "Meta Fetişizmi" adını verdiği bu durum, kapitalizmin bir sonucu olarak nesnelere yüklediği anlam değişikliğini göstermektedir.

"Meta fetişizmi", bir kez mübadeleye girdikten sonra insanların emeğinin ürünlerini nasıl yanlış kavradıklarını anlatır. Bu yanlış kavrayış, değer formlarına yaşadığımız dram içinde öncü roller verir. Değerin başkalaşımı; insanı, insanın üretici etkinliğini ve ürünlerini, bunların başına kapitalist toplumda neler geldiğini anlatan bir hikâyedir. Bu hikâyeyi cansız nesnelere etkinliklerinin bir anlatısı olarak yanlış okumaya, bu cansız nesnelere sadece insanların sahip olabileceği nitelikler atfetmeye, cansız ilişkileri canlıların yerine koymaya Marx "meta fetişizmi" der.¹⁴

Nesnelere taşıdığı iktisadî boyut, onları fayda değerinden uzaklaştırmaktadır. Özellikle toplumsal uyum çerçevesinde bireyin diğer insanlar ile benzer davranışlar sergileme arzusu, nesnelere kategorize etmekte ve onları statü göstergesi nesnelere yapmaktadır. Refah düzeyinde görülen artış daha fazla nesneye sahip olma arzusunun taşıyan bireylerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Nesnelere taşıdığı bu ekonomik

¹³ Vedat Ulvi Aslan, "Toplumsalın Yitik Öznesi ya da Metanın Fetiş Karakteri", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 23 (2017): 164.

¹⁴ Bertell Ollman, *Yabancılaşma & Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, çev. Ayşegül Kars, İstanbul: Yordam Kitap, 2008, s. 305.

boyut, öykülerde yer alan karakterlerde de kendisini göstermektedir. Haldun Taner, yaşadığı dönem içerisinde gözlemediği sorunları ve gelişen ekonomik sistemler sonucunda toplumda görülen sınıf ayrımlarını, öykülerinde oluşturduğu karakterlere yansıtmış ve bu sayede toplum içerisindeki sorunları gözler önüne sermiştir. Sınıf ayrımları ve ekonomik sorunlar kimi öykülerde ironik bir dille eleştirilirken bazı öykülerde ise yazar, karakterlerin trajik hâllerini okuyucuya yansıtmıştır. Tezde, nesnelere karakterler ile etkileşimi sonucu taşıdığı iktisadî boyutu ve bu durumların karakter psikolojisine etkisini inceleyeceğiz. Yazarın öykülerinin önemli kısmı, ekonomik sorunlara dayalı oluşan problemleri teşkil ettiğinden, öykülerde yer alan nesnelere taşıdığı iktisadi boyutu birçok öyküde görebilmekteyiz.

Nesne-karakter ilişkisi bağlamında incelediğimiz öykülerde ele alacağımız bir diğer unsur ise öznenin nesneyi algılayışında bireysel sebeplerin doğrudan etken olduğu durumlardır. Bu etkilerin ilki, öznenin nesneyi cinsel boyutta algılayışındadır. Psikanalitik çerçevede ele alındığında bireyin, cinsellik ile doğrudan ilgisi olmayan bir nesneye duyduğu haz “fetiş” adıyla nitelenmiştir. Fetiş nesnelere, bireyin bilinçaltısındaki bastırılmış cinsel dürtülerinin dışa yansımaları ile gelişir. Engellenen veya bastırılan cinsel dürtüler, cinsel nitelik taşıyan uzuvlardan uzaklaşarak farklı bir nesneye yönelir. Bu durum ağırlıklı olarak bireyin bastırılmış duygularına karşı uyguladığı bir savunma mekanizmasıdır. Fetişizmi psikanalitik boyutta ele alan ilk kişi Freud’tur. Freud şöyle der, “fetiş, hadım edilme tehlikesine ve ona karşı korumanın bir başarı nişanı gibidir. Ayrıca fetişisti bir eşcinsel olmaktan da kurtarır; çünkü kadını cinsel nesne olarak tahammül edilebilmesine olanak sağlayan özelliklerle donatır.”¹⁵Fetiş nesnesi olarak sıkça görülen nesnelere ise genellikle eller ve ayaklardır. Eller ve ayaklar, cinsel uzuvlara uzaklığı ve doğrudan cinselliği temsil etmemesi sebebiyle saptırılmış bir cinsel nitelik taşır. Birey, nesneye yüklediği bu cinsel algı sonucunda hem kendi benliğinden uzaklaşır hem de psikolojik bir sorun yaşar.

Nesnelere yüklenen cinsellik algısı ve fetiş nesnelere kimi zaman da bir uzuvdan ziyade bireyin taşıdığı bir eşya olarak da karşımıza çıkmaktadır. Karakter, karşısındaki kişiye olan ilgisini ve bastırıldığı duygularını, kişinin taşıdığı bir nesne ile özdeşleştirerek

¹⁵ Aslı Uçar, “Teselli Eşyada Aramak: Türkçe Romanda Nesnelere”, (Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), s. 44.

kamufle eder. Bu durumda nesne metonimik bir anlam taşıyarak, ait olduğu kişi yerine geçmektedir.

Nesne-insan ilişkisinde görülen bir diğer faktör ise, insanın kendi varlığını bir nesneye aktarımı, o nesne ile özdeşleşmesi veya hislerini nesneye aktarmasıdır. Özdeşleşim günlük yaşamımızda da sıkça karşılaştığımız bir durumdur. Yaşam içerisinde nesnelere ilişki kurarken onlara duygu yükleriz. Özdeşleşim kuramı adı verilen bu olgunun temelinde psikolojik nedenler yatmaktadır. “Özdeşleşim kuramına göre insan, nesnelere kendi ruh hâline göre niteler. Nesnelere yüklemiş olduğumuz özellikler aslında kendimize ait özelliklerdir. Geçmişe dair yaşantılar, deneyimler ve çağrışımlar bütünüdür.”¹⁶ Özdeşleşim (*Einführung*) kuramının kavramsal analizini birinci bölümde yapacağız. İkinci bölümde ise seçili öyküleri özdeşleşim kuramına göre inceleyeceğiz.

Öyküler içerisinde yer alan nesnelere kimi zaman özne ile özdeş konumda yer alırken, kimi zamanda karakterlerin kişilik yapılarını belirleyici etkenlerden biri olmaktadır. Kendi benliğine ilginin üst boyutta olduğu durumlarda narsist kişilik yapısı ortaya çıkmaktadır. Yazarın belirlediğimiz öyküsünde, kendi benliğine olan ilgisi ve beğenisi yüksek olan bireyin bu ilgisinin yansıması olarak seçtiği nesne bulunmaktadır. Bu bağlamda, öyküleri analiz ederken özellikle karakterlerin ruh durumları dikkate alınarak etkileşim hâlinde oldukları nesnelere ve bu etkileşime neden olan sebeplerin temelinde yatan sorunları inceleyeceğiz.

Tezin birinci bölümünde “meta fetişizmi”, “cinsel fetişizm”, “özdeşleşim” ve “narsisizm” kavramların açıklamalarına yer verilecektir. Bu kavramları belirlerken temel alınan nokta, öykü karakterlerinin psikolojilerine etki eden nesnelere ilişki kurdukları ilişkide ortaya çıkan belirleyiciler olmalarıdır. Kavramların ilki, kapitalizmin etkisiyle toplum içerisinde görülen değişimler ve bu değişimlerin insanlara etkisi sonucu nesnelere “meta” olarak adlandırılması ve metaların kullanım değerinden uzaklaşarak edindiği “meta fetişizmi” kavramıdır. Özellikle öykülerde yer alan nesnelere iktisadi konumunu ve statü göstergesi olarak yer almasını meta fetişizmi ile ilişkilendirerek açıklayacağız. Bu analiz bir bakıma da yaşanan toplumun sosyolojik yapısını da ortaya koymaktadır. Çünkü Haldun Taner, yaşadığı dönemde edindiği

¹⁶ Ali İhsan Kolcu, *Edebiyat Kuramları*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, 2011, s. 147.

izlenimlerini öykülerine yansıtmiştir. Nesne özne ilişkisinde ekonomik sebeplerin ağır basması da bir bakıma 1950 ve 1970’li yıllar arasında yaşadığımız coğrafyadaki değişimlerin de göstergesidir. İkinci olarak özne-nesne ilişkisinde bireysel sebeplerin doğrudan etken olduğu kavramları inceleyeceğiz. İnceleyeceğimiz kavramlar ise cinsel fetişizm, narsisizm ve özdeşleşim kavramlarıdır. Bu kavramların belirlenmesinde ise ağırlıklı olarak karakter psikolojileri belirgin olmuştur. Tezin ikinci bölümünde ise, Haldun Taner’in öykülerinde yer alan karakterlerin nesnelere ile kurduğu ilişkiyi, belirlediğimiz kavramlara bağlı olarak analiz edeceğiz. Tezde, Taner’in öyküleri içerisinden, nesne-karakter ilişkisinin belirgin hâlde bulunduğu öyküler seçilmiştir. Bu öyküler, “Artırma, Kooperatif, Bir Kavak ve İnsanlar, Eler, Heykel, Karşılıklı, Dürbün, Ayak, On İkiye Bir Var ve Piliç Makinesi”dir.

BÖLÜM I

NESNE-İNSAN İLİŞKİSİNDE ELE ALINAN KAVRAMLAR

Özne ve nesne, yaşam içerisinde çoğu zaman iç içe ve birbirleriyle etkileşim hâlinde olan kavramlardır. Nesnelere yüklenen anlamlar çoğunlukla özne sayesinde gerçekleşir. Fakat nesnelere yüklenen anlamların bağımsız anlamları da bulunmaktadır. Orhan Hançerlioğlu *Felsefe Sözlüğü* 'nde nesne ve öznenin tanımını şu şekilde yapmıştır: “İnsan bilincinden bağımsız olarak dış dünyada var bulunan ve bilmenin konusu olan her şey ‘nesne’, bunun karşısında bulunan bilinçli insan ‘özne’dir.”¹⁷Buna göre nesne ve özne kavramları birbirinden bağımsız olarak var olan kavramlardır. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* 'nde özne kavramını algılayan zihin olarak nesne kavramını ise özne dışında var olan varlıklar olarak tanımlamıştır.

Özne ve nesne terimlerinin anlamı modern felsefenin başlangıcından itibaren kökten bir değişikliğe uğrar. Buna göre, özne artık algı, tasarım, izlenim, düşünce ve duyulara dayanak olan, düşünen, hisseden, bir şeylerin bilincinde olan şey olarak ben ya da zihin anlamına gelir. Nesne ise, söz konusu anlam içinde öznenin, yani bireysel bir zihin veya zihni olan bireyin dışındaki ya da ötesindeki varlıktır.¹⁸

İnsanların ihtiyaçları doğrultusunda doğan istek ve arzular, nesnelere yansımaktadır. Doğada var olan nesnelere, bir eşyayı, bir varlığı ya da bir kişiyi belirtirken sadece kavramsal anlamlarını ifade ederler. Oysaki nesnenin anlam çeşitliliği özne ile ilişkisine bağlıdır. Özne konumunda yer alan insan, ihtiyaçları doğrultusunda nesnelere anlam yükler. Bu ihtiyaçlar kimi zaman ekonomik nedenlerle ilişkili olabilirken kimi zaman da kişilerin arzularının yansımasıdır. Bu noktada kişi kendi istekleri yönünde nesneyi hayatına alır ve bazı durumlarda da o nesnelere kişinin ayrılmaz bir parçası haline almaya başlar. Bunun içindir ki bir kişinin değer vermediği önemsiz gördüğü ya da sıradan bulduğu bir nesne başka bir kişinin yaşamında oldukça önemli yer taşıyabilmektedir. Bu noktada tamamıyla nesneye bakıştaki algı farklılıklarını ve öznenin nesneye yüklediği anlamın etkisini görmekteyiz. Bu algı

¹⁷ Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982, s. 274.

¹⁸ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000, s. 730.

farklılıklarında ise psikolojik ve toplumsal etkenler etkili olmaktadır. Bu doğrultuda birinci bölüm, Haldun Taner'in öykülerinde yer alan karakterler ile nesnelere ilişkilerinde ele alacağımız kavramların açıklamalarına ayrılacaktır. Bu kavramları seçmemizde belirleyici olan etken, öyküler içerisinde yer alan karakterler üzerinde etkili olan nesnelere bireysel ya da toplumsal sebeplerden doğmuş olmalarıdır. Öznenin nesne ile kurduğu ilişki kimi zaman bireyin doğrudan nesne ile arasında kurduğu ilişkiyle oluşabilirken kimi zaman da toplumun nesnelere yüklediği anlamı bireylerin içselleştirmesi ile de gerçekleşebilmektedir. Bu doğrultuda ele alacağımız kavramlar, nesnelere iktisadî boyutuyla ilgili olarak ortaya çıkan “meta fetişizmi”, nesnelere cinsel çağrışım sonucu oluşan “cinsel fetişizm” kavramı, nesne ile bireyin özdeşlik kurması yönünde “özdeşleşim” kavramı olacaktır. Buna ek olarak öykü içerisinde yer alan karakterin kendi benliğine olan ilginin yansıması olarak seçtiği nesne ile ilgisi bakımından karakterin davranışını yansıtmaya açısından “narsisizm” kavramına da yer verilecektir.

1. Nesnelere İktisadî Boyutu “Meta Fetişizmi”

Yaşam boyunca insanlar çeşitli ihtiyaçlara gereksinim duyarlar. Bunların başında barınma ve beslenme ihtiyacı gelir. Temel ihtiyaçlar dışında insanların elde etmek için çabaladığı her nesne bir arzu nesnesi hâlini alır. Temel ihtiyaçlar dışında kullanılan nesnelere, gelişen teknoloji sebebiyle sürekli artmaktadır. Nesnelere, kendi işlevsel özelliklerinden uzaklaşarak şeyleşmeye ve kapitalist düzenin bir sonucu olarak arz-talep nesnelere hâlini almaya başlamıştır.

Modernleşmeyle birlikte kolektif hayattan bireysel günlük hayata geçişte, sosyal bir boşluğun doğması ve bireyin çevresinde eşyanın daha çok yer tutması, sosyal ilişkilerin teknolojik reifikasyon ile ilgisi görülmektedir. Modern endüstri toplumlarında, eşyaların yapısal ve işlevsel özellikleri birbirinden kopmaktadır. Eşya tekil varlığını kaybetmekte ve kişiselleştirilemez bir nitelik kazanmaktadır.¹⁹

Gelişen ekonomik yapılarda ve kentleşen toplumlarda, emek gücünün yerini makinenin aldığı görülmektedir. Kapitalizm ve bunun getirisi olarak maddi olana verilen önem, toplum içerisinde çeşitli değişimlere neden olmuştur. “Kapitalizm etkisi

¹⁹Nuri Bilgin, *Eşya ve İnsan*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1991, s.34-35.

ile maddi dünyanın fiziksel çevresi, diğer her şey gibi, kaçınılmaz bir şekilde büyük bir dönüşüme uğramıştır.”²⁰ Ekonomik düzeyde görülen artış günlük yaşamda kullanılan her bir nesneye yansımıştır. Nesnelere, insanlar için emek gücüyle oluşturulan nesnelere ziyade, seri bir şekilde üretilen ve kolay elde edilebilen nesnelere hâlini almıştır. Bunun sonucunda insanlar, nesnelere yüklenen yeni özelliklerden doğrudan etkilenmeye başlamıştır.

Özne, nesnede nesnelleşir, tüm zenginliğini nesneye verir. Başka bir deyişle nesne, özneyi yoksullaştırarak zenginleşir. “Yani ne kadar çok üretirse, sefaleti o kadar büyür.” (2011:60). Bu nedenle, öznenin nesnelleşmesi soyut bir nesnelleşme iken nesne, somut bir zenginleşme yaşar. Üretici öznesinden bağımsızlaşan özerk nesne, özneye egemen olur.²¹

Nesnelere iktisadî boyutuyla ele aldığımızda, toplum içerisinde var olan ekonomik sistemin yansıtıcısı oldukları görülür. İnsanların ürettiği veya kullandığı her bir nesne toplumun özelliklerinin bir yansımasıdır. Nesnelere; kültürün, sosyal ilişkilerin, bireylerin statülerinin, kişisel özelliklerin ve sınıf ayrımlarının birer göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eagleton, maddiyatın insan yaşamındaki belirginliğini ve çevreyle olan ilişkilerdeki etkisini Marx’ın şu sözleriyle aktarmıştır:

Düşüncelerin, kavramların ve bilincin üretimi her şeyden önce doğrudan doğruya insanların karşılıklı maddi ilişkilerine, gerçek yaşamın diline bağlıdır. İnsanın kavraması, düşünmesi ve karşılıklı zihinsel ilişkileri, bu noktada onların maddi davranışlarının doğrudan akışı olarak ortaya çıkar.²²

Toplum içerisinde kullanılan nesnelere karşı insanların bakışı her geçen gün değişmektedir. Nesnelere artık para değeri ile var olmaya başlamıştır. “Para ekonomisinin oluşmasıyla, takas usulünün hantallığı ortadan kalkar. Nesnelere birbirleri ile olan mübadelesinin yerini paranın soyut değişim değeri alır.”²³ Takas usulünün yerini paranın satın alma gücüne bırakmasıyla nesnelere değer kazanır. Değer biçilen ve sahip

²⁰Hakkı Yırtıcı, *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s.9.

²¹ Alian Gök ve Nial Tekin, “Yabancılaşma ve Özsaygı: Çoğulcu Eleştiriler Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 2 (2015): 281.

²² Terry Eagleton, *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi*, çev. Utku Özmakas, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 18.

²³Yırtıcı, *Çağdaş Kapitalizmin*, s.40.

olma arzusu içerisinde girilen nesnelere de zamanla insanlar arasında rekabete de yol açar. Özellikle statü göstergesi olan nesnelere sahip olma arzusu, insanlar arasında iletişim kopukluğuna neden olmaktadır. Bunun sonucu olarak insanlar, birbirleriyle olan iletişimlerini nesnelere üzerinden kurmaya başlarlar.

Sonrasında insanlar birbirleriyle doğrudan değil, mallar yoluyla ilişki kurar. Bunun anlamı insanlar arasındaki ilişkinin nesnelere arasındaki ilişki gibi görünmesidir. Marx'ın fetişizm ile kastettiği budur: “kesinlikle insanlar arasındaki sosyal bir ilişkidir. Fakat bu, insanlara, şeyler arasında fantastik bir ilişkiymiş gibi görünür.” Kapitalist sistem geliştikçe bu durum da zamanla artar. Gerçekleştiği her seferde alış-veriş, giderek daha fazla insan hayatının değişmez bir özelliği gibi görünür. Kapitalist üretim altında toplumsal ilişkiler nesnelere olarak katılaşmaya veya kristalize olmaya başlar.²⁴

Temel ihtiyaç harici kullanılan her bir nesnenin kullanım değerinden uzaklaşarak değişim değeri aldığını ifade eden Marx'a göre, “İhtiyaç, tüketim ihtiyacı olmaktan çıkarak emek sömürsünden kaynaklanan bir artı değer yaratma ihtiyacına dönüşmektedir.”²⁵ Marx, nesnelere kendi özlerinde bulunan bir kullanım değeri olduğunu belirtir. Kapitalist üretim sisteminde nesnelere değeri sağladığı faydadan uzaklaşarak değişim değeri olmuştur.

Marx'ın meta anlayışının kaynağı, aktörlerin üretici etkinliklerine odaklanan materyalist yönelimdir. Önceden gördüğümüz gibi, Marx'a göre insanlar doğayla ve diğer aktörlerle etkileşimlerinde her zaman hayatta kalmak için ihtiyaç duydukları nesnelere üretirler: nesnelleştirme insan hayatının zorunlu ve evrensel bir yanıdır. Bu nesnelere kişi veya diğerlerinin kullanımı için yakın çevrede üretilir –onlar kullanım değerlerini oluştururlar. Nesnelere insan emeğinin ürünleridir ve aktörlerin kontrolünde oldukları için bağımsız bir varoluşa sahip olamazlar. Ancak, kapitalizmde, bu nesnelleştirme süreci yeni ve tehlikeli bir biçim kazanır. Aktörler, kendileri ve yakın dostları için üretmek yerine, bir başkası (kapitalist) için üretirler. Ürünler, doğrudan kullanılmak yerine, serbest piyasada parayla değiştirilir (değişim değeri). İnsanlar kapitalizmde nesnelere üretirken, metaller üretmedeki rolleri ve onlar üzerindeki kontrolleri gizemleştirilir. Başlangıçta onlar, bu nesnelere ve nesnelere piyasasının bağımsız bir varlığa sahip olduğuna inanırlar; böylece, bu inanç nesnelere olarak gerçekliğe dönüşür ve bu nesnelere piyasası gerçek,

²⁴ Dan Swain, *Yabancılaşma: Marx'ın Teorisine Bir Giriş*, çev. Hande T. Urbalı, İstanbul: Durak İstanbul Yayınları, 2013, s. 43.

²⁵ Bilgin, *Eşya*, s. 239.

bağımsız olgular haline gelir. Meta bağımsız, hemen hemen gizemli dışsal bir gerçekliğe dönüşür (Marx, 1867).²⁶

Marx, değişim değerine sahip nesnelere “meta” olarak adlandırır. Marx, metayı *Kapital*'in ilk sayfasında, “her şeyden önce, taşıdığı özelliklerle şu ya da bu türden insan ihtiyaçlarını gideren dışsal bir nesne, bir şey”²⁷ olarak tanımlamaktadır. Nesnelere yüklenen anlam nesnelere birer “meta” haline getirilerek meta fetişizmine yol açmıştır. Meta fetişizmi ise insanları emek gücünden uzaklaştırarak, emeğe verilen değeri azaltıp üretilen nesneye verilen değer birincil sırada olmasına neden olmuştur.

Marx'ın metalaştırmayla ilgili olarak fetişizm terimini kullanmasını, belki de, tamamen metaforik bir çerçevede yorumlamak gerekir. Norman Geras meta fetişizmi ile dinsel inanç arasındaki analoginin “tam olarak doğru olmadığı”²⁸ni belirtmiştir. İkincisinde, der Geras, “insanlar bir varlığa hayali bir güç verirler”; meta fetişizmde ise nesneye verilen özellikler –her ne kadar nesnenin doğal özellikleri değil de toplumsal yaratımlar olsalar da- hayali değil gerçeklerdir. Bu özellikler insanlar tarafından denetlenemeyen, hatta onların üstünde egemenlik kuran gerçek güçler, yani ekonomik ilişkilerin kapitalizm için tayin edici olan nesnel görünüş biçimleridir.²⁸

Kapitalizmin etkisiyle toplumda oluşan sorunlar Haldun Taner'in öykülerinde inceleyeceğimiz karakterler üzerinde de kendisini göstermektedir. Haldun Taner'in öykülerinde özellikle vurguladığı sorunların başında ekonomik yapılar, sınıf ayrılıkları, eşitsizlik ve yozlaşma gelmektedir. Öyküler incelendiğinde karakterlerin kişilik yapısında ve çevreyle olan ilişkilerinde değişim değeri öne çıkan nesnelere etkisi görülür. Bu nesnelere, toplum içerisinde var olan sınıf ayrımlarının öncelikli göstergesi hâlinde bulunmaktadır. Bununla birlikte öykülerde karşımıza çıkan nesnelere çoğunun statü göstergesi olan nesnelere olduğu da görülmüştür. Tezin ikinci bölümünde, öykülerde bir meta olarak yer alan nesnelere belirlenmesinin yanında, bu nesnelere insanlar üzerindeki etkisine ve meta fetişizminin toplum içerisindeki yansımalarına değinilecektir.

²⁶ George Ritzer, “Sociological Theory”, McGraw-Hill, Third Edition, çev. Ümit Tatlıcan, (1992): 14. [http://www.umittatlican.com/uploadsF/1/Karl-Marx-\(George-Ritzer-1992\).pdf](http://www.umittatlican.com/uploadsF/1/Karl-Marx-(George-Ritzer-1992).pdf) (erişim 19.2.2019).

²⁷ Karl Marx, *Kapital: Ekonomi Politiğin Eleştirisi*, çev. Mehmet Selik, Nail Satlıgan, İstanbul: Yordam Kitap, 2013, s. 10.

²⁸ Timothy Bewes, *Şeyleşme: Geç Kapitalizmde Endişe*, çev. Deniz Soysal, İstanbul: Metis Yayınları, 2008, s.180.

2. Nesnelere Cinsel Boyutta Anlamlandırılması: “Fetişizm”

Nesnelerin cinsel boyutta ele alınışı ve nesnelere cinsel açıdan anlam yüklemek bizi “fetişizm” kavramına götürmektedir. Fetişizm, eski tarihlerden itibaren günümüze kadar süregelen ve anlam değişikliğine uğrayan bir kavramdır. Antik Çağ’da fetişizm, nesnelere kutsal boyutta bir anlam yükleyerek onları yüceltmekle ilişkilendirilmiştir. Kavram; sonraki yıllarda, insanların emeği sonucu üretilen nesnenin, emeğin önüne geçmesiyle ilgili olarak “meta fetişizmi” adıyla belirtilmiştir. Fetişizm kavramının bir diğer anlamı ise kavramın cinsellikle ilişkilendirilerek nesnelere yöneltilen cinsel hazın açıklayıcısı olmasıdır. *Felsefe Sözlüğü’nde* “fetişizm” kavramı üç maddeye ayrılarak tanımlanmıştır:

1. Genel olarak, doğüstü bir gücü ve etkisi, büyü ya da aşkın güçleri olduğuna inanılan tapınma nesnesine tapan dinî uygulamaların bütünü. 2. Daha özel olarak da, insan elinden çıkma ürünlerin, insanın yaratılarının bağımsız bir varoluşa sahipmiş gibi görünüp yaratıcı üzerinde, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, belli bir baskı uygulaması durumu. 3. Psikanaliz açısından, belirli nesnelere görme ya da dokunma yoluyla doyum elde etmeye çalışmaktan oluşan cinsel sapıklık.²⁹

Kavram, ilk ele alındığında dine dayandırılarak açıklanmıştır. Fetiş kavramını cinsellik ile ilişkilendirerek açıklayan ise Sigmund Freud olmuştur. Freud, 19. Yüzyılda nesnelere cinsellik algısını ele alıp incelemiştir. Freud’a göre “Fetişizm. İçinde cinsel nesnenin kendisiyle ilişkili, normal cinsel ereğe hizmet etmeye hiç de uygun olmayan bir başkasıyla yer değiştirdiği durumlar, çok özel bir izlenim verir.”³⁰ Buna göre kişi, ilgi duyduğu nesneyi seçerken cinsellik arz eden unsurlardan öte bir kavrama yoğunlaşmaktadır. “Cinsel nesnenin yerini alan, genellikle beden cinsel amaca uygun olmayan bir bölümü (saçlar, ayaklar) ya da tercihen sevilen nesneye, onun cinsiyeli ilintili cansız bir şeydir (giysi parçaları, çamaşır).”³¹

Vücuttaki asıl haz nesnesinin yerine fetiş nesnesinin geçirilmesi kişinin uyguladığı bir savunma mekanizması (yer değiştirme) olarak görülmüştür. Kişi, (özellikle erkek çocuk) küçük yaşlardan itibaren yasaklanan cinsel dürtülerini, yer

²⁹ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 371.

³⁰ Sigmund Freud, *Cinsel Yasaklar ve Normaldışı Davranışlar*, çev. Muammer Sencer, İstanbul: Ara Yayıncılık, 1989, s.38.

³¹ Sigmund Freud, *Cinsellik Üzerine*, çev. A. Avni Öneş, İstanbul: Say Yayınları, 1997, s. 37.

değiştirme mekanizması ile cinselliği doğrudan yansıtmayan bir nesneye yönelir. Böylelikle yasaklanan nesneye dolaylı yoldan ulaştığını düşünerek bu durumdan haz duymaya başlar.

Olguların gözlemi bize gösteriyor ki, bir fetişin ortaya çıkışı ile ilgili ilk anının arkasında bir gibi ya da ancak bir kalıntı sanki bir tortu olarak fetiş tarafından temsil edilen aşılış ve unutulmuş bir cinsel gelişim evresi bulunmaktadır. Fetişin kendisinin seçilmesi gibi çocukluğun ilk yıllarına rastlayan bu fetişizme doğru evrim, çocuğun bünyesi tarafından belirlenmiştir.³²

Kişinin ilgili olduğu fetiş nesnesine fazla odaklanması sonucunda birtakım psikolojik sorunlar doğmaktadır. Fetişist kişi, yaşamının büyük bölümünü cinsel anlam yüklediği nesnenin etkisinde geçirir ve bunun sonucunda hem yaşamında hem de kişiliğinde birtakım sorunlar oluşur. Freud, bu durumu şöyle ifade eder: “Fetiş yolundaki çaba, bu koşulun dışına çıkar ve normal ereğin yerini tutarsa, dahası, fetiş belirli kişiden kopup, kendi başına cinsel nesne olursa patolojik durum çıkar ortaya.”³³

Fetişisti tek bir nesneye, tüm diğer nesnelere görmezden gelecek kadar önem ve değer atfeden kişi olarak tanımlamak mümkün. Öte yandan tam da atfedilen bu değer sayesinde söz konusu nesneyi başkalarının göremediği gibi gören, herkesten farklı bir bakış açısına sahip, bir nesnenin “uzman”ı bir kişi olarak görmek de mümkün.³⁴

Fetiş nesnesini belirlemek doğrudan mümkün olmayan, karakterin ilgi kurduğu nesnelere bir süreç içerisinde incelenerek belirlenmesi ile mümkün olan bir durumdur. Bu nesnelere kimi zaman somut nesnelere olabildiği gibi kimi durumlarda ise bireyin zihninde yatan bir sembol olarak var olabilmektedir. Freud, kişinin zihninde yarattığı bu durumu, “Başka durumlarda, fetiş nesnesinin yerine konan, sembolik karakterde bir düşünce çağrışımıdır. Bu tür çağrışımların izlediği yolu bulmak her zaman olası değildir.”³⁵ sözleriyle ifade eder.

Nesneler, kavramsal anlamlarıyla ele alındığında cinsel bir boyut temsil etmezken psikolojik bir incelemeyle ele alındığında cinsel anlam taşımaları, öznenin nesneye yüklediği anlamdan doğmaktadır. Fetiş nesnesinin bir kişinin taşıdığı eşya

³² Freud, *Cinsellik*, s. 100.

³³ Freud, *Cinsel Yasaklar*, s. 39.

³⁴ *Fetiş İkâme*, der. Tuna Erdem ve Seda Ergül, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2014, s. 11.

³⁵ Freud, *Cinsellik*, s. 38.

olduğu durumlarda eşya ile eşyanın ait olduğu kişiyi bağdaştırılır. Bu bağlamda fetiş nesnesi olarak görülen eşyalara metonimik bir anlam yüklenir ve eşyalar ait olduğu kişiyi yansıtır. Böylelikle fetiş nesnesine ilgi duyan kişi dolaylı yoldan nesnenin ait olduğu kişi ile ilişki kurduğunu sanmaktadır. Freud, fetişin bu tutkusunu yansıttığı nesnelere çeşitli olabileceğini şu sözleriyle ifade eder:

Belirgin fetişizm biçimlerine dönüş –normal ya da sapık cinsel amaçtan vazgeçiş– amaca varmak için, cinsel nesneden fetişist karakterler (belirli bir saç rengi, bazı giysiler, hatta bazı fiziksel noksanlıklar) tarafından sağlanır.³⁶

Freud'un bu sözlerinde belirttiği gibi fetiş nesnelere çeşitli olabildiği gibi şiirlerde, öykülerde ve romanlarda gördüğümüz incelemelerde seçilen nesnelere ağırlıklı olarak eller, ayaklar ve saçlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Haldun Taner'in birbirinden farklı konuları içeren öyküleri arasında da fetiş nesnesine rastlamaktayız. Tezin ikinci bölümünde detaylı bir şekilde inceleyeceğimiz fetişizm kavramının öykü karakterine yansımalarını, Freud'un fetişizm kavramında ele aldığı nesnelere doğrudan analiz edeceğiz.

3. “Narsist” Kişilik ile Oluşan Nesne Algısı

Bireyler, yaşamları içerisinde kendi benliklerine olan ilgiyi belirli bir seviyede tuttuklarında, daha özgüvenli ve güçlü bir karakter olabilmektedir. “Özsevi” olarak adlandırılan bu durum her bireyde olması gereken bir ölçüdür. Fakat bu ölçü aşırıya kaçtığı anda, birey tüm ilgisini kendi benliğine yönelttiğinde “narsisizm” adıyla adlandırılan kişilik problemi ortaya çıkmaktadır. “Kimlik ile narsisizm kavramı arasında yakın bir bağlantı vardır. Sağlam ve tutarlı bir kimlik, yalnızca yeterli bir özsevinin varlığında oluşabilmektedir.”³⁷

Narsisizm kelimesinin kökeni Eski Yunan mitolojisine dayanmaktadır. Eski Yunan mitolojisinde yer alan karakterin kendisine olan ilgi ve beğenisinin sonucunda

³⁶ Freud, *Cinsellik*, s. 37.

³⁷ Vamık D. Volkan ve Gabriele Ast, *Özsevinin Dokusu*, çev. Burcu Özbaran ve Şebnem Pırıldar, İzmir: Halime Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Vakfı Yayınları, 2007, s.1

Tanrılar tarafından cezalandırılması, kavramın sonraki yıllarda kazanacağı anlamın temelini oluşturmaktadır.

Narsisizm sözcüğü Eski Yunan mitolojisindeki Narkisios'tan gelir. Nympha'lar (su perileri) bu olağanüstü güzel genç adamı arzularlar ama onlara hiçbir ilgi duymaz. Nympha'lardan biri olan Ekho ona âşık olur ve yakınlaşmayı denerse de Narkissos onu kabaca reddeder. Ekho utanç içinde uzaklara kaçarken, ardında dağlarda yankılanan sesini bırakır. Tanrılar Narkissos'u karşılıksız bir aşkla cezalandırmaya, ondan öğ almaya karar verirler. Narkissos suda yansıyan kendi görüntüsüne âşık olur ve kendi görüntüsüne kavuşmak isterken ona bu görüntüyü yansıtan suda boğulur.³⁸

Narsisizm kavramı psikoloji ile ilişkilendirilmiştir. Freud, “Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası” adlı makalesinde kavramı ilk kez Paul Nacke'nin kullandığını belirtir. Paul Nacke, narsizmi, “kendi bedenine genellikle cinsel bir nesnenin bedenine davranıldığı gibi davranan, yani kendi bedenine tam bir tatmin elde edene kadar bakan, onu okşayan, seven bir insanın tutumunu tanımlamak üzere seçilmiştir.”³⁹ sözleriyle ifade etmiştir.

Freud'a göre, “Dış dünyadan çekilen libido bene yöneltilir ve böylece narsizm adı verilebilecek tutuma yol açar.”⁴⁰ Kavramın *Felsefe Sözlüğü*'ndeki açıklaması üç madde hâlinde ele alınmış ve kavram kişinin kendine olan beğenisi, ilgisi ve hayranlığı ile bağdaştırılmıştır.

1. Genel olarak, kişinin kendi ruhsal ve bedensel benliğine ya da kimliğine bir bağlılık ve beğeni duyması. Öznenin kendi kendisini beğenmesi, kendi kendisine hayran olması. 2. Cinsel gelişimin 3 ila 5 yaşları arasındaki güçlü bencillik dönemi. 3. Daha özel olarak da, öznenin kendi bedeni üzerinde yoğunlaşan bir aktivite aracılığıyla cinsel tatmin sağlamaya çalışması durumu.⁴¹

“Narsizmin ana özelliği, benlik hakkında aşırı olumlu ve abartılı bir kanıdır. Yüksek seviyede narsist insanlar toplumsal statü, güzel görünüm, zekâ ve yaratıcılıkta,

³⁸ Saffet Murat Tura, *Günümüzde Psikoterapi*, İstanbul: Metis Yayınları, 2000, s.223.

³⁹ Sigmund Freud, *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, çev. Banu Büyükkal ve Saffet Murat Tura, İstanbul: Metis Yayınları, 1998, s.23.

⁴⁰ Edith Jacobson, *Kendilik ve Nesne Dünyası*, çev. Selim Yazgan, İstanbul: Metis Yayınları, 2004, s.15.

⁴¹ Cevizci, *Felsefe*, s.670-671.

başkalarından daha iyi olduklarına inanırlar.”⁴²Narsistik karakterlerin konuşma esnasında sürekli kendilerinden bahsettikleri ve sıklıkla “ben” sözcüğünü kullandıkları görülmüştür. Kendilerinden bu kadar söz etmeleri ilginin toplum içerisinde kendilerine yönelmesini istemelerinden kaynaklanır. Bedenini ve kişiliğini mükemmel olarak gören kişi, çevresinden kendisine gelebilecek ilgiyi bekler. Bu sebeple, ilgi çekmek için çevresindeki insanlara karşı kendisini üstün gösteren yönlerinden sıklıkla bahseder.

Nitekim pek çok narsistik insan sürekli kendinden söz etme, büyülenmeci bir övünme içine girme, kendinin aşırı farkında olma ve kendini izleme, zedelenebileceği ortamdan kaçınma, savunmaya yönelik kibir, uzaklık ve soğukluk, belirti düzeyinde beden sağlığıyla aşırı ilgililik ve buna bağlı kaygı (hastalık hastalığı), kendilik duygusunun kaybı (kendine yabancılaşma), kendilikle ilişkide gerçeklik duygusunun kaybı (gerçekliğe yabancılaşma), kendine saygı ve güvenin azalmasının ön planda olmasıyla özelleşen depresif dönemler, narsistik öfke krizleri, düşük kendilik saygısını telafi etmeye yönelik büyülenmeci fanteziler, cinsel sapıklıklar, kendilik saygısını kazanmaya yönelik toplumsal olarak kabul gören veya görmeyen faaliyetlerle aşırı uğraşma gibi durumlarla incelemeye alındığında ruhsal faaliyetlerin önemli bir bölümünün kendiliğin tutarlılığını ve sürekliliğini korumaya, kendilik saygısını yükseltmeye, kendini “iyi” hissetmeye yönelik olduğunu görürüz.⁴³

Narsist kişilerin nesne seçiminde kendi benliğini yansıtan nesnelere tercih ettiği görülmektedir. “Freud (1914a) narsistik nesne seçiminin a) kendi olan şeye (kendine), b) kendinin geçmişte olduğu şeye, c) kendinin olmayı arzuladığı şeye, d) bir zamanlar kendinin bir parçası olan birine yöneldiğini söylemiştir.”⁴⁴ Nesne-karakter ilişkisi çerçevesinde ele alacağımız karakterlerde de nesnenin karakterin kendi benliğine ilgisinin birer yansıması olduğu görülür. Çünkü narsist kişiler, ilginin devamını sağlayacak bir nesneye yönelmeyi tercih etmektedir. “Narsistik hastaların sıklıkla kullandıkları bazı cansız nesnelere yalnızca kendilik temsillerinin narsistik yatırımlarının “doldurulmasını” kolaylaştırmaktadır.”⁴⁵ “Narsistler (başkalarını

⁴² Jean M. Twenge, *Asrın Vebası Narsisizm İletisi*, çev. Özlem Korkmaz, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2010, s. 44.

⁴³ Tura, *Psikoterapi*, s. 224-225.

⁴⁴Tura, *Psikoterapi*, s.228.

⁴⁵ Volkan ve Gabriele Ast, *Özsevi*, s. 48.

noksanları için suçlarken) kendi başarıları hakkında böbürlenebilir, fiziksel görünümüne odaklanabilir, statü göstergesi olan maddi varlıklara değer verebilir.”⁴⁶

Tezin ikinci bölümünde inceleyeceğimiz *Heykel* öyküsünde yer alan ve öykünün adıyla aynı olan nesne, narsist karakterin kendi benine olan ilgisini yönelttiği bir nesne konumundadır. Bu bağlamda hem karakterin psikolojisini ve nesne seçimindeki etkenleri belirleyeceğiz. Bunun dışında, kendi benliğine ilginin üst düzeyde olduğu durumlarda kişilerin toplum içerisindeki duruşunu da yazarın gözünden ele alacağız.

4. Nesne ile Özdeşleşme: “Özdeşleyim” Kuramı

İnsanlar, yaşamları boyunca nesnelere sürekli ilgi hâlinindedir. Hatta bu ilgi kimi zaman nesnelere bir duygu yüklemek boyutuna gelir. Bu noktada, öznenin nesne ile özdeşleştiği görülür. Nesnelere kurulan bu ilgi *einfihlung* (özdeşleyim) kuramı ile adlandırılmaktadır. Özdeşleyim kuramı, öncelikle sanat eserleri üzerinden estetik ile ilişkilendirilmiş daha sonra kavram, her türlü nesneyle aramızda duygu birliği yaratarak nesneye duygusal bir anlam yüklemek ile adlandırılmıştır.

Özdeşleyim, hiç kuşkusuz yalnız estetik tavrımıza karışan bir özel duygu olmayıp, gündelik yaşamımızda da sık sık karşılaştığımız ve yaşadığımız bir duygu türüdür. Gündelik yaşam içinde biz, bizi çevreleyen nesnelere ilgi içine gireriz. Bu ilgi kimi zaman özel türden bir duygu ilgisi niteliği elde eder. Böyle bir duygu ilgisi içinde nesnelere ile aramızda duygusalıya dayalı, nesnelere bir özdeş olma süreci doğar.⁴⁷

Özne kendi duygu durumuna göre nesneyi anlamlandırır ve nesneye yeni anlamlar yükler. Nesneyle kurulan bu ilişki tamamen öznedir. Bir nesneye güzel ya da çirkin dememiz, kişisel görüşlerimizin etkisiyle mümkün olmaktadır. Bu durum yaşam içerisinde farkında olarak ya da olmayarak sıklıkla yaptığımız bir harekettir. Bir manzara karşısında ya da herhangi bir nesne karşısında dile getirdiğimiz düşünceler o nesneye ait değil bizim nesneye yüklediğimiz anlamla ilişkilendirilir. Bu noktada, nesneye dair ifadeler çeşitlenebilir ve nesne kendisini algılayan kişiler tarafından çeşitli anlam boyutuna sahip olabilir. “Bu süreç, nesnelere aramızda bir duygu birliğini, daha

⁴⁶ Twenge, *Narsisizm İlleti*, s. 45.

⁴⁷ İsmail Tunalı, *Estetik*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989, s. 40.

doğrusu bizim nesnelere duygusallık yüklememizle oluşur. Bunun sonucunda, nesnelere tıpkı bizim gibi duygusal bir canlılık kazanır.”⁴⁸

Sözgeleşi, dalgalı bir denize bakıp, ‘azgın, coşkun deniz’; yalçın kayalı dağ doruklarına bakıp, ‘mağrur dağ başları’ deriz, yine bu ilgi içinde, ‘şirin bir evden’, ‘albenisi olan’ bir arabadan söz açarız. Nesnelere yüklemiş olduğumuz bu nitelikler, azgınlık, coşkunluk, şirinlik, albenisi olmak, vb. bütün bunlar bize ait, bizim ruhsal yaşamımıza ait niteliklerdir.⁴⁹

Özdeşleyim kavramı üzerine en kapsamlı çalışmayı Wilhelm Worringer, *Soyutlama ve Özdeşleyim* adlı çalışmasıyla gerçekleştirmiştir. Worringer’e göre “Bu teori, açık ve kuşatıcı bir açıklamaya Th. Lipps’de kavuşur.”⁵⁰ Lipps’e göre, “Özdeşleyim eyleminin şartı, genel kavrayıcı (apperceptiv) bir etkinliktir. Her duyulur obje, benim için var olduğu sürece, daima iki ögenin, duyulur veri ile benim kavrayıcı etkinliğimin bileşkesidir.”⁵¹

Bu genel kavrayıcı etkinlik, ilkin, beni obje’ye tinsel olarak sahip kılmakla, obje’ye ait bir etkinlik olur. Bir obje’nin biçimi, daima benim aracılığımınla, benim iç etkinliğimle bir biçim olmuş olur. Duyularla verilen bir obje’nin, olduğu gibi alındığında, bir şey olmadığı, var olmadığı, bütün psikolojisinin ve haydi haydi bütün estetik’in bir temel hakikatidir.⁵²

Özdeşleyim kavramı üzerine çalışan ve kavramı kişilerin psikolojik yapısı ile ilişkilendiren isim Theodor Lipps olmuştur. “Lipps şöyle der: Objede duyduğum şey, genel olarak söylenirse, yaşamdır. Ve Yaşam, kuvvettir, içten bir çalışmadır, çabalamadır ve bir şey ortaya koymaktır.”⁵³ Nesnelere kurulan ilişkide ve nesneyi anlamlandırırken öznenin psikolojik durumu belirleyici olmaktadır. Başkaları için önem arz etmeyen nesnelere, ait olduğu kişiyle ilişkilendirildiğinde bambaşka anlamlara bürünebilmektedir. Bazı durumlarda nesnelere, insanların yanlarından ayırmadığı, özel bir değeri olan, hatta bazı kişilerce totem kabul edilen nesnelere olabilmektedir. Bunun

⁴⁸ Tunalı, *Estetik*, s. 41.

⁴⁹ Tunalı, *Estetik*, s.41.

⁵⁰ Wilhelm Worringer, *Soyutlama ve Özdeşleyim*, çev. İsmail Tunalı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985, s.12.

⁵¹ Worringer, *Özdeşleyim*, s. 13.

⁵² Worringer, *Özdeşleyim*, s. 15.

⁵³ Tunalı, *Estetik*, s. 42.

temelinde ise tamamen kişilerin psikolojik ruh hâlleri yatmaktadır. Keyifli olmadığımız anlarda nesnelere birine baktığımızda nesneye olumsuz bir anlam yükleyebiliriz. Aynı anda farklı bir kişi aynı nesneye bakarken ona pozitif anlamlar yükleyebilir. Öznenin nesne ile özdeşleşme hâli en çok da yanından ayırmadığı ve sürekli iç içe olduğu nesnelere görülmektedir. Özne için artık bu nesnelere bir bakıma da bir ruha bürünmüş ve kişileşmiştir. Bu durum tamamen alguların özneliliği ile ilişkilidir.

Biz kendi ruhsal-duygusal yaşamımızla bizim dışımızda bulunan nesnelere arasında içten bir ilgi kuruyor ve kendi duygularımızda bulduğumuz coşkunluk, şirinlik, mağrurluk gibi nitelikleri nesnelere aktarıyor ve sonra sanki bu nesnelere bu niteliklere sahip imişler gibi onları bize ait bu nitelikler içinde kavriyoruz, onları bize ait bu nitelikleriyle yaşıyoruz. Böyle bir yaşama, nesnelere duygusallık içinde kavrama, nesnelere duygusallık içinde içinden yaşama *özdeşleşim* (Einfühlung, Grekçesi *emphaty*) olayını dile getirir.⁵⁴

Bu bağlamda Haldun Taner'in öykülerini ele aldığımızda, öykü karakterlerinin sürekli etkileşim hâlinde olduğu, kendi psikolojik durumlarını yansıttığı ve bütünleştiği nesnelere olduğu görülmektedir. Bu nesnelere, karakterlerin duygu bütünlüğünü nesneye aktarımını görmekteyiz. Karakter tahliline destekçi olan nesnelere öykülerde önemli bir konumda yer aldığı ve nesneye karakteri bir bütün hâlinde ele aldığımızda öykünün kurgusuna ve karaktere dair daha ayrıntılı tespitler yapıldığı görülmektedir.

⁵⁴ Tunalı, *Estetik*, s. 41.

BÖLÜM II

HALDUN TANER'İN ÖYKÜLERİNDE NESNE-İNSAN İLİŞKİSİ

İnsana dair konuları ve toplumdaki sorunları öykülerinde işleyen Haldun Taner, bu konuları işlerken kendine has bir bakış açısı oluşturmuştur. Öykülerinde birbirinden farklı insan tipleri ve olay örgüleri mevcuttur. Öykülerde yer alan her unsur, birbirleriyle bağlantılı ve birbirlerine etki eden unsurlardır. Bunları göz önünde bulundurarak yazarın öykülerinin analiz edileceği bu bölümde, karakterlerin kişilik yapılarına etki eden sebepler belirlenecektir. Bu sebepleri belirlerken yararlandığımız nokta ise öykülerde yer alan nesnelere. Ele alınan nesnelere, öykülerde somut olarak belirgin olan nesnelere. Nesnelere her birini, birinci bölümde ifade ettiğimiz kavramlarla ilişkilendirerek analiz edeceğiz. Bu kavramları genel olarak kategorize edersek toplumsal ve bireysel sebeplerden oluştuğunu görmekteyiz. Toplumsal sebeplere bağlı olarak iktisadî boyutta karşımıza çıkan nesnelere, “meta fetişizmi” adı altında toplanacaktır. Meta fetişizminin bireye etkisi ve nesnelere kazandıdığı iktisadî boyut öykülerde belirlenecektir. Bunun yanı sıra bireysel sebeplerden kaynaklanan ve bireyin doğrudan kendisiyle nesne arasında kurduğu ilişkiyle oluşan kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramlar; “cinsel fetişizm”, “narsisizm” ve “özdeşleşim” kavramlarıdır. Bu bölümde incelenen öyküler, yazarın öyküleri içerisinde nesne-karakter ilişkisi belirgin olanlar arasından seçilmiştir. Seçilen öyküleri öncelikle nesnelere karakterlerle olan ilişkisi bağlamında inceleyeceğiz. Ardından yazarın öykülerde vurgulamak istediği sorunları ve okuyucuya vermek istediği mesajları belirleyeceğiz. Böylelikle öykülerde yer alan nesnelere sadece işlevsel özellikleriyle var olmadıkları, karakter özellikleri ve toplumsal sorunları yansıması açısından öykülerde yer aldığı görülmektedir. Tezde incelenecek öyküler sırasıyla; “Artırma, Kooperatif, Bir Kavak ve İnsanlar, Eller, Heykel, Karşılıklı, Dürbün, Ayak, On İkiye Bir Var ve Piliç Makinesi” dir.

1. Seçme Özgürlüğü ve Seçilen Nesnelerin Dünyası: *Artırma*

İnsanlar yaşamlarını sürdürmek için maddi kazanç sağlamak ve toplumsal sisteme uyum sağlamak zorundadır. Bunun sonucunda toplum içerisinde maddi koşullara bağlı bir düzen, bu düzenin bir getirisi olan sınıf ayrımları ve bireysel sorunlar ortaya çıkmıştır. Haldun Taner, *Artırma* öyküsüne maddi koşulların yol açtığı sınıf farklılığını ve bu durumun bireyin psikolojisine nasıl etki ettiğini yansıtmıştır.

Toplumda görülen gelişmeler ve değişimler, kişilerin yaşam şekillerini değiştirip refah seviyelerini arttırmaktadır. Buna karşın bu değişimler, maddiyatın önem kazanmasıyla birlikte toplum içerisinde eşitsizliklere de yol açmaktadır. Öyküde mekân olarak seçilen “açık artırma”, metaforik bağlamda yaşam içerisindeki eşitsizliği temsil etmektedir. Artırmada satılan nesnelere, kendi işlevsel özelliklerinin dışında, nesnelere satın alan kişiler ile ilişkilendirilmiştir. Bu sebeple her bir nesne, satın alan kişinin statüsünün ve kişisel özelliklerinin birer yansıması gibidir. Nuri Bilgin, *Eşya ve İnsan* adlı kitabında, statü göstergesi eşyaların insanlarla olan ilişkisini şu şekilde belirtir:

Eşyalar sadece bulunup bulunmamalarıyla değil, kıymetleri, kaliteleri, çeşitleri, genel durumları ve diğer özellikleriyle de sahiplerini yansıtmaktadırlar. Sosyal etkileşimde eşyalar, ilişkide bulunan tarafların birbiri üzerinde bilgi sahibi olmalarında, önemli rol oynamaktadır.⁵⁵

Haldun Taner, dönemin şartlarında gözlemlediği toplumsal sorunları *Artırma* öyküsüne yansıtmıştır. 1950’lerden itibaren gelişen ekonomik sistem, insanları çalışmaya, üretmeye yöneltmiş ve bu durum üretilen nesnenin insan emeğinin önüne geçmesine neden olmuştur. Artık önemli olan çalışan insanlar değil, üretilen nesnelere dir. Marx, maddelere uygulanan bu değişimi bir örnekle şu şekilde ifade etmiştir:

Örneğin, tahtadan bir masa yapıldığında, tahtanın biçimi değiştirilmiş olur. Ama masa, yine bir tahta, sıradan bir doğal şey olarak kalır. Ama meta kisvesine bürünür bürünmez, doğal bir şey olmaktan çıkar, duyarlarla kavranamayan bir şey olur. Ayakları yerden kesilmekle kalmaz, ama aynı zamanda bütün diğer metallerin karşısında kafası

⁵⁵ Bilgin, *Eşya*, s. 376.

üstünde durur ve tahta kafasından, kendi iradesiyle dans etmeye başlamasından çok daha mucizevî tuhaf fikirler çıkarır.⁵⁶

Maddelerin değişim süreci sonucunda edindiği yeni hâl ve onlara yüklenen iktisadî özelliğin örneğini *Artırma* öyküsünde satışı çıkan nesnelere görmekteyiz. Nesnelerin her biri kullanım değerinden ziyade, toplum içerisinde bir statü göstergesi ve daha genel bir ifadeyle bir meta olarak var olmaktadır. Yazar, açık artırmalarda satılan nesnelere almak için birbirleriyle yarışan kişileri ve nesnelerin statü göstergesi olması açısından insanlar tarafından ilgi görmesini eleştirir. Öyküde, statüsü yüksek olan kişilerin alabildiği nesnelere ve statülerin nesne seçimindeki etkisi görülmektedir. Bu etki, toplum içerisinde var olan sınıfsal farklılıkları da göstermektedir.

Davranışlar planında da gözlenen sosyal statü etkisi, eşyalar planında da görülmektedir. Sosyal statü, bireyin ne tür eşyalara sahip olabileceğini ya da olmayı bekleyebileceğini, hangi eşyaların ona sunulduğunu, büyük ölçüde yansıtmaktadır.⁵⁷

Artırmalarda satılan nesnelere seçme özgürlüğünü rahatlıkla elinde bulunduran insanlar ile bu nesnelere seçemeyen insanlar arasında bir ayrım oluşmuştur. Yazar, bu durumu ironik bir dille okuyucuya aktarır. Öykünün ana karakteri, açık artırmalara giden ve istediği nesnelere alma özgürlüğüne sahip –maddi gücü yüksek– insanların tam tersi bir karakter olarak karşımıza çıkar. Karakter, maddi imkânsızlıklarının farkında olan biridir. Seçme özgürlüğüne sahip olamayışını ve ekonomik sistemin neden olduğu bu eşitsizliği eleştirmek amacıyla sürekli açık artırmalara gider. Karakter, açık artırmalarda, insanların bir nesne için yarış hâlinde oluşunu, satın aldığı nesneye sahip olan kişinin yaşadığı övücü ve isteyip de alamadığı nesnelere başkalarının rahatlıkla alışını izler.

Karakter, birbirinden farklı açık artırmaların hepsini takip eder. Buralarda insanların davranışlarını izleme fırsatı bulur. Artırmayı kazanan kişinin, diğer insanlara karşı olan düşüncelerini ve nesnelere satın alan kişilerin gösterdikleri davranışları ironik bir dille şu sözlerle ifade eder:

⁵⁶ Marx, *Kapital*, s. 28.

⁵⁷ Bilgin, *Eşya*, s. 366-367.

Bu vazo var ya, hani şu kartvizitimin yanındaki” demek istiyorlar, “İşte onu ben aldım ahbab. Ben inşaat müteahhidi falan filanım. Adresim kartın sol köşesinde yazılı. Ayaspaşa’da Günnur Apartmanı’nın falanca katı. Telefon numaram, dört yüz, doksan dokuz bin, dokuz yüz doksan altı. İşte bu vazoyu oraya götüreceğim. İstedğim çiçeklerle süsleyeceğim. Benim oldu artık, istesen de alamazsın efendi... Avucunu yala, talihine küs, aptallığına doyma, e mi?⁵⁸

Karakter, artırmada satılan nesnelere almayışını maddi imkânsızlıklarından uzak bir nedene bağlar. Satın alamadığı her nesneyi, o an için satın almayıp daha sonra alırım düşüncesiyle elden kaçırdığını söyler. Karakter, bunu söylerken gerçekte olan durumunun farkındadır. Fakat alaycı bir üslupla, bu durumu bastırmaya çalışır. Bu davranış, karakterin içinde bulunduğu duruma karşı oluşturduğu savunma mekanizmasıdır. Neden bulma (*rationalization*) adı verilen savunma mekanizması, “geçmiş, yaşamakta olduğumuz ya da gelecek için tasarladığımız davranışlara, mantıklı ve toplumun onayladığı açıklamalar getirme biçiminde işler.”⁵⁹

Neden bulma mekanizması, gerçekleştirilememiş isteklerin yarattığı düş kırıklığını yumuşatma amacıyla kullanılır. Neden bulma, insanı gereksiz engellenme duygularından korur ve yetersizlik duygularının hafifletilmesine yardımcı olursa da karşılığı insanın kendisini aldatmasıyla ödenir.⁶⁰

Açık artırmalarda ruhsal anlamda ikilem yaşayan karakter, artırmalara neden sürekli gittiğini, gidip de hiçbir şey satın almadığını, satın almak istediklerinin başkaları tarafından alınmasıyla hissettiği huzursuzluğu ve bu kişileri suçlamasının sebebini tam olarak bilmez. Çünkü yaşamı boyunca sürekli belirsizlik içinde kalmış ve seçimlerinde başarılı olamamıştır. Bu durumu bir süreden sonra kabul eden karakter, artırmalara dair düşüncelerini belirtmiş ve artırmalarda satılan nesnelere için “matah” sözcüğünü kullanmıştır. Nesnelere için kullandığı “matah” sözcüğüyle karakter, artırmalarda satılan nesnelere küçümseyerek ifade etmiştir.

Artırma nedir? Almaya çabuk karar veremediğimiz bir matahın başkaları tarafından artırılıp, gözünüzün önünde götürüldüğünü görmeye katlanmaktan başka?.. “Beni bugüne kadar artırmaya gitmekten alıkoyan

⁵⁸ Haldun Taner, *On İkiye Bir Var*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014, s. 68.

⁵⁹ Engin Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997, s. 75.

⁶⁰ Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri*, s. 75-76.

da herhalde bu his olmalı...” diyebilirim artık. Ama demeyeceğim. Demek de istemiyorum. Ne demek istediğimi kendim de bilmiyorum. Çünkü beni artırmalardan uzak tutan gerçek sebebin bu olduğuna da henüz emin değilim. Tuhafı, bunda şüphem olduğundan da ayrıca şüphedeyim. Aslında söylediklerime kendim inanmıyorum. Neye inanmak gerektiğini de kestiremiyorum.⁶¹

Artırmada etrafındaki insanların giyimini, davranışlarını ve kullandıkları nesnelere inceleyen karakter, devamlı olarak onları betimler. Nesnelere hem artırmada satılan nesnelere olarak hem de karakterlerin kullandıkları nesnelere olarak öyküde var olmaktadır. Zenginliğin göstergesi olan “puro, pipo ve kürk manto” artırmaya katılan kişilerin sıkça kullandıkları nesnelere dir. “Etrafımda hep varlıklı insanlar... Kol kola yeni evliler, ev kurmak üzere nişanlılar... Purolu beyler, kürk mantolu hanımlar... Ben bunların içinde ne aramaya geldim?”⁶² sözleriyle karakterin, artırmalarda kendisini yabancı hissettiği görülür. İnsanların üzerinde taşıdığı her bir nesneyi, kılık kıyafetini statü göstergesi olarak gören karakter, artırmadaki insanlar gibi olmadığını farkındadır. Bu durumun kendisi için bir sorun olduğunu düşünür ve insanların onu izleyip eleştirdiği düşüncesine kapılır. Karakter, etrafındaki insanların kendi hakkında ne düşündüğünü kendi zihninde kurgulayarak şu sözlerle ifade eder:

Sen kim oluyorsun da buraya geldin? Kaç paran var cebinde? Hadi geldin, bir tıraş olmalı değil mi idin ele güne karşı? Avrupa’da pazar günleri, en adi işçi bile kılığına biraz özenir. Kalabalıktan ayakkabılarını pek göremiyorum ama Allah bilir, onlar da eski ve boyasız. Ne dedin? Ben mi kimim? Benim kim olduğumu şu pipo tütünümden anlayabilirsin.⁶³

Açık artırmada satılan ilk nesne, “montgomery otomatik kanepeler”dir. Karakter bu nesnenin diğer insanlar tarafından rağbet görmesini ve satın alma arzusuyla insanların kanepelere göstermiş olduğu ilgiyi izler ve insanların konuşmalarını taklit eder. “Numarası yetmiş sekiz. Amerikan tekniğinin harikası. Bir adet Montgomery otomatik kanepeler, istenince döşek oloor. Tekmil somyaları ile beraber sekiz yüz lira kıymeti var, yedi yüz elliden başlooz.”⁶⁴ Kanepeler için insanlar fiyat artışına girerek birbirleriyle yarışır. Artırmalara sürekli katılan ve son anda artırmayı kazanan Hikmet Bey,

⁶¹ Taner, *On İkiye*, s. 69.

⁶² Taner, *On İkiye*, s.70.

⁶³ Taner, *On İkiye*, s. 70-71.

⁶⁴ Taner, *On İkiye*, s. 71.

karakterin dikkatini çeker. Karakter, Hikmet Bey'in, artırmaya katılan diğer insanlardan farklı olarak fiyat artışında bulunmayıp, artırmanın sonunda sunduğu fiyatla diğer insanları şaşırttığını belirtir. Hikmet Bey'in en önemli özelliği diğer insanlar gibi satın aldıklarıyla övünmemesidir. Karakter, Hikmet Bey'i incelerken onu kullandığı nesnelere ile özdeşleştirir. "Hikmet Bey benim önümdeki ballı tütün içen İngiliz lordu imiş meğer."⁶⁵ sözleriyle Hikmet Bey'in statüsü kullandığı "ballı tütün"den anlaşılmaktadır. Hikmet Bey, ana karakter için bir bakıma olmak istediği kişidir. Çünkü Hikmet Bey, diğer insanlardan farklıdır. Aldıklarıyla övünmez, gösterişsiz bir şekilde açık artırmalarda istediği eşyayı alıp gider. Bu nedenle ana karakter Hikmet Bey'i eleştirmez, öykünün sonlarında açık artırmaya katılması ve o an sergilediği davranışları da bir bakıma Hikmet Bey'den etkilendiğini göstermektedir.

Karakter, artırmada eski sevgilisi Fahrünnisa'yla karşılaşır. Bu karşılaşmadan sonra, karakterin artırmada sergilediği tavırlar değişmeye başlar. Artırmaya kızıyla gelen kadının varlıklı biriyle evlendiğini düşünür ve onun karşısına çıktığında üzerindeki kıyafetlerinin düzgün olmaması sebebiyle kendisini eleştirir: "Birden içime bir pişmanlık çöktü. Niye bugün buraya bu kadar kılıksız, üstelik de bir karış sakallı geldim."⁶⁶Fahrünnisa, satılan elektrikli süpürgeyi almak için artırmaya katılır. Elektrik süpürgesi, artırmada satılan ikinci nesnedir. Artırmayı kazanan Fahrünnisa'nın tavrını gözlemleyen karakter kadını şu şekilde betimler:

İşte bu da Hikmet Bey gibi azimli alıcı. Ne var ki teknikleri biraz değişik. Sen sonuca bak. Fahrünnisa'nın çantasını çıkarıp bir kapora veriş, sonra da yan gözle, beni görüyorlar mı, diye etrafa bakışı var... Halis bir vali karısı. Bir taşra valisi karısı.⁶⁷

Karakter, Fahrünnisa'yla olan konuşmalarında farklı bir kimliğe bürünür. Alıcı olarak geldiği artırmada hiçbir şey satın almayan ve satın alanları eleştiren karakter, birdenbire artırmaya katılan diğer varlıklı insanlar gibi davranmaya başlar. Bu da karakterin yaşadığı ikilemin davranışına etkisini göstermektedir.

Siz ne almaya geldiniz?

⁶⁵ Taner, *On İkiye*, s. 73.

⁶⁶ Taner, *On İkiye*, s. 75.

⁶⁷ Taner, *On İkiye*, s. 76.

Ben mi...dedim. “Bambu ağacından...” dedim, “bir takım varmış da” dedim, “bir göreyim diye geldim.” Bambu ağacından takım kim, ben kim!.. Ama onurumun o dakikada böyle bir yalana ihtiyacı vardı. Daha doğrusu kendi onurumun değil de Fahrünnisa’nın onurunun. -Evet bu daha doğru Fahrünnisa’nın onurunun. “Ama beğenmedim” diye arkasını getirdim. O cümleden sonra sözü böyle bitirmek de kaçınılmaz bir sonuçtu.⁶⁸

Fahrünnisa’nın karşısında mahcup olmamak için bir şey satın almaya çalışan karakter, kendisinde bulunan paranın satın alacağı çoğu eşyaya yetmeyeceğinin de farkındadır. “Ay sonuna on gün var... Cebimde seksen bir lira... Ben ne alabilirim?”⁶⁹ sözleri, karakterin satın alma özgürlüğünü, maddi imkânsızlıklarından dolayı elinde bulunduramamasını gösterir. Öncelikle alamayacağı nesnelere düşünen karakter bu nesnelere sıralar:

Ben iki bin yedi yüz liraya Revere marka radyolu taperecorder alamam. İki bin beş yüz liraya Gibson marka yedi ayak buzdolabı alamam. İki bin liraya yazı masası, bin beş yüz liraya üç adev berjer, bin liraya bir adet otomatik döşek kanepeler alamam. Gümüş çatal bıçak, kristal bardak çanak, Sevr sofrası takımı da alamam. Zenith marka radyo, dişbudak etajer, kırk beş milimetre plak pikabı bile alamam.⁷⁰

Karakterin saydığı tüm bu nesnelere, artırmada satılan yüksek değerli ürünlerdir. Bu yüzden karakter kendi bütçesine uygun olarak alabileceği ürünleri arar ve bir *Littré* lügati bulur ve artırmaya katılır. Fakat seksen lirası olan karakter lügati başkasına kaptırır. Bu durumu, yaşamı boyunca her şeyi sürekli kaybetmesine bağlayan karakter hislerini şu sözlerle ifade eder:“Ömrüm boyunca artırdım artırdım. Hiçbir şey üstüme kalmadı. Şimdi *Littré* lügati mi kalacak...”⁷¹

Açık artırma, karakterin yaşamının birer yansıması gibidir. Açık artırmalarda artırıp arttırıp kaybeden karakter, yaşam içerisindeki seçimlerinde de kaybetmiştir. Bu durumu ise bir “oyun” olarak görür. Çünkü karakter, herhangi bir nesneye bağlı kaldığında veya ona sahip olduğunda özgür kalamayacağına inanır. Bu yüzden de yaşamı boyunca artırma oyununu oynar.

⁶⁸ Taner, *On İkiye* s. 77.

⁶⁹ Taner, *On İkiye* s. 78.

⁷⁰ Taner, *On İkiye*, s. 78.

⁷¹ Taner, *On İkiye*, s. 80.

İşte bugün hayatımın ortasında –hangi ortası, belki de sonuna çok yakın bir yerinde– varabildiğim tek hakikat: Ben artırmacılık oynayan bir adamım. Şimdiye kadar neyi tuttumsa hep iğreti, parmaklarımın ucuyla, hemen, kolayca bırakabilmek için tuttum. Hürlüğüme korumak için bağlanmaktan korkup hep kopmaya kopabilmeye baktım.⁷²

Öykünün sonunda karakter birdenbire artırmaya katılmaya karar verir. Kendisini hem etraftaki insanlara hem de Fahrünnisa'ya kanıtlamaya çalışır. Bu hamlesiyle gittiği bütün açık artırmalarda oluşturduğu düşüncelerini kırar. Bu davranışının sebebi, satın alınan nesnelere, alan kişilere sağladığı statü ve prestijle ilgilidir. Karakter, satılan nesnelere sahip olduğunda diğer insanlar gibi kendisinin de statü sahibi biri olacağını düşünür.

Karakterin artırmada satın aldığı nesne tahmininden farklı çıkar. “Parayı uzattım. Malımı verdiler. Meğer demir ayaklı bir masa küllükmüş. Küllüğü aldım. Fahrünnisa'ya usulca: “Bunu, cici kızımıza ev hediyesi olarak kabul eder misiniz?”⁷³ sözleriyle küllüğü Fahrünnisa'ya hediye eden karakter, satılan nesneyi almasıyla övünç duysa da küllük diğer insanların önem vermediği bir nesnedir. Bunu hisseden karakter, yaşadığı hayal kırıklığıyla günlük yaşamına geri döner.

Sırtımda, yeni tersyüz ettirdiğim pardösüm, içimde yine hiçbir şey almayacağım yeni bir artırmaya katılma hevesi, dudağımda hüzünden mi, sevinçten mi ileri geldiği belli olmayan çarpık bir gülümseme, kabara kabara, oradan, artırma yerinden uzaklaştım.⁷⁴

Artırma öyküsü, nesne- karakter ilişkisi açısından toplumda var olan statü farkını ve meta fetişizminin bireyler üzerindeki etkisini göstermektedir. Satılan nesnelere, öykü içerisinde zenginlik göstergesi ve statü görünümü taşımaktadır. Nesnelere alan kişilerin eşyaların yanına kartvizitlerini bırakması, nesnenin birey üzerindeki önemini gösterir. Yazar, *Artırma* öyküsünde, sınıf ayrımının yarattığı iki farklı insan yaşamını göstermiştir. Artırmada her şeyi satın alabilecek güce sahip olan karakterlere karşı oluşturduğu ana karakteri, öykü sonunda satın aldığı nesneyle örtüştürür. Masa küllüğü, satılan nesnelere içerisinde diğer insanların “verin gitsin” dediği önemsiz bir nesnedir. Ana karakterin, satılan nesnelere alma isteğine rağmen aldığı tek nesnenin masa küllüğü

⁷² Taner, *On İkiye*, s. 82.

⁷³ Taner, *On İkiye*, s. 84.

⁷⁴ Taner, *On İkiye*, s. 84.

olması hem karakterin yaşam şeklinin hem de toplum içerisindeki eşitsizliğin göstergesi olmuştur. *Artırma* öyküsü, yaşamı, yaşam içerisindeki birbirinden farklı insan tiplerini, nesnelerin insanlar üzerindeki etkisini ve insan ilişkilerinde ekonomik boyutun etkisini göstermiştir.

2. Kooperatif İçinde Yaşayan İnsanların Değişim Süreci

Kooperatif öyküsünde Haldun Taner, ekonomik değişimlerin karakterlere yansımaları dile getirmiştir. İnsanlar yaşadıkları çevrenin kültürel ve sosyal özelliklerini benimsemekle birlikte, oluşan yeniliklere göre de değişim göstermektedir. *Kooperatif* öyküsü, şehirden uzak bir yerde yaşayan emekli ailelerin birbirleriyle uyum içerisinde ve dostça yaşamlarını sürdürmesiyle başlar. Yaşamlarının belirli bir süresini çalışma temposunda geçiren insanlar, emeklilik sürecini daha sakin ve şehirden uzak yerlerde geçirmek istemektedir. Öykü karakterleri, bu isteklerini gerçekleştirmiş, kendi düzenlerini oluşturmuş ve günlük rutin işlerini devam ettirerek yaşamlarını sürdüren kişilerdir.

Bu sekiz evin sekizinde de emekli aileleri oturuyordu. Senelerce evvel bu küçük arazi parçasını bir papazın veresinesinden yok pahasına kapatmış ve tekaütlük ikramiyeleriyle birer kulübecik inşa ederek burada yerleşmişlerdi. Zamanla dostlukları daha da perçinleşti. Çoluk çocuk öylesine övür oldular ki onları dışardan gören pekâlâ, çok nüfuslu tek bir aile sanabilirdi. Erkekler bütün gün bahçelerinde bağ budar, gül aşılar, kirizma yaparlarken; kadınlar bir arada çene çalarak zerzevat ayıklar ve mektebe birlikte gidip oradan birlikte dönen çocuklar bahçede beraber oynar, derse beraber çalışırlardı.⁷⁵

Tüm bu olumlu durumlara rağmen şehrin konforundan uzak olmaları sebebiyle aileler yaşadığı yerden şikâyet etmiştir. Rutin akışında devam eden yaşamları, mahalleye müsteşarın taşınması ile değişmeye başlamıştır. Statülerin etkisi, mahalleye getirilen yenilikler ile doğrudan görülmeye başlamıştır. Bu durum, toplumda var olan eşitsizliğin birer göstergesidir.

Bir hafta sonra gerçekten elli kişilik bir amele ekibi gelerek dutluğun aşığındaki arsada temelleri kazmaya başladılar. Bunun neticesi olarak

⁷⁵ Haldun, Taner, *Tuş*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016, s. 71.

üç ay sonra evvela müsteşarın, daha sonra da umum müdürün ultramodern villaları hal-i arazide yükseliverdi. Bu iki muhterem zat buranın havasından, suyundan pek hoşlanmış olacaklar ki sade ev kurmakla kalmayıp civardaki bütün araziyi -dönümü 40 liradan- satın almaya başladılar.⁷⁶

Öykü içerisinde yer alan nesnelere ilki “ultramodern villalar” dır. Nesne, yazar tarafından özellikle ultramodern diye adlandırılır. Konaklama ve yaşamı sürdürme işlevinde olan evler, şekillerine göre ekonomik düzeyin göstergesidir. Bu sebeple, ultramodern villanın kooperatif içerisinde yaptırılmasıyla başlayan süreç, karakterlerin değişiminin ve toplumsal yozlaşmanın başlangıcı olmuştur. Müsteşarın gelmesiyle değeri artan mahalleye talep de artmaya başlamıştır. Mahalleye belediye tarafından yenilikler getirilmiştir. “Belediye derhal faaliyete geçti. Her tarafa borular döşetti, havagazı, su, elektrik getirtti. Yazın tozdan, kışın çamurdan geçilmeyen yollar asfalta kayboluverdi.”⁷⁷ O zamana kadar pek çok konuda eksikliği olan mahalleye toplum içerisinde saygı gören ve statüsü yüksek olan birinin yerleşmesiyle mahallenin yenilenmesi, statülerin toplum içerisindeki belirleyiciliğini göstermektedir. Değişiklikleri ve mahalleye getirilen yenilikleri memnuniyetle karşılayan aileler, meta tutkusuna kapılmış bireylerdir. Yeni yaşamlarına hızlı bir şekilde alışan bireyler eski alışkanlıklarını da aynı hızda kaybetmişlerdir.

Bizim eski kafadarlar bu işlerden pek memnundular. Kaç yıldır başka semtlerden ahabplarında görüp de imrendikleri medeni rahatlıklara bir kalemde kavuşmuşlardı. Artık Albay tulumbadan su çıkarmak için soluk soluğa gelmiyor, Kaymakam petrol lambalarının fitilleriyle uğraşmıyor, Gümrükçü güneşle beraber yatağa girmiyor ve Kaptan sarhoş döndüğü geceler yoldaki çukurlara tekerlenmiyordu.⁷⁸

Villalar, lüks evler, hususi otomobiller statü gösteren nesnelere başında gelmektedir. Mahallenin gelişmesi ve ekonomik seviyenin artmasıyla bu nesnelere olan ilgi artmaya başladığı gibi mahalledeki insanlar villara ve arabalara sahip olabilmek için birbirleriyle yarışmaya başlamıştır. “Fırt zirt sokağa girip çıkan hususi otomobiller ve rengârenk kostümlerle asfalta dökülen varlıklı insanlarla yüksek sosyete bu dağ başına

⁷⁶ Taner, *Tuş*, s. 72.

⁷⁷ Taner, *Tuş* s. 72-73.

⁷⁸ Taner, *Tuş*, s. 73.

istila edivermişti.”⁷⁹Mekân içerisinde görülen bu değişimler bireyleri doğrudan etkilemektedir. Bu durum, mekânın insan psikolojisi üzerindeki etkisini göstermektedir.

Toplumsal yapının sürekli değişime uğraması, bireylerin çevrelerine karşı farklı görünme ve “sahte karşılaşma alanları” üretme çabalarına yol açar. Farklı görünmenin yollarından birisi de, mekânlara yüklenen etik/estetik/ kültürel anlamlarla belirginlik kazanır. Mekânlara yüklenen anlamı bireylerin ötekilerin gözündeki değerini de belirleyici bir özelliktir.⁸⁰

Tüm gelişmeleri olumlu karşılayan, benimseyen ve eski yaşantısını unutan karakterler birbirlerinden uzaklaşmaya başlamıştır. Birbirleriyle olan iletişimlerini kaybolan karakterler içlerinde buldukları durumun farkında olamayacak kadar yaşanan değişimlerin büyümesine kapılmışlardır.

Rekabet mikrobi nereye girmiş de orada dedikodu ve nifak yaratmamış! Nitekim burada da öyle oldu. Bir vakitler aralarından su sızmayan o dünya ahret kardeş, hatun kişiler, şimdi birbirlerini çekemiyor, birbirlerinin arkasından söylemediklerini bırakmışlardı.⁸¹

Yıllar geçtikten sonra kooperatifte yaşayan insanların birbirlerine benzedikleri, mahallede yaşayan eski ailelerle mahalleye sonradan katılan kişilerin birbirlerinden ayırt edilemeyecek kadar benzer yaşayış sürdürdükleri görülmüştür. “Kooperatif yakında üçüncü kuruluş yılını tamamlayacak. Bugüne bugün semtin otokton ahalisi ile kooperatifin üyeleri, mümkünü yok, ayırt edilemiyor.”⁸²

Mahallede yaşayan insanlarda görülen bu değişim yazar tarafından ironik bir dille alaya alınır. “Onurumuzun temel direklerinden biri ve belki de birincisi, ele güne karşı küçük düşmeme kaygısı olsa gerek.”⁸³ sözleriyle yazar, insanların çevreye uyum sağlamak ve diğer insanlar karşısında küçük düşmemek amacıyla yaptıkları davranışları eleştirir.

Kooperatiflerin kuruluş amacı hem toplum kalkınmasını sağlamak hem de sosyal bütünleşmenin bir parçası olmaktır. Öyküde ise kooperatifler tam tersi bir

⁷⁹ Taner, *Tuş*, s. 73.

⁸⁰ Beyhan Kanter, “Haldun Taner’in Öykülerinde Kimlik Kaygısı”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8, (2012): 76.

⁸¹ Taner, *Tuş*, s. 75.

⁸² Taner, *Tuş*, s. 75.

⁸³ Taner, *Tuş*, s. 74.

sonuca, ayrışmalara ve yozlaşmaya neden olmuştur. Taner, bu durumu alaycı bir dille şöyle ifade eder: “Kooperatiflerin iktisadî olduğu kadar sosyal bakımdan da bir kalkınma faktörü olduğunu haykırıp duranlara, gelin de hak vermeyin.”⁸⁴

Kooperatif öyküsü, nesne konumunda yer alan lüks evlerin ve arabaların insanlara etkisi sonucunda toplum içerisinde oluşan yozlaşmayı ve insanların birbirlerine yabancılaşmasını içermektedir. Yaşam şekillerinin değişmesine sebep olan nesnelere ve lüks nesnelere sahip olma arzusu kişiler arası iletişimin kopukluğuna sebep olmakta ve bu durumlar şehirleşmenin gelişmesiyle birlikte günümüzde daha da artmaktadır.

Yabancılaşma sadece işçiler ve onların emeği arasındaki ilişkiyi içermez. Toplumdaki herkes arasındaki ilişkiyi şekillendirir ve çarpıklaştırır. İnsanlar yalnızlaşır ve bölünür, komşularını işbirliği yapabilecekleri ortaklandansa, düşmanca rakipler olarak görürler. Bireyler arasındaki ilişkilerin koşulları kapitalist sistemin mantığıyla çarpıklaşır. Diğer insanlar bizim için ekonomik kategoriler aracılığıyla var olurlar.⁸⁵

Haldun Taner, yaşadığı dönemde gözlemlediği meta tutkusunu ve lüks objelere gösterilen ilgiyle oluşan sorunları öykü karakterlerine yansıttığı gibi şimdiki zamanda var olan bir soruna da geçmişten ışık tutmuştur. Nesnelere sahip olma arzusunu ve bu nesnelere insanların üzerinde kurduğu hâkimiyeti öykü karakterlerinde görmekteyiz. Bunun durumun sonucunda, toplum içerisinde birbirine yabancılaşmış ve birbirinden uzaklaşmış bireyler oluşmaktadır. Haldun Taner, bu sorunu kooperatif içerisinde yaşayan aileler üzerinden kurgulasa da bu durum toplumun en genel sorunu ve gün geçtikçe insanların birbirlerinden uzaklaşmalarına neden olan en temel faktörlerden biridir.

3. Doğaya Müdahaleye Karşı Tepki Gösteren Kavak Ağacı

Bir Kavak ve İnsanlar adlı öyküsünde Haldun Taner, insanların doğaya olan müdahalesini yansıtmıştır. Öyküde, şehirleşme arzusuyla doğanın düzenini bozan insanlara karşı oluşan tepki gösterilmektedir. Bu tepkiyi insanlar yerine doğadaki diğer

⁸⁴ Taner, *Tuş*, s. 74.

⁸⁵ Ollman, *Yabancılaşma*, s.51.

canlılar göstermektedir. Yazar, doğadaki canlılara insana ait vasıflar yükleyerek doğaya karşı yapılan müdahaleyi eleştirmiştir.

Öykünün ana karakteri yaşlı bir adamdır. Yaşlı adam, vaktinin çoğunu kavak ağacının altında geçirmektedir. Bununla birlikte yaşlı adamın, ölmeden önceki vasiyeti aynı kavağın altına gömülmeştir. “Kavağın altına” demişti. Beni o, sahildeki kavağın altına gömün.”⁸⁶ sözleriyle karakter kendisinde var olan doğa sevgisi ve kavak ağacına verdiği önemi belirtmiştir.

Kavak ağacı, öykü içerisinde kişileştirilerek karakterle özdeşleşmiştir. Yaşlı adamın ölümünden sonra etrafındaki insanların kavak ağacına bakarken adamın suretini görmesi, nesnenin karakterleşmesinin bir göstergesidir. Zaman olarak öykü mevsimsel geçişler şeklinde kurgulanmıştır. Yaşlı adamın ölümünden sonra yaz, güz ve kış mevsiminin ardından bahar mevsimi gelmiştir. Bahar mevsimi ile birlikte doğanın canlanması, çevredeki insanlar tarafından dile getirilmektedir. Fakat ilk kez kavak ağacındaki değişimi fark eden insanlar, bu durumu ilk başta anlamlandırmakta güçlük çekmişlerdir.

Bu arada ihtiyar kavak da tomurcuklanıp yaprak açmıştı. Fakat köylüler bu bahar onda tuhaf bir değişiklik keşfediyorlardı. Hayır hayır, bu sade yapraklanmaktan ileri gelen o her yılki mutad değişiklik değildi. Bu öyle, kolay kolay anlaşılamayan, kati olarak tespit edilemeyen ve ancak sezilebilen bir bambaşka, bir acayip gelişme idi.⁸⁷

Kavaktaki değişimin sebebini, yaşlı adamın mezarının ağacın yanında olmasına ve bu sebeple ağacın adamın ruhuna bürünmüş olmasına bağlayan insanlar bu durumu şu sözlerle ifade eder: “Kavakta şimdi, o nebatlara mahsus görünüşten fazla bir şey, adeta insanlara has bir şey, nasıl söylemeli, sanki bir nevi hüviyet belirmekte idi.”⁸⁸Bu noktada kavak ağacı, kendi anlam çerçevesinden uzaklaştırılmış ve kişileştirilmiştir.

İnsanlar kavak ağacına anlam yüklemeye devam ederek kavağın o zamana kadar fark edilmeyen özelliklerini yaşlı adamla örtüştürmeye ve onu yüceltmeye başlamıştır. “Şekil itibariyle yine aynı ağacı belki. Fakat insan ona bakarken o uzun kametli, zayıf ihtiyarı görmüş gibi oluyordu.”⁸⁹ Ağacın görüntüsünü ifade eden insanlar yaşlı adamın

⁸⁶ Taner, *Tuş*, s. 65.

⁸⁷ Taner, *Tuş*, s. 65.

⁸⁸ Taner, *Tuş*, s. 65.

⁸⁹ Taner, *Tuş*, s. 65.

fiziki özelliklerini ağaca yüklediği gibi karakterin kişisel özelliklerini de kavak ağacıyla bağdaştırmıştır. Karakterin, munis, sıcakkanlı, belirli hâllerde kısık sesle ya da homurdanarak konuşan bir adam olduğu şu sözlerle ifade edilmiştir:

Yaprakları bile şimdi bir başka yeşil görünüyordu. Daha munis, daha sıcak, adeta gülümseyen bir yeşil. Rüzgârdan hışırdayışları bile bir başka türüydü. Ağaç, yapraklarıyla dile gelmişti sanki. Durgun havalarda bir fisıldayış, rüzgârda mırıldanış, fırtınada ise homurdanış halini alan bir şeyler anlatmak istiyor gibiydi. Ne söylediği anlaşılamıyordu gerçi... Fakat onu tanıyanlar bu esrarlı hışırtılarda ihtiyarın sesini, konuşma tarzını, hatta cümle yapısını tanımakta güçlük çekmiyorlardı.⁹⁰

Öykü içerisinde kişileştirilen nesne olarak kavak ağacının yanında, kuşları, bulutları, çiçekleri, rüzgârları da görmekteyiz. Yaşlı adamın dostları, adamın ruhunun kavak ağacıyla bütünleştiği düşüncesiyle yaşadıkları sevincin benzerini doğadaki canlıların da yaşadığına inanır ve bu durum şöyle ifade edilir: “Eski dostlarının bu suretle tekrar aralarına karışması, sade köylüleri değil, kuşları, bulutları, çiçekleri, rüzgârları, velhasıl bütün tabiatı da sevinçlere gark etti.”⁹¹

Kuşlar şimdi gelip yüzüne gözüne konuyor, bulutlar bazen alçalıp alınıp öpüyorlardı. Onun ölümünden beri boyunları bükük duran çiçeklerse başlarını otların arasından çıkarıp yine eskisi gibi keyifli keyifli sallanmaya başladılar. Hatta öyle ki deniz bile, o karada olup bitenlere ilgisiz sanılan deniz bile bu işe pek sevinmiş, şimdi kumsalda beyaz köpüklerini göstere göstere gülüyordu.⁹²

Kuşların yaşlı adamın kişiliğine bürünmüş kavak ağacının gözüne konması, (kavak ağacının insana ait bir organ olan gözü taşıması), bulutların ağacı öpmesi, çiçeklerin boyunlarını bükmesi, otların keyifle sallanması ve denizin gülmesi, insan dışı varlıklara atfedilen özellikleri göstermektedir.

Yazarın öykü içerisinde eleştirdiği nokta, insanlar tarafından doğaya yapılan müdahaledir. Bu müdahale özellikle sanayileşen şehirlerde sıkça görülmektedir. Hızlı kentleşme, kapitalizmin önemli bir getirisidir. Doğaya yapılan her müdahale, insanları etkilediği gibi en çok da doğayı etkilemektedir. Ağaçlar, denizler, hayvanlar ve bitkiler,

⁹⁰ Taner, *Tuş*, s. 65-66.

⁹¹ Taner, *Tuş*, s. 66.

⁹² Taner, *Tuş*, s. 66.

doğaya yapılan her türlü müdahale nedeniyle tabiatı bozulmakta ve doğadaki canlıların yaşamı riske girmektedir.

Doğadaki canlıların kendi aralarındaki ve fiziksel çevreleri ile olan ilişkileri, canlıların sağlıklı gelişmesine izin veriyorsa doğal denge sağlanmış demektir. Aksine bir durumun gelişmesi bu dengenin bozulduğunu gösterir. İnsanın kendisi, doğal dengeyi bozucu faaliyetlerde bulunarak çevre sorunlarını meydana getiren etkenlerin başında gelmektedir. Özellikle son yüzyıllarda insanlar doğal dengeyi süratle bozarak çevre sorunlarını yaratmışlardır. Böylece içinde yaşadığı çevreyle yabancılaşan insan tipi ortaya çıkmıştır.⁹³

Öyküde, kavak ağacının bulunduğu yere fabrika yapılmak istenmektedir. Fabrika, meta üretiminin ve meta fetişizminin kaynağını oluşturan bir yerdir. Kavak ağacı ise endüstrileşmeye ve meta üretimine karşı koymanın bir simgesidir. Bu sebeple öyküde kavak ağacı alınıp satılabilen ticari bir nesne değil, aksine doğal ve anlamlı bir hayatın simgedir. Yaşlı adamın oldukça değer verdiği kavak ağacının kesilmesi doğaya yapılan müdahaledir. Fabrikatörün bu isteğine bölgede yaşayan insanlar tepki gösterir fakat girişime engel olmayı başaramazlar. Kavak ağacı kesilerek yerine fabrika yapımına başlanır. Kavak ağacının kesilip yerine fabrika yapılmasına tepki gösterenler doğada yaşayan canlılar olmuştur. Bu durum, toplum içerisinde yaşayan insanların tepkisizliğini doğadaki canlıların isyanı üzerinden göstermektedir.

Bir sabah yapraklarındaki çiy damlalarını silkeleyip kurulanan kavak, az ötesinde birtakım insanların eğilip kalkıp yerleri ölçtüklerini gördü. Adamlar öğle vakti gelip onun altında oturdular. Elindeki planlardan mimar oldukları anlaşılan bir tanesi, üç katı ensesinden mal sahibi olduğu anlaşılan bir başkasına; “Makine dairesi şurada olacak, laboratuvarlar beri yanda kurulacak, lojmanlar ise garp cephesine rastlayacak” diye izahat veriyordu.⁹⁴

İnsanın doğaya olan müdahalesine maruz kalan kavak ağacı, yaşadığı üzüntüyü dile getirir: “Dünyada başka yer mi kalmamıştı Yarabbim? Hayır, hayır, bunu yapamazlardı. Bu kadar zevksiz, bu kadar vicdansız olamazlardı.”⁹⁵ Ağacın bu isyanı bir nevi yaşlı adamın isyanıdır. Doğadaki diğer canlılar da ağacın kesilmesine tepki

⁹³ Rıdvan Küçükali, “Küreselleşme Sürecinde Yabancılaşmanın Boyutları”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 28-29 (1998): 336.

⁹⁴ Taner, *Tuş*, s. 66.

⁹⁵ Taner, *Tuş*, s. 66.

göstermiştir. Çevredeki insanların göstermesi gereken tepkiler canlılara atfedilmiş ve canlılar bir insan gibi üzülmek, küserek ve susarak olaya tepki vermiştir.

Kuşlar küsüp, deniz susup, çiçekler de solunca, kavak öksüze döndü. “Bir yıldırım gelse de beni de yok etse bari” diye kötü kötü düşündüğü oluyordu. Fakat yıldırıma hacet kalmadı. Bir sabah, daha uykuda iken belinde keskin bir testere sızısı ile uyandı. Ve neye uğradığını anlamadan yan üstü böğürtlenlerin üzerine devriliverdi.⁹⁶

Öykü içerisinde zaman tekrar mevsim geçişleri ile sona ermiştir. Bir yıl sonra doğadaki tüm canlıların yenilediği görülür. Bahar mevsimi geldiğinde hem kavak ağacında hem de diğer canlılarda görülen değişimler şu sözlerle aktarılmıştır:

Gezici kuşlar gittikleri yerlerden döndüler. Böceklerle kurtlar saklandıkları yerlerden çıktılar. Papatyalar tavada yumurta gibi ortalığı sarıyla beyaza boyadı. Ve gelincikler bir yıl evvel fabrika kurumundan solup giden cetlerine inat, kıpkırmızı açıverdiler. Bu arada kavaktan bozma direk de bütün vücuduna su yürüdüğünü hissediyor ve gece gündüz, çıtır çıtır tatlı bir bahar sarhoşluğu içinde gerinip duruyordu. Nihayet bir gün, evvela o kalın boya tabakasını pul pul kabartan sivilceler döktü. Sonra orasından burasından beyaz beyaz körpe dallar sürdü. Ve bir sabah baştan aşağı yemyeşil yapraklarıyla donandı.⁹⁷

Kavak ağacının yeniden hayat bulduğunu gösteren detaylar insana özgü detaylardır. Ağacın gerinip durması, boya tabakasının sivilceler gibi pul pul dökülmesi, insanın yenilenmesinin doğadaki bir canlıya atfedildiğini gösterir. Bu yenilik bir nevi doğanın olaylar karşısındaki üstünlüğünü göstermektedir. Fabrikatörün tüm çabalarına rağmen doğadaki canlılar el birliğiyle yaşam alanlarının zarar görmesine direnmektedir. Öykünün sonlarına doğru, canlıların gösterdikleri çabanın olumlu sonuçları görülür. Kavak ağacının tekrar canlandığını görenlerse şaşkınlıklarını gizleyememektedir. “Buna sade köylüler, kuşlar, çiçekler değil, tersine çevrilmiş kahve fincanlarına benzeyen ağır başlı izolatörler bile şaşılar.”⁹⁸

İbibik kuşu, öyküde belirtilen sorunlara, insanların duyarsızlığına ve maddiyat uğruna doğanın katledilişine en büyük tepkiyi gösteren canlıdır. “Seke seke pervazın

⁹⁶ Taner, *Tuş*, s. 67.

⁹⁷ Taner, *Tuş*, s. 68.

⁹⁸ Taner, *Tuş*, s. 68.

üzerinde ilerledi ve tam fabrikatörün dazlak başını nişan alıp, bir güzel pisledi.”⁹⁹ Fabrikatöre karşı durması için seçilen canlılar içerisinde öncü konumunda yer alan ibibik kuşudur. Yazarın, ibibik kuşunu seçmesi, kuşun tasavvufî bir nitelik taşıması ve yol gösterici özelliği olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin Mesnevi'sinde Hz. Süleyman'la ilgili bir hikayede yer altındaki suları görmesiyle zikredilen hüdhüd, Attar'ın Mantı]fu't-tayr'ındaki kılavuz kuş yani mürşid özelliğiyle Türk edebiyatında da işlenmiştir. Gülşehri'nin aynı adı taşıyan mesnevisinde hüdhüdün akıllı, diğer kuşların halkı, simurgun Tanrı'yı temsil ettiği şair tarafından belirtilmiştir.¹⁰⁰

Fabrikatör, ibibik kuşunun üzerine pislemesini önemsemeyip konuşmasına devam eder. Bu durum, kişinin meta fetişizmine kapıldığını ve bu doğrultuda doğaya karşı müdahaleden çekinmeyerek bir bakıma da doğaya yabancılaştığının göstergesi olmuştur.

Bir Kavak ve İnsanlar öyküsüyle yazar doğadaki canlıları kişileştirerek toplumda var olan bir soruna ışık tutmuştur. Bu sorunların oluşmasında maddi kazanç arzusu ve kişilerin doğaya yaptıkları müdahale bulunmaktadır. Fabrikatör, meta tutkusu uğruna gözü hiçbir şeyi görmeyen ve doğanın düzenine müdahale eden biri olarak karşımıza çıkmıştır. Yazar, doğanın düzeninin bozulmasına karşılık tepkiyi yine doğadaki canlılarla göstermiş ve doğaya karşı yapılan müdahaleye en fazla direnen nesne olarak kavak ağacını yerleştirmiştir.

4. Fetiş Nesneleri: *Eller* ve *Eldiven*

Doğrudan cinselliği belirtmemesine rağmen birey tarafından nesneye cinsel anlam yüklenmesi olarak adlandırılan fetişizm kavramını *Eller* öyküsünde inceleyeceğiz. *Eller* öyküsü, Daniş Bey adlı karakterin insanların ellerine olan merakı ve bu merakın zamanla hastalık boyutuna gelmesini anlatmaktadır. Birey, yaşamına etki edecek düzeyde birincil konuma getirdiği fetiş tutkusu nedeniyle, zamanla kendi kişiliğinden uzaklaşmaktadır.

⁹⁹ Taner, *Tuş*, s. 70.

¹⁰⁰ Ömer Faruk Harman ve Cemal Kurnaz, “Hüdhüd” maddesi”, *DİA*, XVIII, 462.

Öykünün ana karakteri olan Daniş Bey, istasyonda tanıştığı Zeynel Amca'nın insanların ellerine bakarak onlar hakkında fikirler üretmesinden etkilenir. “Ellerin de susup konuştuğunu, gülüp ağladığını, kızıp homurdandığını ben ondan öğrendim.”¹⁰¹ Bu etkilenmeyi ileri boyuta taşıyan karakter için insanların ellerine bakmak, hayatındaki en önemli uğraşı hâline gelmiştir. Çünkü Daniş Bey, bu sayede kendisini başarı elde etmiş biri olarak hisseder. Karakter, eller hakkında yapılan tahmin yeteneğinin insanlar için ayırt edici bir özellik olduğunu düşünür. İnsan eli ile uğraşan kişileri yüceltir. Onları sadece el ile ilişkili oldukları ve gün içinde birden fazla insan eline denk geldikleri için diğer insanlardan farklı görür. Karakter bu düşüncelerini şu sözleriyle belirtir:

Elden insana, insandan yıldızlara ve dolayısıyla geleceğin sırlarına atlayıvermek, bana oldum olasıya normalüstü bir sezgi işi göründü. Bundan ötürü falcılara karşı daima korku ile karışık bir saygı beslemişimdir. Ancak ne var ki, falcıların yanında öbür el sarraflarını, bilfarz eldivencilerle manikürcüleri ve bilhassa gişe memurlarını yabana atmamak gerek.¹⁰²

İnsanların ellerine dikkat etme hâli zamanla karakterin tüm yaşamını etkilemeye başlamıştır. “Stajım ilerledikçe ben de denemeler yapmaya başladım.”¹⁰³ sözleriyle bu alışkanlığını bir iş gibi gördüğünü belirtir ve karakter bu tutku üzerine yaşamını inşa eder. Yaşamını tek bir noktaya aktardığı için de birçok şeyden uzaklaşmaya başlar. Daniş Bey, bu hâlinin kendisinde yaratacağı etkiyi sezmesine rağmen alışkanlığını bırakamaz ve bu hâlini şu sözlerle ifade eder: “Şaka maka insanı deliliğe götüren yollar çoğu zaman böyle ehemmiyetsiz görünen patikalardır.”¹⁰⁴

Daniş Bey, bir sabah Kadıköy vapuruna doğru gider. O sabah her zamankinden farklı bir ruh hâli içerisine bürünür. Etrafı olduğundan daha güzel görmeye başlar ve kendisini de daha mutlu hisseder. Yeni hâli alıştığı bir durum değildir. Çünkü karakterin yaşamındaki akış hep aynı devam etmektedir. Bu yüzden, Daniş Bey'in hayatındaki ufak değişiklikler bile onu mutlu eder. O güne kadar, eller üzerinden yaptığı tahminleri bırakmış ve alışkanlığını devam ettirmeme kararı almıştır. Ta ki o gün yaşadığı hisler,

¹⁰¹ Taner, *Tuş*, s. 35.

¹⁰² Taner, *Tuş*, s. 35.

¹⁰³ Taner, *Tuş*, s. 35.

¹⁰⁴ Taner, *Tuş*, s. 36.

alışkanlığını ona büsbütün geri verir. Daniş Bey, o sabah yaşadığı hissi şu sözlerle belirtir:

Ilık bir temmuz sabahı idi. Hani bazı günler olur, o sabah yataktan bir hafif kalkmışsınızdır. İçinizde sebebini bilmediğiniz bir neşe, dudağınızda yıllar boyu unuttuğunuz bir beste, sokaklara fırlamışsınızdır. Gökyüzü mavi, masmavidir. Zihniniz bulutsuz ve berrak...¹⁰⁵

Daniş Bey'in Kadıköy vapurunda gördüğü kadının elleri, uzak durmak istediği alışkanlığını ona geri verir. Kadının ellerindeki eldiven sebebiyle Daniş Bey'in merakı daha da artar. Vapurdaki kadının görüntüsünden yola çıkarak kadın hakkında tahminlerde bulunur: “Kadının parmakları pervazın kenarında trampet çalıyorlar. Al gözünü oradan alabilirsen. Herhalde sarışın olacak. Eldivenin bittiği yerden zambak gibi bir kol çıkıyor. Üstünde sarı sarı, parlak parlak ayva tüyleri...”¹⁰⁶

Daniş Bey, ellere olan tutkusundan kurtulmak istemektedir. Buna çabaladıkça içindeki dürtü onu bu alışkanlığına doğru daha fazla iter. “Birden tövbemi hatırladım. “Hayır, bakmayacağım. Nerde benim kitabım?”¹⁰⁷ Öyküde Daniş Bey'in ara ara okuduğu kitapta yer alan kısımlar, karakterin durumunu yansıtmaktadır. Yazar, özellikle felsefe kitabını seçerek karakterin içinde bulunduğu durumu fark etmesini ve sorgulamasını ister. Fakat karakteri etkisi altına alan bu tutku, okuduğu kitaptaki sözleri anlamasına engel olmaktadır.

Kitabımı açtım. Bakalım Goethe ne diyor:Felsefi spekülasyon Almanlar için umumiyetle bir engel oluyor. Çünkü çoğu zaman üsluplarına mücerret, anlaşılmaz, bitip tükenmek bilmez; boş ve lüzumsuz şeyler karıştırıyorlar. Bazı felsefe çığırlarına daldıkça daha kötü...¹⁰⁸

Kitapta yer alan bu sözler öykünün ilerleyen kısımlarında tekrarlanarak karakterin tutkusunu bırakması gerektiğini daha ileriye giderse kötü sonuçlar doğurabileceğini karaktere gösterir. Fakat Daniş Bey, vapurdaki kadını zihninde yüceltmeye devam eder. Onun hakkında olumlu tahminlerde bulunur. Tahminleri bir bakıma da karakterin hayalindeki kadının betimlemesidir. Kadının eldivenini çıkarma

¹⁰⁵ Taner, *Tuş*, s. 36-37.

¹⁰⁶ Taner, *Tuş*, s. 37.

¹⁰⁷ Taner, *Tuş*, s. 37.

¹⁰⁸ Taner, *Tuş*, s. 37.

anını titizlikle inceler. Bu süreç onda büyük bir heyecan yaratır. Kadının elleri hakkında söylediği şu sözler karakterin elleri bir fetiş nesnesi olarak gördüğünü göstermektedir. Bu el değil, bambaşka bir şeydi. Etrafı adeta bir hale ile çevrili, bembeyaz, göz kamaştırıcı bir cisimdi bu. Buna bakan bir dinsiz derhal imana gelebilir, bu eli gören bir manav hemen şair olabilirdi.¹⁰⁹ Kadının eldivenini vapurda düşürmesi üzerine eldiveni yolculardan biri Daniş Bey'e getirir ve eldivenin kendisine ait olup olmadığını sorar. Eldiveni görmesiyle karakterin içerisinde büyük bir sevinç belirir. Bu hâline kendisi de şaşırır ve bu yeni hâli ona yabancı gelir. Tutkusuna kendisini fazla kaptıran karakter bir süre sonra kendisine yabancılaşmaya başlamıştır.

Gözlerime inanamıyorum: ELDİVEN, ONUN ELDİVENİ...

Gayri ihtiyarı eldivenin üstüne atıldım. Ve heyecandan bana bile yabancı gelen boğuk bir sesle: Benim ya. Tabii benim!" diye haykırdım.¹¹⁰

Karakterin tutkuyla eldivene bağlanması, eldivenle kadını özdeşleştirdiğini ve eldivene sahip olmasıyla bir bakıma kadına sahip olma hissini yaşadığını gösterir. Daniş Bey, eldivene psikolojik bir anlam yüklemiştir. Eldiven, parça-bütün ilişkisi bağlamında vapurdaki kadınla ilişkilendirilerek metonimik bir nesne olarak öykü içerisinde yer alır.

Eldiveni o gün, bütün gün, sol avucumdan bırakmadım. Oradan sol koluma, kolumdan da bütün vücuduma ılık ılık, bir dişi vücudun mahrem sıcaklığı gibi şehvetli ve sarhoş edici bir şeyler yayılıyordu. Hatta bir iki defa ağzından üfürüp şişirdim de. O zaman içi doluveriyor, kadının kolu sanki dirseğine kadar önümde canlanıyordu.¹¹¹

Fetiş nesnesi olarak eldivenin seçilmesi edebiyatımızdaki anlatılarda da karşımıza çıkan bir durumdur. *Eylül* romanında Necib'in cinsel dürtülerinin etkisiyle Suad'ın eldivenini alması ve eldiveni Suad ile ilişkilendirdiğinde duyduğu haz Daniş Bey'in yaşadığı hisle aynıdır. Necib'in söylediği "Eldivenin nesci o kadar onun eli gibi nerm ve rakîkidi ki sahiden onun ellerini kokluyormuş gibi geliyordu."¹¹² sözleriyle Daniş Bey'in söylediği "Hatta bir iki defa ağzından üfürüp şiirdim de. O zaman içi doluveriyor, kadının kolu sanki dirseğine kadar önümde canlanıyordu."¹¹³ sözleri aynı

¹⁰⁹ Taner, *Tuş*, s. 38.

¹¹⁰ Taner, *Tuş*, s. 40.

¹¹¹ Taner, *Tuş*, s. 41.

¹¹² Mehmet Rauf, *Eylül*, İstanbul: Özgür Yayınları, 1996, s. 116.

¹¹³ Taner, *Tuş*, s. 41.

duyguları yansıtmaktadır. Eldiven, her iki öyküde de karakterlerin iç dünyalarını yansıtan nesnedir. Cinsel dürtülerin dışı vurumu olarak seçilen eldiven nesnesi doğrudan cinselliği yansıtmaz. Karakter, zihinlerinde eldivene cinsellik yükler. Böylelikle kişi, “Ötekinin bedenini simgeleyen nesnelere idealleştirerek erotik arzu hisseder.”¹¹⁴

Bir süre eldiven ile yaşayan Halis Bey, ellere dair yürüttüğü fikirlerinde başarılı olduğunu kendisine kanıtlama arzusuyla Zeynel Amca'nın yanına gider. Karakterin attığı bu adım öykünün sonunda karakterin kendisiyle yüzleşmesine neden olmaktadır. Eldiven üzerinden vapurdaki kadın hakkında yürüttüğü fikirlerin Zeynel Amca'nın fikirleriyle örtüşmemesi üzerine karakter, yaşadığı bu durumu kabullenmemeye başlar. Gerçeklere karşı bahaneler üreterek kendini savunmaya çalışan karakter, bir bakıma da yaşadığı duyguların kendisini getirdiği yeni hâliyle de yüzleşmektedir.

“Buna ne buyrulur üstat?” dedim. “Söyle ne buyrulur bu muz gibi ele?
“Halis muhlis kibar orospu” diye kestirip attı.
“Halt etmişsin sen!” dedim. “Halt ediyorsun artık sen.”
Sağ olsun iyice bunadı artık. Sade bu eldiven meselesinde değil,
konuşurken de hep aynı şey. Bütün güzel kadınları orospu, biraz varlıklı
erkekleri de hırsız yapıp çıkıyor.¹¹⁵

Eller öyküsünde Halis Bey karakteri ile bir nesneye “ellere” yüklenen anlamın fetiş boyutunu görmekteyiz. Halis Bey, vapurda gördüğü kadının yüzünü bile görmeden onun eldivenine bakarak kadını hayal eder. Bu durum, karakterin gerçekte cesaret edemeyeceği bir isteği bir nesne ile gerçekleştirdiğini göstermektedir. Fetiş nesnesi olarak görülen eller, doğrudan cinselliği temsil etmeyen uzuvlardır. Fakat fetişist insan bastırılmış arzularını farklı nesnelere yönlendirmiştir.

Cinsel nesne yerine uygun olmayan bir başkasının konulması fetişizm. İçinde, cinsel nesnenin kendisiyle ilişkili, normal cinsel ereğe hizmet etmeye hiç de uygun olmayan bir başkasıyla yer değiştirdiği durumlar, çok özel bir izlenim verir. Cinsel nesnenin yerini cinsel erek için çok kez uygun (ayak, saç gibi) veya cinsel kişiyle, daha iyisi onun cinselliğiyle besbelli bağlantısı olan herhangi bir nesne (giysi parçası, iç çamaşırı) alır. Normal cinsel nesneye bağlantıya, cinsel nesnenin, psikolojik olarak

¹¹⁴ Otto F. Kernberg, *Aşk İlişkileri: Normallik ve Patoloji*, çev. Abdullah Yılmaz, haz. Tamer Tosun, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000, s.46.

¹¹⁵ Taner, *Tuş*, s. 41.

gerekli aşırı değerlendirilmesi aracılık eder. Bu aşırı değerlendirme, cinsel nesneyle çağrışım yapacak her türlü şeye uzanır.¹¹⁶

Eller öyküsünde nesne konumunda olan eller, cinselliği ve fetişizmi temsil eden ve karakterin yaşamını, psikolojik hâlini doğrudan etkileyen bir nesne olarak karşımıza çıkmıştır. Eldiven ise metonimik bir nesne olarak vapurdaki kadını temsil etmiştir. Günlük hayatta bir aksesuar görevi gören eldiveni, karakter-nesne ilişkisi açısından ele aldığımızda, bastırılmış cinsel arzuların yöneltildiği bir nesne olarak görmekteyiz. Haldun Taner, *Eller* öyküsüyle fetişizmin ve bastırılmış cinsel arzuların bireyi hem çevresinden hem de kendinden uzaklaştırdığını ve bu tutkuya kapılan kişilerin gerçeklerden soyutlanışını göstermiştir.

5. Nesneye Bakıştaki Algı Farklılıkları: Ayak

Toplum içerisinde yaşayan insanların kültürel, sosyal, ekonomik ve karakteristik farklılıklarıyla oluşan toplumsal çeşitlilik, her toplumda var olan genel bir durumdur. Bu farklılıklar bölgeden bölgeye değişebildiği gibi aynı alanda yaşayan insanlar arasında da birtakım farklılıklar görülebilmektedir. İnsanların bir olay karşısında gösterdiği tepkiler de birbirinden farklı olabilmektedir. Bu durum toplumun her döneminde görülmüştür. Bir olay karşısında aynı masada oturan insanların bile düşünceleri birbirleriyle çelişebilmektedir. Bu farklılıklar toplumdaki çeşitliliğin göstergesidir. Haldun Taner, yaşadığı dönemde edindiği gözlemlerle toplumda var olan insan çeşitliliği öyküsüne yansıtmıştır. *Ayak* öyküsü, Haldun Taner'in yaşadığı toplumun bir panoramasıdır. Yazar, aynı yerde yaşayan birbirinden farklı insanların yaşam şekillerini ve bir olay karşısında oluşturdukları farklı bakış açılarını öyküsüne yansıtmıştır. Öykü hem eleştirel boyutuyla hem de ironik anlatımıyla toplumda var olan bir gerçeği yansıtmaktadır. Öykü bize, çevresel ve kişisel faktörlerin etkisiyle olaylara bakış açısındaki algı farklılığını ve insanoğlunun duyarsızlaşmasını yansıtır.

Öykünün ana nesnesi, öykünün adıyla aynı olan ayaktır. Bu nesne etrafında kurgulanan öykü, çeşitli insan tiplerinin hâllerini anlatmaktadır. Kesik ayağın kime ait olduğunun sorgulanması üzerine olaya dâhil olan birbirinden farklı insanlar vardır.

¹¹⁶ Freud, *Cinsel Yasaklar*, s. 38-39.

Öyküde, farklı kültür ve meslekten insanların bir nesnenin (kesik ayak) peşinden giderek olayı çözmeye çalışırken gösterdikleri farklı bakış açıları anlatılır.

Öykü, ilk olarak kahvede oturan insanların tasviriyle başlar. “Terlikçi İhsan, üst üste iki düşüş atmakla marsı sağlamış gibiydi. Bundan ötürü Müslim’in pencüyek sallayıp pencüdü diye yutturuşunu görmemezlikten geldi.”¹¹⁷ Haldun Taner, kahvede oturan insanlara verdiği isimlerle öyküye gerçekçi bir boyut katmıştır. Karakterlerin her birine verdiği isimler, sosyal hayatta sıkça karşılaşılan, toplum içerisinde var olan kişilerdir. Yazar, karakterin isimlerini belirtirken onları meslekleriyle nitelemeyi tercih etmiştir. Terlikçi İhsan, Kahveci Salih, Köfteci Müslim karakterlerinin bir kısmıdır. Bu insanlar günlük yaşamlarına devam ederken önlerinden geçen çocukların ipe bağlayarak sürükledikleri kesik ayağı görürler. Çocuklar tarafından bulunan kesik ayak parçası, çocuklar için bir oyuncak nesnesidir. Ayağa ip bağlayarak onu sürükleyen çocukları gören kahve halkı bu duruma şaşırır ve çocukların peşine düşer: “Ayak” diyebildi Baytar Bey. Yakasını çözüp, damarları fırlanmış boynunu ferahlatarak; “Ayak” dedi. “Çocukların sürüklediği ayaktı.”¹¹⁸ Kahvedekiler polis eşliğinde çocukların peşine düşerek olayı sorgulamaya başlamışlardır. Polis, mahalledeki insanlar için bir korku unsurudur. Çünkü yaşam şekilleri nedeniyle mahalledeki insanlar polisten tedirgin olur. Yazar, bu kişileri tasvir ederken genel anlamda Teneke Mahallesi’ni tasvir etmektedir. Teneke Mahallesi, içinde çeşitli insan tiplerini barındırır. Küçüğünden büyüğüne mahallede yaşayan insanlar üzerinde polis otoritesi oldukça yüksektir. Yazar bu durumu çocuklar üzerinden şöyle belirtmiştir:

Kafilenin başında polisi gören kadınlar fena telaşlanmışlardı. Polis onlara bir şey söylemeden yürüdü. Çocuklar, sanki söz birliği etmişçesine ortadan yok olmuşlar. Yalnız bir yıkıntının yanında yalınayak üç çocuk vardı. İki barbut oynuyor, üçüncüsü, en küçükleri bir çekirgeye sigara içirmeye uğraşıyordu. Polisi görünce kaçmaya çalıştılar. Ama gafil avlandılar.¹¹⁹

Bu sözler, çocukların Teneke Mahallesi’ndeki günlük yaşantılarının bir aktarımıdır. Çocukların eğitimden uzak sokaklarda büyümesi, mahallenin ekonomik ve kültürel yapısını daha genel bir ifadeyle ülke içerisindeki sosyo-ekonomik farklılıkları

¹¹⁷ Taner, *On İkiye*, s. 21.

¹¹⁸ Taner, *On İkiye*, s. 22.

¹¹⁹ Taner, *On İkiye*, s. 24.

göstermektedir. Bu pasajdan aynı zamanda mekânın insan üzerindeki etkisini de görmekteyiz. Çocukların yaşadıkları yere göre şekil almasının, mahallede yaşayan insanların davranışlarının ve polis figürünün kimi yerlerde güven ama Teneke Mahallesi'nde korku uyandırmasının nedeni içerisinde, mahalle yaşamını ve bu yaşamın insanlar üzerinde tesirini görmekteyiz.

Yazar, mahalle tasvirini yaparken karakterleri konuşma şekilleriyle birlikte yansıtmıştır. Kesik ayağı bulan çocuğa mahalledeki insanlar “İbraam” diye seslenmektedir. Küçük çocuk, yaşantısını hastanenin yanındaki mezbelelikte ilaç kutusu şişelerini toplayarak geçirmektedir. “Biz her gün oradan ilaç kutusu, streptomisin şişeleri toplarız. O gün bunu da oradan buldum.”¹²⁰ Bu durum toplum içerisindeki sınıf farklılıklarını, maddi imkânsızlıklar yüzünden çalışmak zorunda kalan çocukları göstermektedir. İbrahim için ilaç kutuları ve streptomisin şişeleri, her gün görmeye alıştığı nesnelere. Bu nedenle çocuk, kesik ayak parçasından ürkmez. Ayak onun için bir oyuncak ve her gün gördüğü nesnelere biri gibidir. Bu durum, yaşam şekillerinin bir nesneyi anlamlandırırken ne derece etkili olduğunu göstermektedir. Yaşam içerisinde kesik ayak gören herkesin tepki göstermesi gereken olaya küçük çocuğun tepkisiz kalması, yaşamının hastane ve etrafında geçmesinden dolayı tıbbi olan her şeyi hatta insan uzuvlarını bile olağan bir bakışla değerlendirmesinden kaynaklanır. Bu durum, algı farklılıklarında yaşantının etkisini ve nesneyi algılamak onu yaşanan çevre ve alışkanlıklarla ilişkilendirmenin önemini göstermektedir. “Algılamayı etkileyen nedenlerin başında etkili uyarı ile karşılaşmadan önceki dönemde, konu ile ilgili yaşam deneylerinin bulunup bulunmaması gelmektedir.”¹²¹

Küçük çocuğun, nesneyi anlamlandırışında diğer insanlardan farklı olarak oluşan algı farklılığında, yaşam şekillerinin ve kişisel özelliklerin önemli payı bulunmaktadır. Öykü içerisinde bu durum tüm karakterlerde görülmektedir. Her karakter, kesik ayağı farklı bir şekilde algılar. Bu durum, bir olayı ya da kavramı algılamak bireysel özelliklerin de etkili olduğunu göstermektedir.

Algı kişiden kişiye değişen sübjektif bir kavramdır. Dolayısıyla değişimi süreklidir ve yer, zaman, bölge, renk, ses, dokunma, iletişim, hava

¹²⁰ Taner, *On İkiye*, s. 25.

¹²¹ Mehmet Akif Özer, “Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi”, *Karadeniz Araştırmaları* 33, (2012): 154.

durumu, kent ve köy hayatı, bireyci ve kolektif kültürler gibi pek çok faktörlere göre değişim ve dönüşüm yaşar.¹²²

Küçük çocuktan ayağı sakladığı yerden getirmesini isteyen polis, öncelikle ayağı nöbetçi savcıya gösterir. Nöbetçi savcı, öyküdeki diğer karakterler gibi ilgilendiği başka bir işe yoğunlaşmış ve olaya karşı göstermesi gereken ilgiyi yeterince göstermemiştir.

Nöbetçi savcı yardımcısı piposunu yakmış, naylon tütün kesesini masanın üstüne koymuş, elinde dolmakalem, bacanağına mektup yazıyordu. Kapı vurulup da kafile içeri girince; “Nedir bu kalabalık? Ne oluyoruz? diye sinirlendi. Polise dönüp, “Çıksınlar dışarı” dedi. “Hadise ne ise anlat kısaca, çabuk.”¹²³

Daha sonra nöbetçi başasistana gösterilen ayağın sahibi aranmaya başlanır. Bu noktadan itibaren kesik ayak, polisin, savcının ve doktorların kime ait olduğunu bulmaya çalıştığı bir nesne, bunun ötesinde bir an önce bulup kendi uğraşlarına dönmek istedikleri önemsiz bir olay hâlini almıştır. Hastanede ayağın ilk gösterildiği kişi olan başasistan, görevi dışında edebiyatla ilgilenmekten keyif alan biridir. Tam şiir yazacağı esnada içeri giren savcı, kesik ayağı başasistana gösterir. İlk olarak hastanedeki doktorlara ameliyatları esnasında ayak kesip kesmedikleri sorulur. Hastaneye yeni gelen ve asistan olan Selman Atacan, odasından çağrılır. O esnada Selman Atacan da kendi ilgi alanına yoğunlaşmış ve olay sebebiyle dikkatinin dağıtılmasından hoşlanmamıştır.

Selman Atacan, o sırada yatağına uzanmış, Churchill’in hatıralarını okuyordu. Servis hemşiresi içeri girip de başasistanın kendini çağırdığını söyleyince, oğlunda şafak attı. Çünkü Selman Atacan, bütün yeni hariciye asistanları gibi son derece kuşkulu bir delikanlı idi. İster misin, bir gün evvel apandisitini pek iyi gömemediği vatmanda peritonit arazi başlasın yahut bir hafta önce tiroidini derince aldığı öğretmeni tetani krizleri yoklasın. İçeri girip de meseleyi öğrenince bir ferahladı, bir ferahladı.¹²⁴

Hastanedeki doktorlardan biri de İskender’dir. Hepsı gibi onun da hobisi vardır. Mesleği dışında zamanını fotoğrafçılık üzerine harcar. Kesik ayak, İskender için de önemsiz, kendi vakitlerini alan bir olay halindedir.

¹²² Recai Yahyaoglu, “Yaşlanma ve Zaman Algısı” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013) s. 36.

¹²³ Taner, *On İkiye*, s. 26.

¹²⁴ Taner, *On İkiye*, s. 28.

Bu İskender'in meslek dışında biricik merakı, kendi tabiriyle, "hobby"si fotoğrafçılıktı. İşte nitekim şimdi de, odasına misafir gelmiş röntgen asistanı ile fotoğrafçılık üzerine konuşuyorlardı. İskender İskit, başasistanın kendisini böyle biçimsiz çağırmasına sinirlenmişti.¹²⁵

Hastane çalışanlarının duyarsız bir şekilde nesneleştirdiği insan uzvunun kime ait olduğunu bulmak için gösterdikleri davranış, onların hissizliklerinin bir göstergesidir. Bu durum bir bakıma da öznenin nesneyi algımlarken oluşturduğu izlenimde, mesleki yaşantının etkisini de göstermektedir. Yaşamları boyunca insan uzuvlarına alışan doktorlar için, kesik ayağı hastalara sorarken rahat davranmaları mesleklerinin etkisinden kaynaklanmaktadır.

Kesik ayağın, o sıra hastanede ayağından ameliyat olan Rizeli bir hastaya ait olduğu düşünülür. Rizeli Şahin'in karşısına çıkıp birden kesik ayağın ona ait olup olmadığını soranlar karşısında hasta donakalır. "Bakıver şuna tanırsın belki, bu senin ayağın mı?" diye bir solukta soruverdi. Servis hemşiresinin önünden birden çekildiğinden Rizelinin bakışı, kadının elindeki pastırma rengi et külçesiyle karşılaştırmıştı. Yüzü yemyeşil oldu. Doktorlar adama ayağın kendisine ait olup olmadığını sorar: "Söylesene yahu. Senin mi bu ayak? Tanıyamadın mı hâlâ?" Rizelinin çakır gözlerinden iplik iplik yaşlar iniyordu. Gırtlığını, bir aşağı bir yukarı indirip kaldıran bir yutkunuştan sonra "Benum" diye inledi. En sonunda ise ayağın hastanede ameliyat olan Rizeli Şahin'e ait olduğu anlaşılır. Ayağın Rizeliye ait olduğunun ortaya çıkması ardından diğer insanların mutlu olması ile Rizelinin üzüntüsü arasındaki tezatlık olaylara bakış açısındaki farklılıkları göstermektedir. "Başasistan ile savcı yardımcısı ferahlanmış gibi idiler. Memnun memnun bakıştılar. Başhemşire de onların memnunluğundan memnun olmuştu. O da gülümseyerek onlara bakıyordu."¹²⁶

Kesik ayağın kim tarafından hastanenin dışına atıldığı ise sorgulanmaya başlanır. Bu duruma hastanede yeni çalışmaya başlayan asistanın sebep olduğu anlaşılır. Olayın sonuçlanması ise tüm hastane çalışanlarını rahatlatır.

Hastaneye ilk geldiği hafta hariciyeye verilen ama sonra içi götürmediği için dâhiliyeye aktarılan Kastamonulu bir Süleyman vardı. Rizelinin ameliyat olduğu gün asıl ameliyat hademesi izinli gittiğinden bunu içeri

¹²⁵ Taner, *On İkiye*, s. 29-30.

¹²⁶ Taner, *On İkiye*, s. 38.

almışlar. Operatörler kesip biçerken bu zavallı fenalıklar geçirir dururmuş. Ameliyat bitip de Ercüment kesilen kanlı ayağı, eski hademe midir yenisi midir bakmadan bunun eline verince, Süleyman'ın başı dönmüş midesi bulanmış, ameliyatta kesilen etraf ve ahşanın nereye götürüleceğini de bilemediğinden ayağı önüne gelen ilk pencereden mezbeleğe atıvermiş.¹²⁷

Olayı sonuçlandırıp bir an önce rahatlamaya çalışanlar gecenin sonunda alışkanlıklarına geri dönmüş, bir bakıma da olayı unutmuşlardı. Rizeli Şahin ise ayağı olmadan geçireceği hayatı düşünüp üzüntü duymaktaydı. “Birden kendini, erkekliğinden olmuş gibi bir yitik hissetti. Sol tabanını kuvvetle yere basamayan erkek, tam erkek mi sayılırmış hiç? Hacer kim bilir nasıl arlanacaktı bacaksız kocasından.”¹²⁸ Bu sözler, karakter için ayağın eksik olmasının aynı zamanda cinsel yetinin kaybı olarak gördüğünün göstergesidir.

Gözlerini yumdu, sonra yine açtı: Bu ayak ha, bu ayak... Demek artık bu ayakla ıslak kumlara basamayacak, nemli tabanını sıcak çakıllarda kurutamayacaktı... Demek artık parmak araları mayasıl olsa, bu ayağı tatlı tatlı kaşıyamayacak.... Bu ayak artık, yatakta Hacer'in baldırlarına dolanamayacak.¹²⁹

Ayak, öykünün ana karakteri için cinsel nesne konumundadır. Karakter ayağını kaybetmiş olmak ile cinsel yetisini kaybettiğini düşünür. Bu noktada ayak bir uzuv olmaktan çıkarak cinsel amaç yüklenen bir nesne hâlini almaktadır. Freud'a göre, “Ayak, mitolojide rastlanan pek eski bir cinsel semboldür.”¹³⁰

Kimi ayak fetişizmi, aslında üreme organına yöneltmiş nesnesine, aşağıdan doğru gelmeye çalışan, yasaklama ve geri itme yoluyla yarı yolda kalan, dolayısı ile ayağı yahut ayakkabıyı fetiş olarak alan seyretnme itkisi kendini gösterir.¹³¹

Bu bağlamda, nesnenin karakterler açısından ele alınış biçimi incelendiğinde ayak, ana karakter için cinsel bir nesne ve bu nesnenin kaybında oluşan cinsellik yetisinin sona ermesi durumu, çocuklar için oyun nesnesi, diğer insanlar için ise sıradanlaşan bir nesne konumundadır.

¹²⁷ Taner, *On İkiye*, s. 38.

¹²⁸ Taner, *On İkiye*, s. 36.

¹²⁹ Taner, *On İkiye*, s. 35-36.

¹³⁰ Freud, *Cinsellik*, s. 38.

¹³¹ Freud, *Cinsel Yasaklar*, s.40.

Öykünün sonunda yazar, olaylara bakış açısını nesne olarak seçtiği ayak üzerinden değerlendirmektedir. “Ve o gece Rizelinin sol ayağı, sanki yerli yerinde imiş gibi, sabaha kadar sızladı, durdu.”¹³² Bu sözler, nesne olarak seçilen ayak uzvunun, sadece bir uzuv parçası olmanın ötesinde, toplum içerisinde yaşayan insanların olaylara bakış açısındaki farklılıklarını ve hissizleşmelerini de göstermektedir. Ayağın sızlaması ise, toplumda yer alan bu sorunlara gösterilen tepkidir. Bu tepkiyi bir nesne üzerinden gösteren yazar, toplum içerisinde yaşayan insanların tepkisizliğini de vurgulamaktadır. Yaşanan olaylara ve Rizeli adamın haline üzülen tek bir kişinin çıkmaması, manevi duyguların azaldığını gösterir. Ayak ise bir kişi gibi bu durumlara üzülen sızlamaktadır.

Ayak öyküsünde, bir olaya karşı oluşan algı farklılığının nesneye yansıtılışı görülmüştür. Bu farklılıklar toplumun her yerinde mevcut olduğu gibi, yaşanan durumların anlamlandırılmasında da etkili olmaktadır. Öyküde bir nesnenin algılayan kişiler tarafından çeşitli anlamlar kazandığı görülmüştür. Nesne-karakter ilişkisi bağlamında incelediğimizde öyküde yer alan her karakterin kişisel özelliklerini yansıtmada “ayak” nesnesinin etkisi ve belirleyiciliği olmuştur. Karakterler için nesnenin taşıdığı anlam, “cinsellik, sıradan bir eşya ya da eğlence aracı” olması, karakterlerin kişiliklerini yansıtmada etkili olmuştur.

6. Narsisizm Göstergesi Olan Nesne: *Heykel*

Haldun Taner, *Heykel* adlı öyküsünde yaşı ilerleyen bir adamın öldükten sonra insanlar tarafından hatırlanmak için heykelini diktirmek istemesini konu alır. Karakter için heykelini diktirmek yalnızca hatırlanılma arzusu değil, kendisini büyük adamlardan biri olarak görmesinin de göstergesidir. Öykü karakteri kendisini, ün salmış, toplum tarafından beğenilen ve büyük adam olarak görülen kişiler ile bağdaştırır. Bu kişilerin heykellerinin diktirilmesini ve insanlar tarafından hatırlanılmasını gördükçe kendisi de böyle bir arzunun içine girer ve bu durumu şu sözlerle belirtir: “Heykelimi diktirmek

¹³² Taner, *On İkiye*, s. 41.

istiyorum. Ayıp değil ya... Herkesin bir zaafı, bir merakı var. Benimkisi de bu. Hem zannedersenem tunçlaşmak arzusu aşağı yukarı bütün büyük adamlarda mevcuttur.”¹³³

Heykel öyküsünün ismi ile aynı olan nesne, öyküde karakterin narsist bir kişiliğe sahip oluşunun göstergesidir. Bu sebeple heykel, sadece karakterin unutulmamak adına yaptırdığı bir nesne değil aynı zamanda kendisini aşırı önemsemesinin yansımasıdır. “Narsizm, literatürde genellikle benlik ve kişilerarası ilişkiler açısından ele alınmış, narsistik örüntünün kendiliği aşırı önemseme, başkalarını yok sayma ve bu nedenle de kişilerarası ilişkilerde sorunlar yaşama ile ilişkili olduğu öne sürülmüştür.”¹³⁴

Öykü karakteri, “hatırlanılma arzusu” ve “ölümü kabullenememe” duygusu üzerine yoğunlaşmıştır. Bu hisler, onun yaşamını etkilemekte ve bu doğrultuda davranışlar sergilemesine neden olmaktadır. Karakter, kendi heykelini diktirmek istemesini oldukça normal karşılar ve bu durumu şu sözleriyle ifade eder:

Fakat biz ne de olsa mahviyetkâr insanız. Onun için tutup da heykelimizi şehrin umumi abide içinde dikilecek meydanlarından birine rekzedecek değiliz. Bizimkisi daha ziyade hususi bir olacak. Bir bahçe.¹³⁵

Öykünün girişinde belirtilen bu kısımlar karakterin zihninden geçen ve kendi yaptığı davranışı temellendirdiği açıklamalardır. Kendisi için kullandığı mahviyetkâr (Kendisine değer vermeyen, aşırı derecede alçak gönüllü, çok mütevazı kimse.) ifadesi, karakterin gerçekte taşıdığı kimlikle örtüşmez. Karakter kendisini alçak gönüllü biri olarak görür fakat tam tersi bir şekilde davranır. Karakterin bu hâli ironik bir durumdur.

Karakter, kendisini oldukça önemli biri gibi görür. Fakat çevresindeki insanları onu heykeli dikilecek kadar önemli biri olarak görmez. Etrafındaki insanların düşüncelerini önemsemeyen karakter tamamıyla kendi benliğine yoğunlaşmıştır. Kendi benine olan sevgisi ise çoğu şeyi görmemesine ve söylenenleri duymamasına neden olur. Hatta karakter kendisini eleştirenlere karşı savunmaya geçerek karşısındaki insanları suçlar. “Güya ben heykeli dikilecek derecede yüksek bir şahsiyet değilmişim. Bu sevdadan vazgeçersenem daha iyi edermişim vs., vs. Tabii bunlara aldırıldığım yok.

¹³³ Haldun Taner, *Yaşasın Demokrasi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016, s. 24.

¹³⁴ Dilay Eldoğan, “Hangi Narsizm? Büyüklenmeci ve Kırılgan Narsizmin Karşılaştırılmasına İlişkin Bir Gözden Geçirme”, *Türk Psikoloji Yazıları* 37 (2016): s. 2.

¹³⁵ Taner, *Demokrasi*, s. 24

Gülüp geçiyorum. Ne demeli? Kıskançlık, çekememezlik.”¹³⁶Karakter kendisinin heykeli dikilecek kadar önemli biri olduğuna göstermek için var olan özellikleri dile getirir. Bu duruma ilk olarak isminin önemini öne sürerek başlar. Maddi gücünün de etkisiyle insanların ona saygı duymasını ve bu sebeple öldükten sonra da hatırlanılmayı ister.

Öyle rastgele bir insan değilim. Heykelimi diktirmek için bütün meziyetleri şahsımda toplamış bulunuyorum. Meşhurluksa var: Üryanizade Sıdkı dedin mi Bahçekapısı’nda bilmeyen yoktur. Zenginlik ise, bin bereket o da var: Ben hesaplamadım amma vergi memurları bir buçuk milyonum olduğunu söylüyorlar.¹³⁷

Karakter, heykelini herkesin görebileceği bir yere diktirmeyi ister. Heykeli öyle bir yere diktirmeyi arzular ki insanların doğrudan gözlerine çarpacağı ve hatta kendisinin bile sürekli görebileceği bir yer olması gerektiğini düşünür.

“Evvvela heykel için münasip bir yer aradım. Şişli’deki apartmanımın methal bahçesi aklıma uygun geldi. Gelen geçen görür diye düşündüm. Sonra ilk kattaki dairemin penceresinden ben de her zaman seyredebilirim.”¹³⁸Bu sözler kişinin kendi bedenine yönelttiği aşırı ilgiyi göstermektedir.

Nitekim pek çok narsisistik insan sürekli kendiliklerine yöneldiği düşünülebilir. Nitekim bir övünme içine girme, kendinin aşırı farkında olma ve kendini izleme, zedelenebileceği ortamdan kaçınma, savunmaya yönelik kibir...ruhsal faaliyetlerinin önemli bir bölümünün kendiliğin tutarlılığını ve sürekliliğini korumaya, kendilik saygısını yükseltmeye, kendini “iyi” hissetmeye yönelik olduğunu görürüz.¹³⁹

Narsisistik kişilerin sürekli kendilerinden bahsettiği, benlik duygularının ön planda olduğu görülmektedir. “Ben” sözcüğü, bu yapıda kişilerin sıklıkla kullandığı kelimelerin başında gelir. Kendisinden bu denli fazla bahseden kişiler, bu duygudan tatmin olur. Karakter de bu bağlamda sürekli kendisini öven biridir. Kendisinde var olan özelliklerin onu diğer insanlardan üstün yaptığına inanır. Heykeli dikilen diğer insanlara göre bu vasfa daha yatkın olduğunu, kendisi ile ilgili söylediği övgü dolu sözler ile ifade

¹³⁶ Taner, *Demokrasi*, s. 24.

¹³⁷ Taner, *Demokrasi*, s. 24.

¹³⁸ Taner, *Demokrasi*, s. 24.

¹³⁹ Tura, *Psikoterapi*, s. 224-225.

eder: “Zaten insan benim gibi doğuştan heybetli oldu mu, hangi pozunu alırsa alsın, isterse don gömlek otursun gene heybetinden bir şey kaybetmez.”¹⁴⁰

Bu mehabet bana doğuştan vergi... Fakat heykeltıraşlık ilmi şimdi öyle ilerledi ki bu sihirbaz herifler isterlerse en hödük insanı bile eserlerinde, bir kahraman yapabilirler. Bakarsınız donuk bakışlı alık suratlı bir adam onların elinde bir dâhi çehresi alıvermiş, çatık kaşlar ve engin nazarlarla herkese tepeden bakıyor.¹⁴¹

“Mehabet” sözcüğüyle kendisinin ulu bir vasfa sahip olduğunu düşünen karakter, heykeli dikilen diğer insanların bu vasfa heykeltıraşlar sayesinde sahip olabildiklerini söyleyerek bir anlamda onlardan üstün olduğunu belirtmektedir.

Belediyenin heykelin dikimini izin vermemesi üzerine karakter ile aralarında anlaşmazlık oluşur. Karakter, önemli insanların heykellerinin dikilmesine izin verilmesine rağmen kendi heykelinin dikilmesinin yasaklanmasını eleştirir. Hatta heykelini bir sanat eseri olarak nitelendirerek, insanların bu eserin değerini anlayamadıklarını öne sürer. “Tuhaf şey. Anlamıyorum, şehrin zevkiselimini bozacak bir şey değil ki bu... Sanat eseri... Yedi bin liraya yapılmış bir sanat eseri...”¹⁴²

Karakter, heykeli evine götürmeye karar verir. Fakat evin içerisinde çocuklar tarafından atılan top heykele denk gelir. Başını kopan heykel karşısında ne yapacağını şaşırıp ve bütün hayalleri yerle bir olan karakteri etrafındakiler sakinleştirmeye çalışır.

“Üzme kendini enişte bey” dedi. “Her şeyde bir hayır vardır. Bak, şimdi benim aklıma bir şey geldi: Belediye bu heykeli neden diktirmedi? Büyük diye değil mi? Hâlbuki sen şimdi şu kopan başın altına az buçuk bir omuz yaptırır da büst gibi kullanırsanız ona ses çıkarmazlar. Hani Galatasaray’ın bahçesinde Tefik Fikret’in büstü var ya. İşte öyle bir şeyi bahçene pekâlâ dikebilirsin.”¹⁴³

Etrafındaki insanların sözleri gerçekte Üryanizade Sıdkı ile alay etmek amacıyla için kullanılan sözlerdir. Fakat karakter, kendisini bu tutkuya fazla kaptırdığından bunun farkına varamaz. “Sen o işi bana bırak, ben onu da ya İstanbul Belediyesi’ne ya taşra belediyelerinden birine uygun fiyatla okuturum. Üstüne baş uydurdular mı, mükemmel

¹⁴⁰ Taner, *Demokrasi*, s. 25

¹⁴¹ Taner, *Demokrasi*, s. 25

¹⁴² Taner, *Demokrasi*, s. 28.

¹⁴³ Taner, *Demokrasi*, s. 29.

bir anıt olur.”¹⁴⁴ diyerek çevresindeki insanlar öykü karakterini alaya alırlar. Öykünün sonunda sadece baş bölgesi kalan heykeli bile evine götürüp saklama fikrini olumlu karşılayan karakterin kendi suretine bakma düşüncesinin bile onu mutlu ettiği görülür.

Heykel öyküsünde, karakterin kendi benine olan ilgisini ve bu ilgiyi nesne olarak seçtiği heykele yansıttığını görmekteyiz. Yazar, bu öyküde beğenilme arzusu içerisinde olan insanların büründüğü hâli göstermektedir. Beğenilme arzusunun ve kişinin kendine olan aşırı ilginin, kişileri etrafında olup bitenlerden uzaklaştırdığını ve kendisine yabancılaştırdığını görmekteyiz.

7. Zamanın ve Yaşamın Farkındalığını Sağlayan Nesne: Saatler

Haldun Taner, *On İkiye Bir Var* adlı öyküsünde, küçük yaşında saate bakmadan zamanın farkına varmaya başlayan karakterin durumunu anlatmaktadır. Dokuz yaşında saate bakmadan zamanı bilen ve her geçen gün bu özelliği gelişerek devam eden karakter için bu durum bir farkındalık sürecidir. Bu süreçte, karakter kendi varlığının bilincine vararak yaşamını da anlamlandırmaktadır.

Öyküde belirgin nesne olan saatler, karakter üzerinde farkındalık yaratan bir nesne olmanın yanı sıra metaforik bağlamda “yaşamı-zamanı” kapsamaktadır. Zaman algısına karşı oluşan farkındalık, yaşamının her anını hissetmesini ve geçen zamanın farkında olmasını sağlar. Bu durum bir süre sonra alışkanlık haline gelir. Zamanı yaşamının her anında fark eden ve evini birçok saatle dolduran karakter için yaşamında en temel noktaya saatler ulaşmıştır.

Saatler, karakter için hem bir zaman algısı olarak belirlemekte hem de saatler üzerinden ironik bir dille insanları ve toplumu eleştirdiği bir nesne olarak var olmaktadır. Aynı zamanda saatler karakter için zamanı doğru tahmin ettiğinin farkına vardığı andan itibaren kendisini üstün görmesini sağlayan bir nesne olarak belirir. Evin birçok yerini saatlerle dolduran karakter, yaşamını adeta bu saatlerle geçirmektedir. Saatlerin ritmine göre de etrafındaki insanlarla ilişkilerini düzenlemeye başlar. İlk zamanlar bu durumdan haz almaya başlayan karakter, saat tahminlerini istekli bir şekilde yapmaya devam ederek bu hâlden memnun olur. Zamanla karakterin tüm

¹⁴⁴ Taner, *Demokrasi*, s. 29.

yaşamına etki eden bu davranış hem onun günlük yaşamını hem de zihinsel düşüncelerini etkiler. Ana karakter, kendisinde oluşan bu durumu ilk başlarda tuhaf karşılar ve bu hâlden tedirgin olmaya başlar. “Lamı cimi yok, tozutuyorum”¹⁴⁵ dedim. “Bunu, bir delilik başlangıcı sanmıştım.”¹⁴⁶ sözleriyle içinde bulunduğu durumdan duyduğu endişeyi belirtir. Bir süre geçtikten sonra ise karakter bu hâline alışmaya başlar hatta saatleri doğru tahmin edişiyse duyduğu hissi şu sözleriyle belirtir: “İlk korkularım yatışınca, bu keşfimdten övünç bile duymaya başladım.”¹⁴⁷ İnsanları ve toplumu saatlere benzeterek onlar hakkında şu sözlerle yorumlar yapar:

Saatın kalitesi, kurgu mekanizmasında, yani zembereğindedir. Zemberek saatin değil, hayatın da özü, temeli. Bir bakıma, hepimiz kurulu birer saat değil miyiz? Yaşama bir kurulma ve çözülme, bir dolma ve boşalmadan başka ne? Yaşlılıkta ölen, kurgusu biten; gençlikte ölen, zembereği bozulan... Eğitim, kültür bile az çok bir kurgu mekanizmasına benzetilemez mi? Kurarlar bizi, kurulduğumuz gibi konuşur, hareket ederiz. Kimi hala alaturka saat ayarı üzerine işler. Kimi Greenwich ayarıdır, kimi San Fransisco... Bazımız ileri gider, kimimiz geri kalırız. Memleket saat yahut standart ayarından ileri gidecek olursak, kanun denilen muvakkit başı tutar bizi geri alır. Daha kafası kızarsa, büsbütün durdurur. Geri kalacak olursak... İleri alır diyecektim ama, geri kalana pek aldırılmaz. Yurdumuz, Yenicami duvarındaki ezani saat ayarı ile işleyen nice alaturka saatlerle dolu.¹⁴⁸

Karakter, yaşam ve toplumu “zembereğe” benzeterek, toplumun özü ve niteliğini belirtmiştir. Toplum içerisinde yaşayan insanları, yaşadığı toplumun belirlediği kurallara göre hareket ettikleri için eleştirir. Aynı zamanda toplumda yaşayan insanları kurulu bir saate benzeterek bu saatin kurgusunun dışına çıkmalarının mümkün olmadığını belirtir.

Yaşam içerisinde değişen değerler ile insan düşüncesinde görülmesi gereken yenilikler, birtakım belirgin ve yerleşmiş düşünceler sebebiyle değişmemektedir. Bu duruma karşı çıkmanın toplum tarafından olumsuz karşılanacağını belirten karakter, değişime ve yeniliğe kapalı toplumu durmuş saatlere benzetir. "Yurdumuz, Yenicami

¹⁴⁵ Taner, *On İkiye*, s. 10.

¹⁴⁶ Taner, *On İkiye*, s. 10.

¹⁴⁷ Taner, *On İkiye*, s. 10.

¹⁴⁸ Taner, *On İkiye*, s. 14.

duvarındaki ezani saat ayarı ile işleyen nice alaturka saatlerle dolu."¹⁴⁹ sözleriyle toplum içerisinde değişime kapalı olan ve sadece geçmişe bağlı hareket edenleri eleştirir.

Karakterin yaşamını etkileyen saat takıntısı her geçen gün artar. Karakter kendisini bir saat gibi görmeye, zihninin ve yaşamının bir saat temposunda işlediğini düşünmeye başlar. Kendisindeki bu durumun giderek daha da yaşamını etkileyen bir faktör olduğunu şu sözlerle belirtir:

Bu pandül temposu öylesine sinmiş ki benliğime, sokakta yürürken adımlarımı bile bu tempoya göre atıyorum. Ne daha hızlı ne daha yavaş...Sokağa başka biriyle çıkmak istemeyişim, bundan. Nişanlımdan, sırf bu tempo uyumsuzluğu yüzünden ayrıldım. Ben bir adım atarken o iki, iki buçuk. Bu durumda bir insanın ruh temposu benimle nasıl uyur?¹⁵⁰

Karakterin yaşadığı duruma karşı duyduğu endişeyle söylediği bu sözlerle önceden söylediği "tahmin yapmaya yapmaya ya bu meleğim büsbütün körleşirse!.." ¹⁵¹ sözleri arasında zıtlık vardır. Karakter, nasıl davranacağını bilemediği için yaşadığı farkındalık hâlinde hem rahatsız hem de memnun olan birine dönüşmüştür. Saat takıntısı karakterin gördüğü birçok saati evine almasıyla pekişmiştir. "Saat koleksiyonu yapmaya merak sarışım da, işte buradan geliyor. Açık arttırmalardan, antikacıardan her çeşit saat toplamaya başladım."¹⁵² Saatlerin her birine farklı bir kişilik bürüyen karakter, gününün birçok saatini saatlerin tiktaklarını dinleyerek geçirir.

Saatlerin her biri kendi kişiliğine göre işliyor. Kimim acele acele, işgüzar, işgüzar... Kimi ağırbaşlı, yavaş. Kimi genç bir kadın gibi sekmekte...Hasılı odam, otuz beş saatin çeşitli tiktakları ile dolu.Bu gürültüden sonra yine sükût: Tiktak, tiktak, tiktak, tiktak. Bir dakika daha geçti. Üç dakika daha geçti, beş dakika daha...¹⁵³

Karakterin arzusu, zamanın farkına varan ve yaşamını bu farkındalık içerisinde her anını değerlendirerek yaşayan birine dönüşmektir. Fakat bu farkındalık bir süreden sonra olumlu bir halden öte saplantıya dönüştüğü için onun çevresine yabancılaşmasına neden olur. Çünkü karakter, etrafındaki insanların zamanın farkındalığı içerisinde yaşamadığını savunmaktadır. Bu yüzden de kendisini diğer insanlardan farklı görür. Bu

¹⁴⁹ Taner, *On İkiye*, s. 14.

¹⁵⁰ Taner, *On İkiye*, s. 13.

¹⁵¹ Taner, *On İkiye*, s. 12.

¹⁵² Taner, *On İkiye*, s. 18.

¹⁵³ Taner, *On İkiye*, s. 18.

farkındalığını kaybettiğinde ise diğer insanlar gibi olacağını düşünür. Öykünün sonunda karakter, bir sabah uyandığında eskisi gibi zamanın farkına varmaz. Bu duruma karşı yaşadığı endişeyi şu sözlerle belirtir:

Gözümü kapayıp içimi dinledim. İşin kötüsü, içimdeki pandülün temposu da yok olmuştu. Çıldırarak, tıkanacak gibi oldum. Bu durumda normal bir insan ya kulaklarının sağır olduğuna yahut da sapıtığına hükmederdi. Bense, o an öldüğümü anladım.¹⁵⁴

Bu sözler, küçük yaşta başlayan zaman algısının alışkanlığa dönüşmesi ile karakter üzerinde oluşturduğu boyutu göstermektedir. Haldun Taner, *On İkiye Bir Var* öyküsüyle toplum içerisinde farkında olunmayan zaman algısının fark edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Fakat bu farkındalık karakter üzerinde yaşamının akışını etkileyecek bir boyuta geldiği için onu yabancılaştırarak hem çevresinden hem de kendisinden uzaklaştırmıştır. Öyküde yer alan temel nesne olan saatler yaşamın bir temsilidir. Yazar, saatleri sadece zamanı gösterdiği için kullananların, geçen zamanın farkında olmayanların yaşamın da kıymetini anlayamayacağını düşünür. Bu yüzden, nesne olarak seçilen saat ile karakter arasında bağ kurarak bir bakıma da yaşam ile insan arasındaki bağı da yansıtmıştır.

8. Yaşam ile Özdeşleşen Nesne: *Piliç Makinesi*

Piliç Makinesi öyküsü eşini kaybeden bir adamın alıştığı yaşam şeklinden uzaklaşmasını ve yeni yaşamına uyum sağlayamamasını konu alır. Öykü, bu durumların neden olduğu bıkkınlık, bunalım ve uzaklaşmayı anlatmaktadır. Öykü karakteri, geçmişine özlem duymakta fakat bu özlemini dile getirememektedir. Bunun yerine, yeni yaşamı ile geçmişini kıyaslar. Yaptığı kıyaslamalarla daha da çıkmaza giren karakterin yaşadığı ruh hâli davranışlarına da yansımaya başlar.

Öykü, karakterin yaşadığı duyguları anlamlandırmaya çalışması ile başlar. Karakter için bu hisler alışık olmadığı duygulardır. Anlatıcı, karakterin yaşadığı hisleri şu sözlerle aktarır: “Belleğini geriye doğru tarayıp, bu uyurgezerliğin, bu sönmüş fenerliğin gerekçe avına çıkıyor. Bir ayrıntı, bir jest, bir diyalog parçası yakalasa belki

¹⁵⁴ Taner, *On İkiye*, s. 20.

tırmanıp çıkacak sislerin üstüne.”¹⁵⁵ Bu sözler, karakterin yaşadığı durumu anlamlandırmaya çalıştığını ve bunun sebebini ararken de geçmişe yönelmesi karakterin yaşadığı hislerin sebebini geçmiş ile ilgili olduğunu göstermektedir.

Karakterin zamanı algılayışı ile ruh hâli arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Karakter, kendisini kötü hissettiği anlarda yaşamın akışını fark etmez. Bu durumu anlatıcı, “Yaşamının nabzı durmuştu”¹⁵⁶ sözleriyle aktarır. Burada öznel zaman algısını görmekteyiz. “Sübjektif zaman (psikolojik zaman, algısal zaman), kişiden kişiye ve aynı kişi için farklı ruh hâllerinde değişen zamandır.”¹⁵⁷ Sübjektif zaman algısında psikolojik etkenler ve ruh hâli zamanı algılarken belirleyici olmaktadır. Ana karakterin zamanı durmuş bir şekilde algılamasında da içinde bulunduğu bıkkın ruh hâlinin etkisi bulunmaktadır. Zamanı algılayış ile zihinsel süreç arasındaki bağlantı şu sözlerle açıklanmıştır:

Nesnel bir zamandan bahsetmek demek, zamanın bizden bağımsız doğal işleyişle bağlantısını göstermek demektir. Fakat nesnel olan bir zaman gerçekliğinin dışında bir de özneye ve öznenin zihninde yer bulan, bilinçle şekillenen ve insan varlığının kazanımlarının gerçekleşmesinin imkânı olarak bir zaman algısı da felsefe dünyası içinde konuşulmaktadır. Öznel zaman dediğimiz bu gerçeklikte, zamanı bir dış unsur olarak görmenin dışında, zamanın, öznenin zihninde var olduğu gerçeği yatmaktadır.¹⁵⁸

Karakter, yaşamındaki sorunların sorumlusu olarak aynı evde yaşadığı Serap’ı görür. Serap, ana karakterin eşinin akrabasıdır ve karakter eşi öldükten sonra Serap ile yaşamaya başlamıştır. Anlatıcı, karakterin gözünde Serap’ın yerini şu şekilde belirtir: “Serap bir çerez bütün bunların içinde. Nedir ki o? Ancak, o, değer verdiği için bir şey sanılan, onun ilgisi ile biraz ışıklanan bir obje. Tabii ya obje.”¹⁵⁹ Karakterin gözünde Serap sıradan ve değersiz bir objedir. Burada, karakterin gözünden değersizliğin ifade edilmesi için obje figürünün seçildiğini görmekteyiz. Öyküde ilk göze çarpan nesne bir insanı nitelendirmek için kullanılmıştır.

¹⁵⁵ Haldun Taner, *Sancho'nun Sabah Yürüyüşü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015, s. 21.

¹⁵⁶ Haldun Taner, *Sancho'nun*, s. 23.

¹⁵⁷ Dr. Hasan Günaydın, *Zamanı Algılamak ve Yönetmek*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011, s. 122.

¹⁵⁸ Feyza Ceyhan Coştu, *İki Zaman Düşüncesi-Öznel ve Nesnel Zaman*, Ankara: Elis Yayınları, 2018, s. 92.

¹⁵⁹ Taner, *Sancho'nun*, s. 21.

Sahip olunan ve kullanılan nesnelere karakterlerin özelliklerini yansıtmaktadır. *Piliç Makinesi* öyküsünde de ana karakter ile özdeşleşen onu yansıtan nesnelere bulunmaktadır. Bunların başında ise karakterin sürekli kullandığı nesne olan “pipo” gelir. Piponun karakter için taşıdığı önem şu sözlerle belirtilmiştir: “Oysa kendi, sakın ve dengeli olmak için spor ceketini giymiş, yeşil fularını bağlamış, piposunu temizliyor. Esas olan; piposu, alışkanlıkları, hobileri, bu küçük sanılan ayrıntıları, yani hayat üslubu ile kendisi.”¹⁶⁰

Altı gün boyunca sürekli aynı davranışları yapan ve içinde bulunduğu durumdan çıkmak hiçbir şey yapmayan karakter, altıncı günün sonunda güne farklı başlamaya karar verir. Bu davranış karakterin içinde yaşadığı boşluktan kurtulmak adına attığı bir adımdır.

Bir değil, iki, üç, dört, beş değil, tam altı gündür durmuş gibiydi zaman. Her geçen saat ve gün uç uca eklenmiyor da, sanki hep aynı yere üst üste yığılıyordu. Yaşamının nabzı durmuştu. Özünü bir yerde bırakıp sadece kalıbını gezdirmişti şu altı gündür evde, sokakta, şurdaburda. Muşambanın güneşli kısmına yalın ayak basınca bir iyi gelsin. Ayağını çivi kestiğini ancak o zaman fark etti. Elleri de soğuk. Kan çekilmiş vücut uçlarından.¹⁶¹

Öyküde nesne olarak seçilen tıraş ve fırça, yenilenmek, yaşamdaki olumsuzluklardan arınmak anlamında kullanılmaktadır. Karakter, altı gün boyunca yenilenmek için tıraş olmak isteyip her seferinde bundan vazgeçmiştir. Altıncı günün sonunda ise bu isteğini gerçekleştirir. Bu hamle, karakterin yenilenmek adına attığı bir adımdır. Tıraş bıçağı ise bir anlamda zihnindeki olumsuzlukları atmaya yarayan bir araçtır.

Altı gündür bütün tıraşlara hep bu umutla girmiş, bütün tıraşlardan hep bu hüsrarla çıkmıştı. Bugün yüzünü de kesti. Bilinçaltında böyle bir istek başlangıçta vardı belki de. Kanla birlikte onu zehirleyen birini dışarı atmak. O da değilse, tıkanmış bir iç trafiği yoluna koymak sezisi.¹⁶²

Karakter yaşamını düzene koymak adına yaptığı ilk hamleden sonra bu durumu gerçekleşmesinin en önemli yolu olarak Serap’tan uzaklaşmayı görür. Bir süredir

¹⁶⁰ Taner, *Sancho'nun*, s. 20-21.

¹⁶¹ Taner, *Sancho'nun*, s. 23.

¹⁶² Taner, *Sancho'nun*, s. 23.

gitmediği sokaklara çıkararak eski yaşamını hatırlamaya başlar. O ana kadar fark etmediği detayların farkına varan karakter, çevresinde var olan her ayrıntıyı incelemeye başlar.

Sokağın serinliği hoşuna gitmişti. Derin bir nefes aldı. Hapşırıldı. Rus Konsolosluğu'nun bitişiğindeki duvarda SebahJuvalier diye bir yazı vardı. O yazı hep orada mı dururdu da görmemişti bugüne kadar, yoksa bir yapı yıkıldı da altından yeni mi çıktı?¹⁶³

Öykünün adı ile aynı olan nesne “piliç makinesi”, öyküdeki temel nesne konumundadır. Piliç makinesi, karakterin psikolojik durumunu yansıtan bir nesnedir. Yazar, karakterin yaşadığı duyguyu yansıtmaya amaçlı piliç makinesi nesnesini kullanmıştır. Piliç makinesi, karakterin yaşadığı hisleri anlaşılır kılmak amacıyla kullanılan bir nesnedir. Bu noktada, karakterin duygu ve düşüncelerinin nesnel karşılığı olarak piliç makinesinin seçildiğini görmekteyiz. Eliot'un “Hamlet and His Problems” adlı denemesinde geçen “nesnel karşılık” (*objectivecorrelative*) kavramını Engin Sezer, şu sözlerle ifade etmiştir:

Ruh hâlini [*emotion*] bir sanat biçimi olarak ifade etmenin tek yolu, bir “nesnel karşılık” bulmaktır. Başka bir deyişle, o “belirli” ruh hâlinin formülü olacak [yani onu temsil edecek] bir grup nesne, bir durum, bir olaylar zinciri; öyle ki, duyu deneyimimde [*sensory experience*] son bulması gereken dış olgular [vakıalar] verildiğinde, ruh hâli [okurun zihninde] derhal çağrıştırılsın.¹⁶⁴

Piliç makinesi, sokakta bir dükkânın vitrininde duran bir nesnedir. Tek başına ele alındığında bu nesne beslenme ihtiyacını temsil eder. Fakat karakter, kendi yaşamını nesneyle bağdaştırarak onunla etkileşim kurar. Piliç Makinesi, karakterin durmuş ve ilerlemeyen yaşamını metaforik bağlamda temsil eder. Bu makine, günlük yaşamda hareket hâlinde olan bir nesnedir. Karakterin makineyi durmuş olarak görmesi ise kendi yaşantısıyla kurduğu etkileşim sonucu oluşmaktadır. Sokaktaki diğer insanlar için işler hâlde görünen piliç makinesini karakter durmuş bir şekilde görür. Anlatıcı, piliç makinesi ile karakter arasındaki ilişkiyi ve nesneyi algılamakta karakterin ruh hâlinin nesneye yansımalarını şu sözlerle ifade eder:

¹⁶³ Taner, *Sancho'nun*, s. 24.

¹⁶⁴ Engin Sezer, “Nesnel Karşılık Üzerine I”, *Hece* 159, Edebiyatın Özerkliği II (Mart 2010): 128.

Tarlabaşı'na yürüdü. Piliç çıkararak makinenin bulunduğu dükkâna doğru. Vitrin boştu. İçeri girip sordu. “Bozuk” dediler. “Neden bozuk” diye kafa da tuttu. Tuhaf tuhaf baktılar yüzüne. Oysa o makine işlese her şeyin düzeleceğine dair bir önsezi vardı içinde.”¹⁶⁵

Doğduğu evi görmeye giden karakter, orada karşılaştığı arkadaşlarıyla eskisi gibi sohbete başlar. Öykü karakteri yaşadığı olumsuz ruh hâlinde yavaş yavaş uzaklaşarak, eski hâline dönmeye başlar. Öykünün sonunda ise karakter, kendi varlığının ve kişiliğinin yeniden farkına varır. Hayatı düzene girmeye başladığı için de karakterin gözünde piliç makinesi hareket etmeye başlamıştır.

Saat sekiz olmuştu. Onlardan ayrılıp tek başına Taksim Gezisi'ne kadar yürüdü. Yüzü belki yine asıktı. Ama elleri sıcaktı, sıpsıcak. Nabzı dolu dolu atıyordu. Ses olarak, gülme ile boşalamadığı için sevinci damarlarında, kanında daha bir yoğun oturmuştu. Mutluluğuna bir makul sebep aradı. Bulabilse, sanki bu mutluluk daha da bir dört başı mamur olacaktı. Bulamadı. Bütçe dökümü yapıldığı sırada bir şeyin içinde trik yapar gibi oluşundan başka. Üstelemedi. Eşleşse, bulsa bile buna somut bile sebep denemezdi elbette. Zaman akmaya başlamıştı. İşkembecinin önünden aşağı saptı. Piliç çıkararak makinenin durduğu dükkâna doğru yürüdü. Dükkânın kepenkleri kapanmıştı. Ama o şimdi kapalı kepenkler arkasında makinenin işlediğine emindi.¹⁶⁶

Karakterin yaşamı ile etkileşim içerisinde olan nesne, *Piliç Makinesi* öyküsünde ana karakterin duygularının yansıtıldığı nesne olarak yer almıştır. Öyküde, piliç makinesinin işlerliğiyle karakter psikolojisi bağdaştırılarak birbirleriyle ilişkilendirilmiştir. Karakter psikolojisi, nesnelere anlamlandırma onlara farklı değer yüklemeye etkindir. *Piliç Makinesi* öyküsünde de nesne, karakter ile anlam kazanmıştır. Öyküde, kendi işlevinden uzak bir şekilde karakter ile bütünleşen nesnenin yazar tarafından karakterin sahip olduğu duygu geçişlerini yansıtmakta kullandığı bir nesne olduğu görülmüştür.

9. Saat ile Bireyin *Karşılıklı* Etkileşimi

Haldun Taner'in *Karşılıklı* öyküsü, bireyin ruh hâlinin nesneye yansımalarının ve karakterin nesne ile özdeşleşmesinin bir örneğidir. Bu bağlamda, *Karşılıklı* öyküsünü

¹⁶⁵ Taner, *Sancho'nun*, s. 25.

¹⁶⁶ Taner, *Sancho'nun*, s. 31.

özne-nesne ilişkisi bağlamında *Einfuhlung* (Özdeşleyim) kuramına göre inceleyeceğiz. Öyküde, yazar kimliğiyle oluşturulan karakter ile nesne konumunda yer alan saat objesi arasında kurulan bağı ve süjenin kendi benliğini objeye aktarımını, böylelikle karakterin objeyi kendi içsel bakış açısına göre ele almasını görmekteyiz. Öyküde ana karakter (yazar), anlatıcı konumundadır ve olaylar birincil ağızdan anlatılmaktadır. Anlatıcı, olaya giriş yapmadan önce sadece kendi bildiği doğrulara inanan ve bilgiçlik taslayan insanlara karşı Shakespeare'in sözüyle atıf yaparak öyküye başlar.

Yerle gök arasında nice şeyler var ki Horatio/Senin okulda bellediklerinin düşünene bile girmez. Yakın bir dostunuzun “benbilirimci” bir ukalalığı ile mi karşılaştınız, onu yaralamadan yola getirmenin yolu, Shakespeare'in bu sözünü, işe biraz da şaka yumuşaklığı katmak için teatral bir abartı ile okumaktır.¹⁶⁷

Bu sözler, yazarın nesneyle arasında kuracağı bağı anlamlandırırken, diğer insanlarla yaşadığı farklı bakış açısına karşı söylediği sözlerdir. Çünkü yazar, nesneyle arasında kurduğu bağı somut bir açıklaması olmadığına, bu durumun kişinin ruhsal durumuyla ilgili olduğuna hatta doğüstü bağlantılarla ilişkili olduğuna inanmaktadır. Bu durumu da –yaşadığı olayı anlatmadan önce– insanların olaylara karşı bakışındaki tekdüzeliği eleştiren sözlerle ifade eder.

Düşün tarihinden soylu tanıklar getirerek şunu ispat etmek istiyorum ki, bilmediklerimiz, mantığımızla açıklayamadıklarımızın yanında bildiklerimiz, daha doğrusu bildiğimizi sandıklarımız oldukça zavallı kalıyor.¹⁶⁸

Karakterin kendi düşüncelerini ve yorumunu ifade ettiği bu girişten sonra olayın anlatıldığı bölüme geçilir. Olay, karakterin Gürcistan'a Üçüncü Dünya Yazarları Kongresi'ne gitmesi ve orada çevrilen kitabından aldığı telif parasıyla saatçiden aldığı saatle bütünleşmesi üzerine başlar. Satıcı, saatin pek çok özelliğini belirterek yazar üzerinde etki yaratır. Satıcının anlattığı işlevlerin saatte bulunduğunu görmesiyle yazar ile saat arasındaki bağı kuvvetlenir. Ana karakter, sürekli olarak saatin özelliklerini takip eder ve satıcının övdüğü kadar saatin marifeti olup olmadığını kontrol eder.

¹⁶⁷ Haldun Taner, *Yalıda Sabah*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015, s. 46.

¹⁶⁸ Taner, *Sabah*, s. 46.

Gürcü şair Abatza Villi önüme düştü. Saatçi dükkânına yürüdük. Uzun zaman incelemelerden sonra, bir kol saatini bulup çıkardı. “Bunu alın, üzerine yoktur” dedi. Saat gösterişsiz bir saatti. Meğer ne marifetleri varmış o gösterişsiz saatin. Bir kere otomatikmiş, sonra alarm zili varmış, sonra katiyen su geçirmezmiş, Sibiryâ’nın -40 soğuşunda olduğu gibi, ekvatorun cehennem sıcağında da aynı dakiklikle işlediği sınanmış. Daha ne olsun. Eski saatimi çıkarıp cebime koydum. Yenisini onlar özenle bileğime geçirdiler.¹⁶⁹

Saatın en önemli özelliğinin her nerede olursa olsun su geçirmemesi olduğunu belirterek yazarı saati alması konusunda ikna eden satıcının söylediği sözler, yazarın aklına takılmaktadır. Bu sebeple sürekli olarak saatin su geçirip geçirmediğini kontrol etmeye başlar. “Saati bileğime geçirdim. İnadına suyun altına altına tuttum. Aslan, bana mısın demiyor. Otelin hesabını öderken gözü saatime ilişen müdürün bakışları saygılı bir ifade aldı. Anlaşılan bu saat buranın Cartier’i, Rollex’i gibi bir şey.”¹⁷⁰

Yazar, saati koluna taktığı andan itibaren saat ile özdeşleşmeye başlamış ve vaktinin çoğunu nesneye ayırmıştır. Fakat nesnenin yazar üzerindeki en önemli etkisi yazarın kişiliğini ve günlük yaşayışını etkilemeye başlamasıdır. Bu durum bize nesnenin insan psikoloji üzerindeki etkisini göstermektedir. Alınan bir nesneye gösterilen fazla ilgi, kişinin karakterini ve yaşamını doğrudan etkilemektedir. Yazar, nesne ile arasında oluşturduğu bu etkileşimi şu sözlerle ifade etmiştir:

Gün geçtikçe birbirimize daha alıştık. Saat benim bir parçam olmuştu. Onu koluma taktığımdan beri kişiliğim değişmişti. Zili beni dakik, muntazam, kararlı ve prensiplerine bağlı bir insan yağmıştı. Zaman savurganlığımdan da bu sayede uzaklaşıyordum. Hatta inanır mısınız, damdan düşer gibi hesaplamasız eski davranışlarım yavaş yavaş kaybolmuş yerini her hareketime sinen bir zamanlama kaygısı almıştı.¹⁷¹

Saat ile kurulan bağ, yazarın kişiliğine ve karakterine olumlu yansımalar da sağlamıştır. Saatın dayanıklılığını insanın dayanıklılığı ile bağdaştıran karakter, saati koluna taktığı an daha güçlü hissetmeye başlar. Bu durum öznenin nesne ile özdeşleşmesi sonucu, nesnenin özneye mutluluk hissi uyandırdığını ve psikolojik boyutta nesnenin özneyi etkilediğini göstermektedir. Özne ile nesne arasında görülen bu

¹⁶⁹ Taner, *Sabah*, s. 47.

¹⁷⁰ Taner, *Sabah*, s. 48.

¹⁷¹ Taner, *Sabah*, s. 50

ilişkiyi özdeşleyim kuramıyla ilişkilendirmekteyiz. Özdeşleyim kuramında öncelikli olan süjenin dışında bir objenin varlığı ve bu objenin süje ile bir bağlantısının bulunmamasıdır.

Gündelik yaşam içinde, bizi çevreleyen nesnelere ilgi içine gireriz. Bu ilgi kimi zaman özel türden bir duygu ilgisi niteliği elde eder. Böyle bir duygu ilgisi içinde nesnelere ile aramızda duygusallığa dayalı, nesnelere bir özdeş olma süreci doğar.¹⁷²

Nesnelerle kurulan ilişkiler sonucunda, nesnelere yanımızda bulduğumuzda mutluluk hissinin doğduğu, uzak kaldığımızda ise üzüntü duyduğumuz görülmektedir. Bu durum, nesneyle özne arasındaki etkileşimin doğrudan etkilerini göstermektedir. Yazar, saat ile arasında kurduğu bütünleşmeyi bir üst boyuta taşır ve bu durumu nesne ile “iyice benzeşmiştik, övür olmuştuk” diyerek, şu sözlerle ifade eder:

Dahası var. Onun sağlamlığı ve su geçirmezliği yaratılıştan ürkekliğime adeta doping yapmıştı. Artık daha bir kendimden emin ve gözü pek insan kesilmiştim...Hâsılı iyice benzeşmiştik, övür olmuştuk. Dehşetli bir uyum sağlamıştır. Ben ondan memnundum, o da sanırım benden şikâyetçi değildi.¹⁷³

Yazarın saatin dayanıklılığına olan güvenine ve saatin su geçirebileceğine ihtimal vermemesine rağmen saatin bir gün durması üzerine telaşa kapılır. Saati saatçiye gösteren yazar hiç beklemediği tepkiyle karşılaşır. Saatin su geçirebilen bir saat olduğunu söyleyen adama karşılık, yazar bu durumu inkâr eder ve bir insanı savunur gibi kolundaki saati savunmaya başlar. “Doktorun ciddi bakışlarından işkillenen hastayı biraz rahatlatmak ihtiyacı duyan bir yakını gibi “Saatte, zemberekte, zilde bozukluk yok” diye atıldım. “Sadece biraz buğulanıyor, o kadar.”¹⁷⁴ Saat ustasının saati suya sokmaması konusunda uyarısı üzerine yazar bu durumu dikkate alır ve saati suya sokmamayı dener. Fakat hem alışkanlıklarından ötürü hem de saat ile kurduğu bağdan dolayı saati kolundan çıkarmayı, bir insana yapılan haksızlık gibi görür. Karakter, saati ile o kadar özdeşleşmiş ve onun sağlamlığına inanmıştır ki, saatin onu yanıltabileceğine inanmaz. “Ertesi sabahtan duşa giriyordum, ustanın uyarısı geldi aklıma. Bende bir

¹⁷² İsmail Tunali, *Felsefenin Işığında Modern Resim*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996, s. 40.

¹⁷³ Taner, *Sabah*, s. 50.

¹⁷⁴ Taner, *Sabah*, s. 51.

ürküntü. Neme lazım çıkarayım şunu dedim. Sonra kendimden, galiba biraz da saatten utandum, saati çıkarmadım.”¹⁷⁵

Bir defa bozulduktan sonra tamir edilen saat tekrar bozulunca yazar, apar topar yine saat ustasının yanına gider. Saat ustası ise bu sefer saatin tekrar çalışmayacağını söyler. Bunu söylerken saat yazarın elinde değil, saatçinin elindedir. Ta ki yazar, saati geri aldığı anda saat çalışmaya başlar. Bunun üzerine, saatin kendisi ile bir bütün olduğunu ve onu bileğinden çıkardığı için bozulduğu düşüncesine inanmaya başlar. “Saati aldım, bileğime geçirdim. İşte o anda bir mucize oldu. İşlemeye başlamaz mı?”¹⁷⁶

Eve geldim, baktım ki işliyor. Anlaşıldı, dedim. Çıkarmaya gelmiyor, kolumda olunca pekâlâ işliyor. Ama kuruntum uzun sürmedi. İşleye dura beri biraz umutlandırdıktan sonra büsbütün durdu, işlememecesine... Ne kola takış çıkarış ne ısıtıp hohlayış ne sağa sola sallayış... Bu yazgıyı bir türlü kendime, daha doğrusu saatime, yediremiyordum.

Saatin bozulabileceğine ve su geçirebileceğine her ne kadar ihtimal vermese de bir süre sonra bu durumu kabullenen yazar için saatten vazgeçmesi, bir insandan vazgeçmesi kadar üzüntü uyandırır. Saatin su geçirebilen bir saat olmasına rağmen yıllarca neden su geçirmediğini sorgulamaya başlayarak bir neden bulma arayışına girer. Bu durumun cevabını ise yine saatle kurduğu ilişki üzerinden yanıtlar. Yazar, saatle o kadar bağ kurmuştur ki saatin su geçirmediği zamanların kendisini iyi hissettiği zamanlara denk geldiğini, su geçirdiği zamanların ise üzgün olduğu anlar olduğunu düşünür ve bu durumu şu sözleriyle ifade eder:

“Böyle olduğu halde bunca yıldır sular, soğuklar içinde bozulmayışını nasıl izah edeceksin?” dersiniz, ben bunu onun su geçirmezliğine toz kondurmadığım zamanki yüksek moralime veriyorum. Ne vakit ki moralim bozuldu, saatimin de morali bozuldu.¹⁷⁷

Yazar, nesnelerin insanlar ile etkileşim halinde olduğuna inanır. Hatta bu etkileşim içerisinde en güçlü nesnenin saatler olduğunu düşünür. Saatlerin işleyişini kişilerin psikolojik hâlleriyle bütünleştirir. Saatlere canlılık ve ruhu olan bir işlev

¹⁷⁵ Taner, *Sabah*, s. 51.

¹⁷⁶ Taner, *Sabah*, s. 54

¹⁷⁷ Taner, *Sabah*, s. 57.

yükler. Bu sebeple kolundaki saat su da geçirirse ondan vazgeçmeyi, kendisine ait bir parçadan vazgeçme olarak görmektedir.

Ben, insandan insana, insandan bitkiye ve objelere geçen elektromanyetik bir akışımın varlığına inananlardanım. Kaldı ki, saatler çamaşırlara da benzemez. Saatlere büsbütün cansız denebilir mi? Onların ezoterik bir varlıkları vardır neredeyse... Ondan size, hele daha çok, sizden ona, al takke ver külah karşılıklı bir elektromanyetik akışım geçer. Ustanın dükkânında bir durup bir işlediği gün çaktı bu fikir kafamda. Onun elini beğenmiyor, benim bileğime geçince işliyordu. Sonra büyük dayımın öldüğü dakikada duran kol saati geldi aklıma. Ne bir dakika önce ne bir dakika sonra. Tarayın lütfen belleğinizi. Buna benzer vakalar duymamış olamazsınız. Binde bir de olsa, herkesin binde birini toplasanız, ortaya küçümsenmeyecek bir sayı çıkar ki, bunları pek rastlantıya bağlayamazsınız. Sahibi ile bunca özdeşleşen, bütünleşen, yazgı birliği yapan saatler henüz kurumsallaşmamış bir bilimsel gerçeğin ilk ve küçük öncülleri sayılamazlar mı?¹⁷⁸

Bu soru bir bakıma da günlük yaşamda cansız varlıklara yüklenen anlamların ve nesneyi kullanan kişi ile nesne arasında oluşan bağın nesneyi algılayıştaki önemini de göstermektedir. Günlük hayatta kullandığımız en sıradan nesne bile bir insan için önemli bir boyut taşıyabilmektedir. Bu durum tamamıyla kişinin yaşamı ve psikolojisiyle ilişkilendirilmektedir. Haldun Taner, *Karşılıklı* öyküsünde öykünün adından da yola çıkarak insanın nesne ile olan karşılıklı etkileşimini göstermiştir. Öykünün sonunda “Her şey karşılıklı. Neye ya da kime ne verirseniz onu alıyorsunuz. Başkalarından bize gelen sevgiyi çoğu zaman bizden onlara akan sevginin geri yansımaları oluşturmuyor mu dersiniz?”¹⁷⁹ sözleriyle yazar, saat üzerinden insanlar arasındaki iletişime de vurgu yapmaktadır. Sürekli iletişim hâlinde bulunduğumuz toplumda, insanlar birbirlerinin tepkilerine bağlı olarak karşı tepki vermektedir. Haldun Taner, özne ile nesne arasındaki etkileşim üzerine kurguladığı öyküsüne dolaylı yoldan da toplumdaki insanların iletişim sürecini göstererek bu duruma da vurgu yapmıştır.

¹⁷⁸ Taner, *Sabah*, s. 57.

¹⁷⁹ Taner, *Sabah*, s. 58.

10. Toplumsal Gerçekliğin Yansıtıcısı Olan Nesne: *Dürbün*

Yaşam boyunca insanların çoğu gördüklerine kayıtsız kalmakta ya da duyduklarını önemsememektedir. *Dürbün* öyküsü bu kayıtsızlığa karşı duran bir ana karakter etrafında kurgulanan olaylardan oluşur. Haldun Taner, diğer öykülerinde olduğu gibi *Dürbün* öyküsünde de ironik anlatım tarzıyla toplumda oluşan olaylara karşı duyarsızlaşan insanları eleştirmiştir. Öykü ilk olarak anlatıcının, insanların görme, işitme ve koklama duyularını geliştirmemelerine karşı oluşturduğu eleştirilerle başlar. Anlatıcı, ana konuya geçmeden önce insanların duyularını yeterince kullanamadığını ve bu sebeple çevresinde olup bitenlere karşı ilgisiz kaldığını belirtir. Bu durumu, insanlar ile hayvanlar arasında kıyaslama yaparak öykü içerisinde somutlaştırılır:

Çoğu hayvanların kulağı insaninkinden delik. İnsanoğlunun işitme gücü saniyede üç bin titreşimden ötesine eremez. Kaldı ki, işine gelmeyince başucunda top atılsa duymuyor. Tazının burnu iki kilometre ötedeki bildircinin kokusunu duyabilir. İnsanoğlunun koku alma duyusu, oldum olasıya güdüktü ya, hele şimdi para kokusundan gayrısını alamıyor. Dört yanımızda bütün ayrıntıları ile net olarak görebildiğimiz şeylerin sınırı elli metre kuturlu bir çevreyi aşmaz. Duyularımızın bu züğürtlüğüne karşılık kafamız imdada yetişmese hapı yuttuğumuzun resmidir.¹⁸⁰

Haldun Taner'in *Dürbün* öyküsünde, insan yaşamı için yararlı bir nesne olan dürbünün, karakterin yaşamında etken konumda yer alan bir nesne hâlinde olduğu görülmektedir. Dürbün, öykü içerisinde kendi işlevinden uzaklaşarak bir bakıma insanların gizledikleri gerçekleri ortaya çıkaran bir nesne konumuna geçmiştir. Anlatıcı, öykünün girişinde insanlar için faydalı olan nesnelere belirtir. Bunlar arasında telefon, mikroskop ve radyo bulunmaktadır. Fakat buluşlar içerisinde en önemlisinin büyüteç ve dürbün olduğunu düşünür. Anlatıcı öncelikle dürbünün genel işlevlerini belirtir. Dürbünün insan hayatı için önemini vurgular ve insanlar için faydalı bir nesne hâlinde bulunduğunu şu sözlerle ifade eder:

Ben öyle sanıyorum ki, insanoğlunun bu alanda en büyük buluşu, kısa dalgadan da önce büyüteçtir. Büyüteç teleskopa girdi, bize

¹⁸⁰ Taner, *Sancho'nun*, s. 32.

küçüklüğümüzü; mikroskoba girdi, büyüklüğümüzü öğretti. Bu iki aşırılığı bırakıp ikisinin ortasını alalım. Dürbün olmasa Kristof Kolomb Amerika'yı, Amiral Byrd Güney Kutbu'nu keşfedebilir miydi?¹⁸¹

Dürbünün faydalı bir nesne olarak insanlık için sağladığı yararları anlatan anlatıcı, öykü karakteri için bu durumun faydadan ziyade bir tutku, karakterin yaşamının temeline oturan bir nesne olduğunu belirtir. “Dürbün olmasaydı, şu olmazdı, bu olmazdı ya, her şeyden önemlisi, 'Hicabi Bey'in emeklilik yılları bu rütbe renkli, bu derece canlı ve manalı geçmezdi.¹⁸² Anlatıcı, ana karakteri "Hazret" ismiyle nitelendirerek, onun dürbünün gerçek işlevlerinden bile habersiz olduğunu, dürbünü insanları ve etrafı izlemek hatta izlediklerini etrafındakilere dile getirmek amacıyla kullandığını ifade eder.

Hicabi Bey'in de insana ilk bakışta, sırf bir çift masmavi göz görünüşü bundan. Sanki bütün öbür azaları o iki patlak gözün lehine söz birliği edip kavruk kalmaya katlanmışlar. Hazret yalnız seyretse iyi. Hayır. Önce dürbünün, sonra da o iki iri mavi objektifin süzgecinden geçen manzaralar, eski model körüklü bir fotoğraf makinesi büyüklüğündeki o kavun biçimi kafada cama geçer, evrilip çevrilip banyo edilir, sonra da laf olarak ağız çekmecesinden dışarı çıkar.¹⁸³

Öykü karakteri, emeklilik zamanlarına gelmiş ve günlerini dürbünle etrafı seyrederek geçirmeye başlamıştır. Dürbün, karakterin yaşamında en önemli yer edinen nesnelere biri olmuştur. Üç adet dürbüne sahip olan karakter, bunların her birini birbirinden farklı bir görüş açısıyla etrafı izlemek için kullanır. Dürbünlerin her birinin birbirinden farklı olan işlevleri vardır. Karakter, birbirinden farklı nitelikler taşıyan dürbünleri kullanırken farklı bir kimliğe bürünür. Bu durum, nesnenin karakterin kişiliği üzerindeki etkisini ve nesne ile karakterin özdeşleştiğini göstermektedir.

Sarp bir kale burcunu andıran dört yana nazır yukarı kat odasından uzun boru dürbünü ile ufukları gözlerken Hicabi Bey, Andrea Dorya zamanından kalma ihtiyar bir korsandır. Carl Zeiss orta mesafe dürbünü işe askeri manevralar için çağrılmış, harekâtı takip eden, birazdan yabancı ataşemiliterler önünde toy komutanlara hatalarını dobra dobra söyleyecek, mert bir emekli generaldir. Opera dürbünü eline alınca,

¹⁸¹ Taner, *Sancho'nun*, s. 32.

¹⁸² Taner, *Sancho'nun*, s. 32

¹⁸³ Taner, *Sancho'nun*, s. 34-35.

Metropolitain'de Tosca seyreden, güç beğenir bir baron eskisine benzer.¹⁸⁴

Hicabi Bey'in, nesneye yüklediği anlam, nesnenin kullanım işlevinden uzaktır. Dürbünün yararlı bir amaçla kullanılmasının yanı sıra Hicabi Bey, çevresindeki insanların gizli yaptığı işleri izleme ve bunları açığa çıkarma amacıyla dürbünü kullanır. Bu durum da nesnenin işlevinden uzaklaştığını karakter gözünden farklı bir anlam çerçevesine büründüğünü gösterir. Gün içerisinde sürekli dürbünüyle etrafı seyrederek yaşamını sürdüren Hicabi Bey'in bu alışkanlığı etrafındakileri rahatsız etmeye başlar.

Uzaktan yorulan gözleri biraz da yakınlarda dinlerdirmeli. Carl Zeiss'i bırakıp opera dürbününü alır, sağ ve sol elinin serçe parmakları kibar kibar havada, komşu bahçeleri gözlemeye başlar: "Rezan yine pokere oturmuş. Hani yemin etti idi Hidayet'e... Tavuk götü tövbe tutmaz, derler. Rasih Bey söz dinletecek adam değil zaten. Sapı siliğin biri. Oğlan desen bir göyna. Bir enişteleri var akıllı, gerisini şalgam diye bostana ek."¹⁸⁵

Hicabi Bey'in etrafındaki insanlar hakkındaki bu sözleri, bir süre sonra çevresindekileri doğrudan etkilemeye başlar. Bu alışkanlık, karakterin hem kişiliğini hem de yaşam şeklini doğrudan etkilemeye başlamıştır. Hicabi Bey'in dürbünü kullanarak etrafta olup bitenleri görmesine karşılık insanların bu gerçekleri inkâr etmesi ve gizli olarak birtakım işler yapması toplum içerisindeki olumsuz durumları da yansıtmaktadır. Dürbün, öykü içerisinde gerçeklerin yansıtıcısı konumundadır. Öyküde birbirini aldatan, yalan söyleyen, gerçekleri inkâr eden insanlara karşı bir karakter ve gerçekleri göstermesi için de bir dürbün nesnesi seçilmiştir. Karakter, tüm gerçeklikleri yansıtan nesneyle özdeşleşerek sorunları gözler önüne serme vasfı yüklenen kişi haline gelmiştir. Fakat tüm gerçekliklere rağmen insanlar gizli iş yapmaya devam eder. Hicabi Bey, dürbünü sayesinde bir kadının nişanlısını aldattığına şahit olur. Bu durumu söylemesine rağmen kadın gerçekleri inkâr etmeyi tercih eder: "Vallahi yalan. Bırak şu manasız kuruntuları kuzum. Bak ne iyi idik kaç gündür. Bizim aramızı bozmak isteyen biri var, kim? Ölümü öp söylemezsen."¹⁸⁶Hicabi Bey, çevresinde olup bitenlerin hemen hemen hepsini görmektedir. İnsanların ise bu durumların çoğundan haberi yoktur.

¹⁸⁴ Taner, *Sancho'nun*, s. 34.

¹⁸⁵ Taner, *Sancho'nun*, s. 35.

¹⁸⁶ Taner, *Sancho'nun*, s. 37.

İnsanlar yaşanan olaylardan sonra Hicabi Bey'in kendilerini izlediklerini bilerek ondan uzak yerlere kaçmayı denerler. Ne kadar uzağa gitseler de Hicabi Bey'in uzağı ya da yakını gösteren birbirinden farklı dürbünleri sayesinde gerçeklerden kaçamazlar. Anlatıcı bu durumu ironik bir dille şu şekilde ifade etmiştir:

Modalılar, Kalamışlılar, Kadıköylüler! Ayağınızı denk alın. Bilmiyor, biliniyor; görmüyor, görülüyorsunuz. Kendinize bakıldığını bildiğiniz zaman kasılıp, numara yapıyor, bunu belki herkese de yutturuyorsunuz ama tek kaldıkta, kendinizi görülmedik sandıkta, içyüzünüzü bir tek kişiden saklayamıyorsunuz.¹⁸⁷

Öyküde ana nesne olan dürbün, insanların gerçekleri birbirlerinden saklamalarına karşın yazarın gerçekleri göstermek amacıyla seçtiği bir nesne olarak karşımıza çıkmıştır. Yazar, *Dürbün* öyküsünde yansıttığı karakter ile benzer özellik taşıyan bir karakteri de *Ayıışığında* “Çalışkur” adlı öyküsünde yansıtmıştır. Bu öyküdeki karakteri öyküden aldığımız kısa bir alıntı ile aktarabiliriz: “Erdal’ın büyükbabası bile hadiseyi duymuştu. Dürbününü şimdi karşı apartmanlardan bu yana çevirmiş, bakıyor.”¹⁸⁸ Her iki öyküde de etrafını izlemeyi alışkanlık hâline getiren, dürbünü ile özdeşleşen aynı yaşlarda karakterler bulunmaktadır. Buna bağlı olarak iki öyküde de dürbünün kullanım amacı, gerçekleri yansıtmak ve insanların gizli alanlarda yaptığı davranışlarla toplum içerisindeki davranışlarının uyumsuzluğunu okuyucuya göstermektir. Öyküde nesne-insan ilişkisi bağlamında dürbün, ana karakter ile özdeşleşmiş, onun yaşamında birincil konumda yer alan bir nesne durumuna gelmiştir. Öykünün isminin seçimiyle ve öyküdeki ana nesnenin dürbün oluşuyla Haldun Taner’in vermek istediği mesaj doğrudan öykünün kurgusuyla aynıdır. Toplum içerisinde gizlenen gerçeklerin ve bu gerçekleri inkâr etmeyi alışkanlık hâline getiren insanların davranışları yazarın anlatımıyla ve seçtiği nesneyle öyküye yansıtılmıştır.

¹⁸⁷ Taner, *Sancho'nun*, s. 39.

¹⁸⁸ Haldun Taner, *Ayıışığında* “Çalışkur”, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015, s. 26.

SONUÇ

Haldun Taner, toplumda gördüğü sorunları ve çeşitli insan hâllerini yansıttığı öykülerinde okura mesajını dolaylı yoldan iletmiştir. Öykü içerisinde kurgulanan her olay toplumda var olan bir soruna ışık tutmaktadır. Bu sorunların, ağırlıklı olarak ekonomik yapıdan kaynaklanan sınıf ayrımları, eşitsizlik ve yozlaşma olduğu görülmüştür. Bireysel sorunların temel alındığı çeşitli insan hâlleri de öykülerde kurgulanmıştır. Hem bireyin toplumu etkilediği hem de toplumun bireyi etkilediği örneklere rastladığımız öykülerde temel olan, okuyucuda farkındalık yaratmaktır.

Öykülerde birbirinden farklı insan tiplerinin varlığı görülmüştür. Yazar, toplumsal yapıyı gerçekçi bir biçimde öykü karakterlerine aktararak yansıtmıştır. Öykü karakterleri toplum içerisinde sıkça rastlanabilecek kişiler, olaylar ise toplumda var olan sorunlardır. Yazar, öykü karakterlerine verdiği isimlerle öykünün gerçekliğini arttırmıştır. Tezde, karakter analizi yaparken yazarın oluşturduğu gerçekçilik boyutundan da faydalanılmıştır. Fakat tezin asıl amacı, karakter analizini öykülerde yer alan nesnelere ilişkilendirerek açıklamaktır. Bu sebeple, karakter analizi yaparken öncelikle karakterlerin etkileşim hâlinde oldukları nesnelere belirlenmiş ve bu nesnelere karakterler üzerinde etkilerinin neler olduğu analiz edilmiştir.

Karakter-nesne incelemesinde, karakterlerin nesneyle kurduğu etkileşim sonucunda belirgin olan etkenler birinci bölümde kategorize edilmiştir. Bu etkenler içerisinde belirli kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramlar, “meta fetişizmi”, “narsisizm”, “cinsel fetişizm” ve “özdeşleşim” kavramlarıdır.

Tezin ikinci bölümünde, Haldun Taner’in belirlediğimiz öykülerinde yer alan karakterlerle nesnelere arasındaki ilişki birinci bölümde açıkladığımız kavramlar üzerinden incelenmiştir. Taner, gözlem yeteneğiyle çevresinde gördüğü durumları öykülerine yansıtırken, sorunlara yol açan en önemli etkenin maddiyata olan düşkünlük olduğunu pek çok öyküsünde vurgulamıştır. Öykülerin belirli bir kısmında iktisadî boyut taşıyan nesnelere varlığı görülmüştür. Bu nesnelere, karakterlerle doğrudan ilişkili olup pek çok konuda onları etkilemiştir. Belirlediğimiz öykülerde özellikle karakterler açısından statü gösteren nesnelere olan ilginin yoğun biçimde işlendiği görülmüştür.

Meta fetişizminin etkisiyle nesnelere yüklenen anlama örnek oluşturan öykülerin ilki *Artırma* öyküsü olmuştur. Mekân olarak seçilen açık artırma, metaforik bağlamda

“yaşamı” temsil etmiştir. Karakterin açık artırmalara gidip istediklerini alamamasına rağmen diğer insanların alması ise yaşam içerisindeki eşitsizliği göstermiştir. Açık artırmalarda satılan her nesne, toplumdaki alım gücünü gösteren, kişilerin maddi düzeylerini ortaya koyan nesne konumundadır. Bu nesnelere sahip olmak aynı zamanda statü göstergesi olarak görülmüştür. Ana karakter, toplumdaki ekonomik düzeyi düşük kişilerin temsili olarak karşımıza çıkmıştır. Yazar, *Artırma* öyküsünde, artırmalarda satılan nesnelere karakterler arasında kurduğu bağ ile toplumdaki eşitsizliği ve meta tutkusunun bireye yansımalarını aktarmıştır.

Kooperatif öyküsü, Taner’in toplumdaki yozlaşmayı başarılı bir şekilde ele aldığı öykülerinden biridir. Yozlaşmaya neden olan etkenler, insanların lüks nesnelere olan tutkusu ve bu nesnelere sahip olabilmek için var olan değerlerinden uzaklaşması olarak görülmüştür. *Kooperatif* öyküsünde karakterler üzerinde etkili olan nesnelere başında lüks evler, arabalar ve giysiler bulunmaktadır. Bu nesnelere, aynı zamanda statü göstergesi olan nesnelere. Öykü içerisinde yer alan karakterlerin lüks nesnelere sahip olma arzusuyla birbirleriyle yarıştığı ve bu yüzden de birbirlerine yabancılaştığı görülmüştür.

Şehirleşme arzusu ve doğaya müdahalenin, doğadaki canlılara yansımaları üzerine kurulu olan *Bir Kavak ve İnsanlar* öyküsünde, doğaya müdahale eden insan tipi ve bu müdahalenin karşısında duran bir karakter görülmüştür. Öyküde, yaşlı adam kavak ağacıyla özdeşleşmiş ve kavak ağacı kişileştirilerek yaşlı adamı temsil etmiştir. Öykü içerisinde kişileştirilen nesne (canlılar) arasında kavak ağacının yanı sıra doğadaki diğer canlıların da olduğu görülür. Bu canlılar, yaşanan olaylar karşısında bir kişi gibi tepkiler vererek olaya karşı çıkmıştır. Öykü, yaşanan olaylara insanların tanık olup sessiz kalmasına karşı gösterilen bir eleştiri niteliğindedir. Yazar, bu sessizliği “İbibik kuşu” figürü üzerinden “yol gösterici” özelliğiyle yansıtmıştır. Öyküde, kavak ağacının kesilip yerine fabrika yapılmak istenmesi meta fetişizminin göstergesidir. Fabrika, meta tutkusunun önemli bir simgesi, kavak ağacı ise meta fetişizmine karşı oluşturulan bir nesne konumundadır.

Öykü analizi yaparken karakterlerin bastırılmış cinsel dürtülerini aktardığı fetiş nesnelere rastlanmıştır. Birey, fetiş nesnesi olarak vücudun cinsel haz uyandıran kısımlarından uzaklaşarak, doğrudan cinsellik barındırmayan uzuvlara ya da eşyalara yönelmiştir. Öyküler incelendiğinde karakterlerin fetiş nesnesi olarak gördüğü uzuvlar

genellikle eller ve ayaklar olmuştur. Bu bağlamda iki öykü tespit edilmiştir. *Eller* öyküsü, yazarın doğrudan fetişizmi vurguladığı bir öykü olmuştur. Öykünün adından da anlaşılacağı üzere ana karakterde el fetişizmi mevcuttur. Karakterin ellere olan ilgisi, vapurda gördüğü kadının eldivenini alarak onunla yaşamasına neden olmuştur. Eldiven öyküde metonimik bağlamda kadını temsil eden bir nesnedir. Karakter eldivenle kurduğu ilişkide dolaylı yoldan eldivenin sahibiyle ilgi kurmuştur. Taner, *Eller* öyküsünde eldiven ve el figürü üzerinden cinsel dürtülerin karakterin yaşamına olan etkisini ve bu etkinin karakteri yaşamından nasıl uzaklaştırdığını göstermiştir.

Karakterin nesneye yüklediği cinsel anlam düzeyinde ele aldığımız bir diğer öykü *Ayak* öyküsüdür. Haldun Taner, bu öyküde yalnızca cinselliği vurgulamamış, bir nesne olan ayak figürü üzerinden toplumdaki sorunlara da ışık tutmuştur. Bu sorunlar, kayıp bir ayağın bulunmasıyla gelişen olaylar üzerinden gösterilmiştir. Ayağın, birbirinden farklı konumda yer alan insanlar tarafından farklı şekillerde ele alındığı görülmüştür. Kesik ayak, sahibi için yaşamının devamında büyük eksikliklere neden olabilecek ve aynı zamanda cinsel yetisini kaybettiği inancına neden olan bir uzuvken, işini yapan savcı, polis ve başhekim için bir olay içerisinde mevcut olan hissizce yaklaştıkları nesne, çocuklar için ise oyuncak konumundadır. Yazar, bu öyküde bir mahallede yaşayan insanların tablosunu çizerken, ufak bir alanda yaşayan insanların bile birbirinden ne denli farklı olabileceğini ve bu farklılıkların nesne algısındaki etkisini göstermiştir.

Karakter-nesne analizi yaptığımızda karşımıza çıkan bir diğer kavram narsisizm olmuştur. *Heykel* öyküsü, kendisine karşı ilgisi fazla olan, sürekli kendisini öven ve kendisini diğer insanlardan üstün gören karakterin heykelini diktirme isteği üzerine kuruludur. Karakter, sürekli “ben” sözcüğünü kullanarak narsistik bir birey olduğunu göstermiş ve üstün olduğunu düşündüğü özelliklerini etrafa karşı dile getirmiştir. Karakterin kendisine karşı olan bu ilgisinin yansıması olarak seçtiği nesne ise heykel olmuştur. Yazar, karakterle ilgi kurduğu nesne olan heykel üzerinden dolaylı yoldan mesaj vermiş ve beğenilme arzusunun, kişinin kendisine olan aşırı ilginin oluşturduğu olumsuz durumu gözler önüne sermiştir.

Metaforik bağlamda yaşamı temsil eden saatler üzerine kurulu olan *On İkiye Bir Var* öyküsü, zamanın farkındalığının önemini vurgulayan bir öykü olmuştur. Saat nesnesi üzerinden yaşamın akışı ele alınmış ve kendisini bu farkındalığa kaptıran

bireyin yaşadığı gelgit gösterilmiştir. Evinin her yerini saatlerle dolduran karakter üzerinde nesnenin hâkimiyeti tüm yaşamına etki edecek boyuta ulaşmıştır. Yazar, *On İkiye Bir Var* adlı öyküsünde insanların zamanı önemsemeden yaşamlarını devam etmelerine karşın oluşturduğu karakterini, saatlerle kurduğu bağ yoluyla belirtmiştir. Saat bir nesne olmanın ötesinde karakterin ayrılmaz bir parçası ve zamanın farkındalığının bir simgesi olmuştur.

Piliç Makinesi öyküsü incelendiğinde nesnenin(Piliç makinesinin) karakterin yaşamını ve psikolojisini temsil ettiği görülmüştür. Öykü karakterinin psikolojisi ve yaşamının akışıyla ilişkilenen nesne, karakterin durgun, tekdüze geçen yaşamında ve olumsuz ruh hâlinde hareket etmeyen bir nesne konumundadır. Bu bağlamda incelediğimizde yazar tarafından, karakterin duygularını ve düşüncelerini yansıtan nesnel karşılık olarak piliç makinesi seçildiği görülmüştür. Öykünün sonunda karakterin kendini iyi hissetmesi ve yaşadığı olumlu psikolojik ruh hâli nesneye yansımış ve karakter piliç makinesini hareket eder bir şekilde görmüştür. Bu durum, öykü içerisinde yer alan nesnenin karakterle özdeşleştiğini ve yazarın karakterin psikolojisini yansıtırken somut bir nesne seçmesiyle karakterin hislerini daha ayrıntılı bir şekilde yansıttığını göstermiştir.

Karakter-nesne özdeşleşmesinin görüldüğü bir diğer öykü ise *Karşılıklı* öyküsüdür. Bir yazarın başından geçen olayın anlatıldığı öyküde, satın alınan saatin bireyin tüm yaşamını etkisi altına alması konu edinir. Ana karakter, ruhsal hislerini doğrudan nesneye aktarmış ve nesne ile bütünleşmiştir. Psikolojik boyutta iyi hissetmediği anlarda saatin durduğunu düşünmesi, karakterin nesneye yüklediği anlamın üst boyutta olduğunu göstermiştir. Karakter, saatin çalışmasını saate olan güveniyle bağdaştırarak bir bakıma da saate canlılık yüklemiştir. Öyküde, karakterin taşıdığı saatin, karakterin kişiliği üzerinde etkisi olduğu ve karakter ile özdeşleştiği görülmüştür.

Nesnelerin karakterler için ayrılmaz bir parça olduğunun göstergesi olan *Dürbün* öyküsü, karakterin tüm yaşamına ve çevresiyle olan ilişkilerine etki eden nesne üzerinden kurgulanmıştır. Karakter için dürbün ayrılmaz bir parça olmuş ve karakterin tüm yaşamını etkilemiştir. *Dürbün* öyküsünde Haldun Taner, toplumdaki aksaklıkları, gizli yapılan işleri ve saklanan gerçekleri yansıtmaya açısından “dürbün” nesnesini

seçmiş ve insanların gerçekleri saklamaları noktasında gerçekleri ortaya çıkaran bir karakter oluşturarak ironik bir dille bu durumu eleştirmiştir.

Sonuç olarak bu tezde Haldun Taner'in öyküleri içerisinde karakter-nesne ilişkisinin ön planda olduğu öyküler incelenerek bir analiz yapılmıştır. Nesnelerin kimi öykülerde doğrudan kimi öykülerde ise dolaylı yollarla karakterler üzerinde etkili olduğu, bu etkilerin bir kısmının bireyden bir kısmının ise toplumsal sorunlardan kaynaklandığı görülmüştür. Yaptığımız incelemeyle öykülerde yer alan nesnelerin öykü içerisinde yalnızca bir nesne olarak var olmadığı, her bir nesnenin öykü kurgusuna destekçi olduğu ve kahramanlarla çok yönlü ilişkiler içinde bulunarak çeşitli sorunların yansıtıcısı oldukları görülmüştür.

KAYNAKLAR

- Aslan, Vedat Ulvi. "Toplumsalın Yitik Öznesi ya da Metanın Fetiş Karakteri." *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 23 (2017): 164.
- Bewes, Timothy. *Şeyleşme: Geç Kapitalizmde Endişe*. Çev. Deniz Soysal. İstanbul: Metis Yayınları, 2008.
- Bilgin, Nuri. *Eşya ve İnsan*. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1991.
- Bottomore, Ton. *Marksist Düşünce Sözlüğü*. Çev. Mete Tunçay. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000.
- Coştu, Feyza Ceyhan. *İki Zaman Düşüncesi-Öznel ve Nesnel Zaman*. Ankara: Elis Yayınları, 2018.
- Eagleton, Terry. *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi*. Çev. Utku Özmakas. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Eldoğan, Dilan. "Hangi Narsizm? Büyükleme ve Kırılgan Narsizmin Karşılaştırılmasına İlişkin Bir Gözden Geçirme." *Türk Psikoloji Yazıları* 37 (2016):2.
- Esen, Nüket. *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Fetiş İkâme*, Der. Tuna Erdem ve Seda Ergül. İstanbul: Sel Yayınları, 2014.
- Freud, Sigmund. *Cinsel Yasaklar ve Normaldışı Davranışlar*. Çev. Muammer Sencer. İstanbul: Ara Yayıncılık, 1989.
- Freud, Sigmund. *Cinsellik Üzerine*. Çev. A. Avni Öneş. İstanbul: Say Yayınları, 1997.
- Freud, Sigmund. *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*. Çev. Banu Büyükkal ve Saffet Murat Tura. İstanbul: Metis Yayınları, 1998.
- Geçtan, Engin. *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997.
- GökAlianve Nial Tekin. "Yabancılaşma ve Özsaygı: Çoğulcu Eleştiriler Üzerinden Bir Değerlendirme." *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 2 (2015): 281.
- Günaydın, Dr. Hasan. *Zamanı Algılamak ve Yönetmek*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011.

- Hançerlioğlu, Orhan. *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982.
- Harman, Ömer Faruk ve Cemal Kurnaz. “Hüdhüd”, *DİA*, XVIII, 462.
- Harmancı, Abdullah. “Haldun Taner’in Öykülerinde Sanatçıların Dünyası”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8 (2012): 51-53.
- Jacobson, Edith. *Kendilik ve Nesne Dünyası*. Çev. Selim Yazgan. İstanbul: Metis Yayınları, 2004.
- Kahraman, Âlim. *Edebiyatın İç Yapısı: Tanpınar’dan Günümüze Öykü, Deneme ve Şiirin Penceresinden*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2008.
- Kanter, Beyhan. “Haldun Taner’in Öykülerinde Kimlik Kaygısı.” *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8, (2012): 76.
- Kanter, Beyhan. “Haldun Taner’in Hikâyelerinde Sosyal Tenkit.” *Türk Dili Dergisi* 759 (2015): 111.
- Kaplan, Mehmet. *Hikâye Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1984.
- Kernberg, Otto F. *Aşk İlişkileri: Normallik ve Patoloji*. Çev. Abdullah Yılmaz. Haz. Tamer Tosun. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000.
- Kolcu, Ali İhsan. *Edebiyat Kuramları*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, 2011.
- Küçükali, Rıdvan. “Küreselleşme Sürecinde Yabancılaşmanın Boyutları.” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 28-29 (1998): 336.
- Lekesiz, Ömer. *Yeni Türk Edebiyatında Öykü*. İstanbul: Kaktüs Yayınları, 1998.
- Marx, Karl. *Kapital: Ekonomi Politîğin Eleştirisi*. Çev. Mehmet Selik ve Nail Satılğan. İstanbul: Yordam Kitap, 2013.
- Miyasoğlu, Mustafa. *Haldun Taner*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Ollman, Bertell. *Yabancılaşma & Marx’ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, Çev. Ayşegül Kars. İstanbul: Yordam Kitap, 2008.
- Özer, Mehmet Akif. “Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi.” *Karadeniz Araştırmaları* 33, (2012): 154.
- Rauf, Mehmet. *Eylül*. İstanbul: Özgür Yayınları, 1996.
- Ritzer, George, “Sociological Theory”, McGraw-Hill, Third Edition, Çev. Ümit

- Tatlıcan, (1992): 14.
[http://www.umittatlıcan.com/uploadsF/1/Karl-Marx-\(George-Ritzer-1992\).pdf](http://www.umittatlıcan.com/uploadsF/1/Karl-Marx-(George-Ritzer-1992).pdf)
(erişim 19.2.2019).
- Sezer, Engin. “Nesnel Karşılık Üzerine I”, *Hece* 159, Edebiyatın Özerkliği II (Mart 2010): 128.
- Swain, Dan. *Yabancılaşma: Marx'ın Teorisine Bir Giriş*. Çev. Hande T. Urbalı. İstanbul: Durak İstanbul Yayınları, 2013.
- Taner, Haldun. *Ayışığında “Çalışkur”*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.
- *On İkiye Bir Var*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.
- *Sancho'nun Sabah Yürüyüşü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.
- *Şişhane'ye Yağmur Yağmıyordu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.
- *Tuş*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- *Yalıda Sabah*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.
- *Yaşasın Demokrasi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Tosun, Necip. “Haldun Taner Öykücülüğü ve Yalıda Sabah.” *Türk Dili* 759 (2015): 79.
- Tunalı, İsmail. *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989.
- Tunalı, İsmail. *Felsefenin Işığında Modern Resim*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.
- Tura, Saffet Murat. *Günümüzde Psikoterapi*. İstanbul: Metis Yayınları, 2000.
- Twenge, Jean M. *Asrın Vebasısı Narsisizm İletti*. Çev. Özlem Korkmaz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2010.
- Uçar, Aslı. “Teselliye Eşyada Aramak: Türkçe Romanda Nesnelere.” Doktora Tezi. Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2012.
- Worringer, Wilhelm. *Soyutlama ve Özdeşleşim*. Çev. İsmail Tunalı. İstanbul: Remzi Kitabevi. 1985.
- Volkan, Vamık D. Ve Gabriele Ast. *Özsevinin Dokusu*. Çev. Burcu Özbaran ve Şebnem Pırıldar. İzmir: Halime Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Vakfı Yayınları, 2007.
- Yahyaoglu, Recai. “Yaşlanma ve Zaman Algısı.” Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2013.

Yırtıcı, Hakkı. *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.

ÖZGEÇMİŞ		
Adı, Soyadı	Müge	Ocaktan
Doğum Yeri ve Yılı	Kartal	1992
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce	
ve Düzeyi	(C)	
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	2006 2010	Pendik Lisesi
Lisans	2011 2015	Marmara Üniversitesi
Yüksek Lisans	2015 2019	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Doktora		
Çalıştığı Kurum/lar	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı
1.	- -	
2.		
3.		
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	20 Şubat 2014 Marmara Üniversitesi “Prof. Dr. Mehmet Kaplan’ı Anma Toplantısı 5 Mayıs 2014 Marmara Üniversitesi “Sanat ve Edebiyatta Kadın” konulu sempozyum 24 Nisan 2014 Marmara Üniversitesi “Ölümünün 50. Yılında Halide Edib Adıvar” konulu toplantı	
Yayımlar:		
Diğer:		
İletişim (e-posta):	mge_m@hotmail.com	
	Tarih	30.05.2019
	İmza Adı Soyadı	Müge Ocaktan

